

У монографії з'ясовано зміст поняття "футбольна лексика", встановлено співвідношення понять "футбольна лексика" і "футбольна термінологія". Висвітлено особливості дослідження футбольної лексики в сучасному мовознавстві. Представлено таксономію футбольних номінацій у мові спеціального призначення. Розроблено семантичну стратифікацію футбольної лексики, обґрунтовано системну організацію цього сегмента словникового складу через реалізацію парадигматичних відношень. Схарактеризовано формально-структурну типологію футбольних номінацій. Проаналізовано функціонування футбольної лексики у спеціальній і неспеціальній сферах комунікації соціуму.

Юрій Струганець

Футбол у вимірі слова

Струганець Юрій Борисович - кандидат філологічних наук, викладач кафедри української мови та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сфера наукових інтересів – лексикологія, термінологія і стилістика української мови.

978-613-8-26926-7

Юрій Струганець
Футбол у вимірі слова

Юрій Струганець

Футбол у вимірі слова

LAP LAMBERT Academic Publishing

Imprint

Any brand names and product names mentioned in this book are subject to trademark, brand or patent protection and are trademarks or registered trademarks of their respective holders. The use of brand names, product names, common names, trade names, product descriptions etc. even without a particular marking in this work is in no way to be construed to mean that such names may be regarded as unrestricted in respect of trademark and brand protection legislation and could thus be used by anyone.

Cover image: www.ingimage.com

Publisher:

LAP LAMBERT Academic Publishing

is a trademark of

International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group

17 Meldrum Street, Beau Bassin 71504, Mauritius

Printed at: see last page

ISBN: 978-613-8-26926-7

Zugl. / Approved by: Ternopil, Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Diss., 2016

Copyright © Юрій Струганець

Copyright © 2018 International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group

All rights reserved. Beau Bassin 2018

ЮРІЙ СТРУГАНЕЦЬ

**ФУТБОЛ
У ВИМІРІ СЛОВА**

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ	8
1.1. Футбол як поліаспектне соціокультурне явище	8
1.2. Особливості вивчення мови футболу	16
1.3. Поняттєво-термінна система дослідження	25
РОЗДІЛ 2. ТАКСОНОМІЯ ФУТБОЛЬНИХ НОМІНАЦІЙ У МОВІ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	36
2.1. Терміни футбольної галузі	36
2.2. Екстрагалузові термінологічні одиниці	38
2.3. Термінологізовані загальноновживані лексичні одиниці	43
2.4. Номенклатура	49
2.5. Професіоналізми, професійний жаргон	57
РОЗДІЛ 3. СЕМАНТИЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ	73
3.1. Парадигматичні відношення у складі футбольної лексики	76
3.1.1. Гіперо-гіпонімічні відношення	77
3.1.2. Синонімія	82
3.1.3. Антонімія	86
3.2. Тематичні групи футбольних термінів	89
3.2.1. Тематична група «Організація гри»	90
3.2.2. Тематична група «Забезпечення гри»	95
3.2.3. Тематична група «Учасники гри»	97
3.2.4. Тематична група «Процес гри»	100
РОЗДІЛ 4. ФОРМАЛЬНО-СТРУКТУРНІ ТИПИ ФУТБОЛЬНИХ НОМІНАЦІЙ	104
4.1. Футбольна лексика за моделями українського словотворення	104
4.2. Аналітичні терміни	116
4.3. Іншомовні запозичення	128

РОЗДІЛ 5. ФУНКЦІОНУВАННЯ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ У СПЕЦІАЛЬНІЙ І НЕСПЕЦІАЛЬНІЙ СФЕРАХ ЛІНГВОСОЦІУМУ.....	137
5.1. Футбольна лексика у спеціальній сфері функціонування.	137
5.2. Використання футбольних номінацій у мові ЗМІ в неспеціальних контекстах	144
5.3. Футбольна лексика в розмовній мові	150
5.4. Стилiстичний потенціал футбольної лексики в художній мові.	152
ВИСНОВКИ	161
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	167
SUMMARY	195

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗМІ – засоби масової інформації

ЛСГ – лексико-семантична група

СМ – семантична мікрогрупа

СП – семантична підгрупа

ТК – телевізійний канал

УЄФА – Європейський футбольний союз

ФІФА – Міжнародна федерація футболу

ФК – футбольний клуб

ФФУ – Федерація футболу України

ВСТУП

На початку XXI ст. футбол – соціокультурне явище світового виміру. Це водночас вид спорту, бізнес, сфера політичного впливу і масове видовище. Зацікавлення лінгвістів спортивною комунікацією, зокрема й мовою футболу, зросло в останні десятиріччя у зв'язку з вивченням різних сфер мовної діяльності соціуму. Попри увагу дослідників до теоретичних і практичних питань спортивної термінології в українському мовознавстві системного аналізу футбольної лексики немає.

Актуальність дослідження зумовили такі чинники: а) зростання популярності футболу як виду спорту; б) збільшення числа учасників футбольної комунікації, що детерміновано функціонуванням спортивних каналів на телебаченні, постійною трансляцією футбольних матчів, відкриттям спортивних (у тому числі футбольних) порталів, обговоренням футбольної проблематики в чатах і на форумах в Інтернеті; в) потреба комплексного опису футбольної лексики, що репрезентує сегмент мовної картини світу українства; г) вимоги унормування і кодифікації футбольної лексики; ґ) розроблення електронних глосаріїв, створення електронних тезаурусів, розвиток корпусної лінгвістики; д) необхідність підготовки систематизованих матеріалів для підвищення рівня мовної культури журналістів, які ведуть футбольні програми або трансляцію матчів.

Метою монографії є комплексний аналіз футбольних номінацій в українській літературній мові початку XXI ст. У зв'язку з цим поставлено такі завдання:

- з'ясувати зміст поняття “футбольна лексика”, встановити співвідношення понять “футбольна лексика” і “футбольна термінологія”;
- простежити історію дослідження футбольної лексики і футбольної термінології в сучасному мовознавстві;
- представити таксономію футбольних номінацій у мові спеціального призначення;

- розробити семантичну стратифікацію футбольної лексики;
- обґрунтувати системну організацію цього сегмента словникового складу через реалізацію парадигматичних відношень;
- схарактеризувати формально-структурну типологію футбольних номінацій;
- проаналізувати функціонування футбольної лексики у спеціальній і неспеціальній сферах комунікації соціуму.

Джерельною базою нашого дослідження слугують фахові словники, загальномовні словники (тлумачні, орфографічні, словники іншомовних слів, словники синонімів та ін.), спортивні газети та журнали (друковані та інтернет-видання), фахова, науково-популярна та довідкова література з футбольної проблематики, телепрограми на футбольну тематику, трансляція футбольних матчів, футбольна інтернет-комунікація (блоги, чати, форуми, соціальні мережі), усна футбольна комунікація (спілкування тренерів, арбітрів, футболістів, уболівальників). Також залучено для аналізу сучасну белетристику, що репрезентує неспеціальні контексти функціонування футбольних номінацій.

У монографії представлено таксономію футбольних номінацій у мові спеціального призначення; комплексно проаналізовано семантичні та формально-структурні параметри футбольної лексики; репрезентовано діапазон парадигматичних зв'язків, що експлікують системну організацію досліджуваного сегмента словникового складу в сучасній українській літературній мові; проаналізовано функціональне навантаження футбольної лексики у мові засобів масової інформації (ЗМІ), у розмовній і художній мові.

Сподіваємось, що наш аналіз футбольної лексики сприятиме поглибленню лексикологічних і лексикографічних засад структурування лексичних номінацій, характерних для різних сфер мовної діяльності соціуму; розширенню сучасних знань про системну організацію словникового складу; увиразненню функцій лексики, детермінованих спеціальною і неспеціальною

сферою реалізації; проектуванню основних тенденцій розвитку футбольної лексики на спортивний лексикон сучасної української мови.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ

1.1. Футбол як поліаспектне соціокультурне явище

Словниковий склад мови – своєрідний макрообраз світу. “Національна мовна картина світу має свої внутрішні компоненти, вона є гетерогенною в тому значенні, що не лише відображає, формує систему, але й випереджує дійсність, створює її, формує її розуміння, поняття про неї” [237, с. 71]. Завдяки лексиці національної мови відбувається систематизація знань, експлікується розвиток різних сфер лінгвосоціуму: матеріальної, моральної і духовної. На перетині цих складних вимірів сформувався важливий сегмент сучасного мовно-смыслового універсуму – футбольна лексика. Складність вивчення цієї частини словникового складу детермінована тим, що саме поняття “футбол” поліаспектне, а тому потребує лінгвофілософського осмислення.

Футбол як вид спорту. Футбол (від англ. football, “нога, м’яч”, інші назви: сокер, копаний м’яч) – командна спортивна гра, в якій беруть участь дві команди по одинадцять гравців у кожній. У футбол грають м’ячем на прямокутному трав’яному полі (іноді траву замінюють штучним покриттям) із воротами на двох протилежних сторонах поля. Мета гри – забити якомога більше голів; тобто завести м’яч у ворота суперника якомога більше разів. Головна особливість футболу полягає в тому, що гравці (за винятком воротарів) не мають права в межах ігрового поля торкатися м’яча руками. Переможцем гри є команда, яка забила за час матчу (два тайми по 45 хвилин) більше голів, ніж суперник [271].

Гра з’явилася у 2700 році до нашої ери в Китаї. Завдяки “Жовтому Королю”, який тоді правив країною, вироблено перші правила “Тсу-Кю” (так тоді називали футбол). У I-V ст. нашої ери футбол стає популярним видом спорту в Римській імперії. Із VII ст. гра проникає на Британські острови і стає

там майже національним видом спорту. Саме Англія є тією країною, де протягом століть розвивається футбол і мова футболу. У Європі прийнято вважати Англію батьківщиною футболу. Проте історія засвідчує, що футбол не тільки розвивався на Британських островах, але був час, коли гра була там заборонена. Як свідчать хроніки того часу, з 1280 року настає “століття заборони” футболу (у 1280 році у перший тиждень після Трійці, був смертельно поранений під час футбольної гри Генрі де Еллінгтон). Такі заборони повторювалися у 1331, 1349, 1365, 1401, 1409, 1410 рр. І лише в 1527 році в Ірландії гру було відроджено. Того ж року на території Ірландії було заборонено всі види спорту, окрім футболу, який став єдиним законним видом спорту. Такого роду підтримка уможливила відновлення гри та її подальший розвиток. Із 1564 року у футбольній лексиці з’являються такі поняття, як *ворота, сітка, гол*. У 1701 році Британське королівство здійснило спробу упорядкувати правила гри у футбол, щоб запобігти травматизму на футбольному полі. Гра у футбол за правилами призвела до того, що в 1720 році відбувся офіційний обмін футболістами між футбольними командами (є документальні підтвердження цього факту). 1800 рік став фатальним роком для футболу. У Британії зростає інтерес до регбі та абсолютно падає до футболу. Регбі називають регбі-футболом: під час гри дозволено вести м’яч руками, що, безумовно, є зручним для гравців. Але, незважаючи на відсутність інтересу до футболу, у 1830 році прогресивна британська молодь відновлює майже забуту гру і робить з неї елітний вид спорту. Футбольні клуби виникають у багатьох містах Англії. 1863 року вперше у світі в Лондоні організувався національний футбольний союз “Football Association”. У цьому ж році вироблено правила гри в футбол, що складаються з 14 абзаців і слугують першоджерелом формування футбольної термінології. В Англії починають регулярно проходити щорічні футбольні матчі, до яких виникає суспільний інтерес не тільки на Британських островах, але і за їх межами [14, с. 30–31; 266, с. 148–163].

Починаючи з 1875 року, футбол набув поширення в Нідерландах, потім у Данії та в інших країнах Центральної Європи. Стали розвиватися міжнародні зв'язки в галузі футболу. Такі контакти започаткував матч між командами Англії і Шотландії, що відбувся 1872 року в Глазго. Разом із розвитком самої гри змінювалися і правила футболу. Покращувалася також організація футбольних матчів. Як вищу ігрову інстанцію у 1882 році було створено Міжнародну раду, яка і в наш час виносить остаточні рішення про зміну футбольних правил. У 1872 році відбувся розіграш перехідного кубка Челенжа. З англійської кубкової системи виникли інші системи розіграшу кубків. У 1904 році було створено Міжнародну федерацію футболу (ФІФА). Разом із ФІФА в 1954 році було створено Європейський футбольний союз (УЄФА). З 1930 року для національних збірних команд кожні чотири роки проводять чемпіонати світу з футболу, а з 1968 року – чемпіонати Європи з футболу. З 1900 року футбол став олімпійським видом спорту, але офіційно його ввели в програму олімпійських ігор лише в 1908 році. Під керівництвом УЄФА розігруються такі кубки: кубок європейських чемпіонів із 1956 року, кубок володарів кубків з 1951 року і кубок УЄФА з 1971 року.

В Україну футбол прийшов у 1880-90-их рр. через службовців англійського походження, які працювали на підприємствах в Одесі, а також через посередництво “гімнастично-спортових товариств” (таких, як “Сокіл”). Футбол набув поширення серед студентів, шкільної молоді, робітництва. Офіційно першим футбольним матчем в Україні зараз вважають шестихвилинний матч у Львові 14 липня 1894 року. У 1900-х рр. з'явилися перші футбольні клуби в Києві (“Південь”, 1904; “Політехніка”, 1906), у Миколаєві (“Техніка”, 1906), у Львові (“Слава”, 1903; “УСК”, 1906; “Україна”, 1911), у Харкові (Юзівка, Краматорське, 1908). До Першої світової війни футбол поширився майже у всіх містах України. Клуби брали участь у міжміських матчах, футбольних турнірах, об'єднувалися у футбольні ліги, організовувалися футбольні суддівські колегії, виходили футбольні видання (І. Боберський “Копаний м'яч” (1906), “Футбольні правила гри” (1908),

І. Можарський “Футбол” (1909). Після першої світової війни в УССР організовано робітничі клуби, діяльністю яких керувало Головне управління загального військового навчання (з 1969 Федерація футболу УРСР). 1921 року відбулися змагання за першість серед збірних команд України. З 1933 року в Україні організовано дитячі команди, 1935 – вищу школу футбольних тренерів. З 1936 на чемпіонаті країни змагалися колективи спортивних товариств, створені на профспілкових основах. З 1937 відбувалися змагання за Кубок України. 1961 київська команда здобула кубок СРСР, 1975 – Кубок кубків і Суперкубок Європи – найвизначніші трофеї європейського футболу. 1979 року в УРСР було 954 000 футболістів у 27 000 колективах фізкультури; працювало 1 115 штатних (з них 700 у дитячо-юнацьких спортивних школах і 120 у командах майстрів) і 82 000 громадських тренерів, для яких створено методичні центри при Київському й Львівському інститутах фізкультури. Для диспозиції футболістів облаштовано близько 900 стадіонів і 20 000 футбольних полів (70 % у сільській місцевості). На Західній Україні, окупованій після Першої світової війни Польщею, українські клуби організували у Львові 1921 року “Союз копаного м’яча” при “Змаговому Союзі Сокола-Батька”, згодом – “Український Спортовий Союз”. З 1928 клуби змагалися в державних футбольних лігах. Успішно футбол розвивався на Закарпатті й на Буковині. Незважаючи на кордони, клуби проводили футбольні зустрічі (Львів – Чернівці – Ужгород). За радянської влади на західноукраїнських землях ліквідовано всі клуби й ліги, організовано нові на профспілковій базі та включено їх до загальносоюзної системи [66, с. 3543–3544].

До заслуг українського футболу в часи існування УРСР можна віднести два Кубки володарів Кубків УЄФА і Суперкубок Європи, здобуті київським “Динамо” в 1975 та 1986 рр. Крім того, до 1991 року багато українських футболістів виступали у складі збірної СРСР. Наприклад, у складі збірної СРСР, яка у 1988 році стала срібним призером Чемпіонату Європи, серед гравців фінальної стадії турніру було 12 представників українського футболу.

Головним керівним органом українського футболу є Федерація футболу України (ФФУ), що набула статусу національної асоціації у 1991 році. Найбільше досягнення українського футболу за роки незалежності – вихід київського “Динамо” до півфіналу Ліги чемпіонів УЄФА у сезоні 1998/99, друге місце збірної U21 на чемпіонаті Європи 2006 серед молодіжних команд, перемога команди U19 на Євро 2009 U19, що проводилось у Донецьку та Маріуполі, участь національної збірної України в чемпіонаті світу 2006, де українці дійшли до 1/4 фіналу, і Кубок УЄФА 2009, який завоював донецький “Шахтар”, здобуття разом з Польщею права на проведення Євро-2012 [287].

У перші роки незалежності України у футбольній першості грали близько 80 професійних команд, а на початку 2016 року – 44. У сезоні 1992/93 вища ліга складалася з 16 клубів, у першу входило – 22 команди, а друга формувалася з двох підгруп по 18 учасників. Натомість у сезоні 2015/16 у другому дивізіоні залишилося лише 14 учасників, у першому – 16, а в Прем’єр-лізі – 14. Якщо на початку 1990 років велика кількість команд дісталася Україні у спадок від радянського футболу, то у 2000-х рр. їх існування стало можливим завдяки приходу в клуби бізнесу [130].

Футбол як бізнес і засіб політичного впливу. В сучасних умовах сукупність чинників ринкової природи детермінують таке явище, як комерціалізація футболу, що виявляється у впливі ринку на організаційно-управлінські аспекти футболу та ресурсні можливості діяльності клубів. Футбол став інструментом вирішення бізнесових і політичних інтересів.

М. В. Томенко коментує ситуацію “зрощення політики і спорту”, коли “певні політичні сили визначили для себе пріоритетні бізнесово прибуткові галузі спорту і працюють саме з ними, закріплюючи в цих галузях домінування окремих кланів або сімей” [228]. До таких галузей належить і футбол.

Як зазначають ЗМІ, великий капітал був залучений до сфери українського футболу у середині 2000-х рр., коли беззаперечне домінування київського “Динамо” перервав донецький “Шахтар”. Наявність в олігарха власної

команди стала перепусткою до елітного клубу за інтересами. Два кращих українських клуби належали наближеним до владних кіл представникам великого капіталу: “Динамо” – братам Григорію та Ігорю Суркісам, а “Шахтар” – Рінату Ахметову. Олександр Ярославський придбав “Металіст”, а пізніше власником харківського клубу став олігарх Сергій Курченко. Дніпропетровський “Дніпро” належить Ігорю Коломойському, полтавська “Ворскла” – Костянтину Жеваго, львівські “Карпати” – Петру Димінському, ужгородська “Говерла” – Нестору Шуфричу, одеський “Чорноморець” – Леоніду Клімову. Тож з олігархами в український футбол увійшли величезні кошти. Завдяки цьому українські клуби стали привабливими для легіонерів. Іноземці охоче їхали не лише до “Динамо” та “Шахтаря”, але й до інших клубів. Не поспішали залишати свій чемпіонат і українські футболісти. Через стрімке зростання зарплат (до 300–400 тисяч євро) для них непривабливими стали навіть європейські топ-чемпіонати [130].

Футбол як спортивна гра був для багатьох націй (наприклад, у Бразилії, Англії, Італії) способом самовираження, а часто – і способом самоутвердження. На жаль, в Україні футбол ще не став українською гордістю. В. Зілгалов у статті “Футбол як дзеркало української дійсності” за 2010 рік під враженням того, як Андрій Шевченко, капітан національної збірної з футболу, читає з натугою перед тренувальним матчем Україна-Чилі український текст із зобов’язання грати “у чесний футбол”, і того, як “невпопад” імітує український капітан губами, що нібито співає гімн України, згадує українського поета Василя Голобородька, який констатував на 19-му році незалежності: “Україна юридично нібито й незалежна, але насправді внутрішньої незалежності немає”. В. Зілгалов стверджує, що цьому є свідченням і така спортивна гра, як футбол [68].

З 2013 року у зв’язку з суспільно-політичною ситуацією український футбол охопили безгрошів’я та криза. Олігархи скоротили фінансування команд або взагалі відмовилися від утримання клубів. Перша велика хвиля зникнення футбольних клубів прокотилася Україною у 2013 році. Два сезони

поспіл із чемпіонату країни зімалися клуби Прем'єр-ліги (криворізький “Кривбас”, київський “Арсенал”, столична “Оболонь”). У 2014 році Прем'єр-ліга позбулася ще двох клубів, але з іншої причини – російської анексії Криму. Сімферопольська “Таврія” та “Севастополь” чемпіонат України дограли, але після цього були розформовані. У 2016 році список зниклих українських футбольних клубів поповнив запорізький “Металург”. Прем'єр-ліга ухвалила рішення зняти команду з чемпіонату України [130].

Футбол як гра і масове видовище. Футбол як командний вид спорту користується популярністю у глядачів та вболівальників, а також привертає найбільшу увагу ЗМІ. Асоціація сприяння міжнародному руху “Спорт для всіх” (TAFISA), яка представляє робочу групу комісії Міжнародного олімпійського комітету, оголосила перелік 20-ти найпопулярніших і наймасовіших видів спорту у світі. Це дослідження TAFISA провела у 200 країнах. За результатами футбол посів друге місце в рейтингу: цим видом спорту займається 8,4 % населення планети [287].

В. Зіггалов зазначає: “Футбол – це не лише магія, гладіаторський театр... Футбол – це не лише гра мільйонів і захоплення для мільярдів... Це не лише своєрідна людська містика в дії, як зауважував італієць Умберто Еко... Ця гра також і спосіб маніпулювання людьми” [68]. Щоб зрозуміти феномен футболу, треба осмислити саме поняття “гра”.

Одним із перших серед академічних філософів спробував окреслити значення цього слова Л. Вітгенштайн. У своїх “Філософських дослідженнях” він демонструє, що такі елементи гри, як розвага, правила, змагання, не можуть адекватно визначити, що це таке. Тому робить висновок, що “гра” не може мати єдиного трактування. Французький соціолог Р. Каюа в книзі “Ігри та людина” визначає гру як діяльність із такими характеристиками: розвага (добровільне об'єднання гравців саме з метою гри), відокремленість (гра обмежена певним місцем і часом), непевність (перебіг гри відкритий, а кінець наперед невизначений), непродуктивність (гра не

приносить корисних результатів), правила (перебіг гри визначають правила), фіктивність (під час гри людина живе у фіктивній реальності) [287].

Психологічні, культурологічні аспекти гри, важливі для розуміння футбольної гри, постійно перебувають у центрі уваги науковців, письменників (Н. Баррет “Спорт: ігри, гравці, глядачі” [8], М. Ейген, Р. Вінклер “Гра життя” [61], Е. Берн “Ігри, у які грають люди” [10], Д. Б. Ельконін “Психологія гри” [62] та ін. Лауреат Нобелівської премії Г. Гессе у своїй книзі “Гра в бісер” створив країну, в яку потрапляють найталановитіші вчені і цілеспрямовані люди. Всі інститути цієї країни підпорядковані грі, яка щороку збирає найбільш досконалі творіння людської думки. Гра є синтезом мистецтв і наук, в якій моральні цінності переплітаються в складні асоціативні візерунки [39].

Гра (у тому числі й футбольна) в мовознавчому ракурсі представлена у дисертаційній роботі В. І. Пустовалової “Лінгвокультурний код гри в українській масовій комунікації” [173]. Образ гри проаналізовано у взаємодії ключових його складників: лексеми *гра* як назви концепту, сценарію, правил гри, ігрового простору, учасників та атрибутики. На основі цього дослідження констатуємо, що у футболі об’єднуються кілька ігрових сценаріїв: субкод спортивної гри і театральної гри, передусім за рахунок наявності глядачів, а також ознаки видовищності.

Футбольна гра потрапляє також у сферу досліджень маніпулятивного впливу, першість у вивченні якого належить соціологам, психологам, політологам. У лінгвістичному аспекті засадничі принципи маніпулятивних тактик позитиву (а футбол передусім асоціюється з позитивними емоціями) формулює І. Ю. Шкіцька [247].

М. М. Ібрагімов підкреслює, що “гра, змагання й видовищність, як сутність й існування екзистенціального за змістом спорту, у будь-якому теоретичному аналізі не можуть бути відокремлені, бо вони зумовлюють один одного. Публічність, а не лише видовищність, яку можна розглядати як необхідну для емоційних випробувань людей розвагу, необхідно розуміти в культурологічному контексті, що дає змогу “перевести” спорт у коло

соціальних потреб та інтересів, діяльній мотивації, системи ідеалів і цінностей, тобто в таку об'єктивну соціальну реальність, яка вимагає філософського осмислення” [72, с. 48].

У ХХІ ст. футбол справедливо вважають соціокультурним феноменом, що не знає національних кордонів. Футбол став масовим видовищем у зв'язку з розвитком різноманітних міжнародних змагань (як на рівні клубів, так і національних збірних). Чемпіонат Європи з футболу 2012 року черговий раз увиразнив значення цієї гри для європейської спільноти загалом та української зокрема. Важливий компонент організації і проведення футбольних ігор – успішна комунікація.

1.2. Особливості вивчення мови футболу

В останні десятиліття зросло зацікавлення мовознавців футбольною комунікацією в різних мовах. Здебільшого футбольний дискурс аналізують у межах спортивного (Б. О. Зільберт [69], О. Г. Малишева [127] та ін.). Із найглибочіших досліджень – дисертаційні праці О. С. Рилова “Термінологічна система “Футбол” у російській мові” (1998 р.) [177] і С. С. Богуславського “Футбольна термінологія в німецькій мові” (2010 р.) [14].

О. С. Рілов у своїй дисертації [177] на основі текстів спортивних видань сформував два робочих масиви футбольних термінів: 1) уживаних наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.; 2) уживаних наприкінці ХХ ст. Для цього розмежував терміни мови і терміни мовлення, розробив принципи диференціації термінів і їх варіантів, намітив підходи до стратифікації спеціальної футбольної лексики, щоб зафіксувати нормативні терміни у словнику. Семантичний аналіз термінів здійснено за допомогою традиційної парадигматичної методики, яка дала змогу встановити відповідність-невідповідність між термінами через заміщення чи протиставлення; так розмежовувалися синоніми, омоніми, антоніми. Частково застосовано методику компонентного аналізу, тобто розкладання значення терміна на

“семантичні множники”, чому передувало виділення семантичних полів. Автор звертає увагу на концептуальну структуру терміна. У роботі також здійснено психолінгвістичний експеримент про сприйняття респондентами емоційно забарвлених термінів. О. С. Рилов також уклав словник-довідник футбольної термінології, до якого увійшли тільки найбільш поширені термінологічні слова і словосполучення футбольної галузі кінця XX ст. [178].

Дисертація С. С. Богуславського – комплексна студія системної і номінативної природи термінології футболу в німецькій мові у проекції на концептуальну організацію сфери футболу в колективній свідомості фахівців [14]. Лексичні одиниці вибрано зі словника футбольних термінів “Döbler H.Lexikon Fußball” [254], який відображає сучасний стан терміносистеми футболу в німецькій мові і містить 5127 термінопозначень із дефініціями, представляючи таким чином семантичні зв’язки з іншими термінами. Терміни супроводжуються етимологічними відомостями, історичними довідками про зміни семантичної межі термінопозначень. У роботі представлено мотиваційні механізми у футбольній терміносистемі: пропозитивно-диктунну мотивацію (гіперонімічний і предикатно-аргументний різновиди), асоціативно-метафоричну мотивацію та змішаний тип мотивації термінів футболу.

У нашій роботі не дублюємо підходи О. С. Рилова і С. С. Богуславського до аналізу футбольної термінології. Якщо названі дисертаційні праці виконано в галузі термінології у діяхронному ракурсі з виразними когнітивними підходами, то наше дослідження – у галузі лексикології і виконане в синхронному ракурсі (період початку XXI ст.) з урахуванням функціональних характеристик лексичних одиниць.

Відомі окремі студії футбольної лексики у французькій та іспанській мовах. Так, Р. С. Коваль вивчає синонімію у французькій футбольній лексичі. Науковець декларує, що одним із показників, який свідчить про надбання певної галузі знань, є розвинена та впорядкована система термінів. За його спостереженнями, практично кожний футбольний термін у французькій мові

має один або кілька синонімів. Виникає питання про їхнє близьке або ж тотожне значення, а також про особливості їхнього перекладу іншими мовами, зокрема українською [90].

М. Б. Дубяк аналізує ієрархічну структуру найменувань фізичної дії на об'єкт у футбольній термінології на матеріалі французької та іспанської мов. Досліджено процеси концептуалізації та категоризації у сфері цього виду спорту. Визначено ієрархічну структуру підкатегорії дій, а також ієрархічну структуру тематичної групи найменувань дії на об'єкт у футболі. Дослідник зауважує, що футбольна сфера відрізняється, наприклад, від технічної сфери, де найбільш важливим є матеріальний продукт виробництва, або ж від наукової сфери, для якої первинне значення мають поняття, абстрактні висновки. У сфері футболу пріоритетною є категорія фізичної дії на об'єкт [58].

Оскільки системні дослідження футбольної термінології чи футбольної лексики в українській мові відсутні, проаналізуємо окремі наукові розвідки, дотичні до задекларованої нами проблематики.

У центрі уваги науковців – нормативність спортивних телепрограм (у тому числі на футбольну тематику) (праці Є. Л. Вокальчука [34; 35]). Зокрема у статті “Культуромовні проблеми спортивного теледискурсу” Є. Л. Вокальчук з'ясовує основні причини порушення орфоепічних, акцентуаційних, лексичних, стилістичних норм сучасної української літературної мови у професійній діяльності спортивних тележурналістів. У телерепортажах із футбольних матчів дослідник спостерігає тенденцію до регулярного вживання коментаторами окремих розмовних, просторічних і жаргонних слів: “Деякі слова є, так би мовити, особливо улюбленими, через що досить часто вживаються у телетекстах спортивної тематики. Із-поміж таких лексем найуживанішими є: *вколотити* у значенні ‘з великою силою забити м'яч’; *забитовхати* у значенні ‘всупереч перешкодам забити м'яч у ворота’; *завалити* у значенні ‘збити гравця суперників з ніг’; *вишка* у значенні ‘клуб вищої ліги’ тощо” [34, с. 112].

Констатуючи наявність величезної кількості зросійщених форм у спортивному теледискурсі (*з центра поля убіг півзахисник албанців; на протязі матчу; м'яч знаходився в польоті; м'яч вирвав суперник; м'яч у врага та ін.*), Є. Л. Вокальчук робить слушний висновок: “Використання ведучими чужомовних лексичних елементів свідчить про неналежне володіння нормами українського слововживання, про нездатність мовця оперативно й адекватно (щодо норм української літературної мови) відреагувати на певну ситуацію добором необхідного слова (...йдеться передусім про коментування футбольних матчів, яке зазвичай відбувається в прямому ефірі й часто вимагає блискавичної реакції телеведучого на гострий епізод гри)” [34, с. 112].

Когнітивно-експресивні засоби синонімії в сучасних медіатекстах на футбольну тематику розглядає П. І. Мельник. На думку дослідника, оптимізація спортивної мови повинна бути скерована на використання саме української літературної мови, з одного боку, а з іншого – на влучне вживання слів, притаманних висловлюванням самих спортсменів на майданчиках, тренерів на лавах запасних, уболівальників на трибунах і перед телеприймачами. Науковець стверджує, що мова журналістики на футбольну тематику постійно всотує світовий досвід представлення цього виду спорту в ЗМІ. Ці процеси є характерними для сучасного розвитку на основі глобалізації, і, звичайно, журналістам важливо якнайширше і якнайглибше знати систему мовностилістичних засобів, які використовуються на цих теренах [134].

Спостереження дослідників свідчать, що відбувається активне проникнення у загальнолітературну мову спортивних термінів (а серед них і футбольних). Тому не можна оминати увагою наукові розвідки про спортивну лексику, у яких проаналізовано семантико-структурні і функціональні параметри окремих футбольних лексем: М. М. Паночка “Українська спортивна лексика” [157], І. М. Сушинської, П. Г. Давидова “Структурно-семантична типологія спортивної лексики у текстах публіцистичного стилю” [220], О. В. Боровської “Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту” [18],

М. Т. Мартинюк “Функціонування української спортової лексики у вищій школі” [128], Т. А. Єщенко “Український жаргон спортивних уболівальників” [64] та ін. Так, І. М. Сушинська, П. Г. Давидов зазначають, що в мові українських ЗМІ, як і в загальнонародній лінгвальній практиці, привертає увагу помітне зростання кількості нових спортивних термінів і слів, а також семантичних видозмін давно засвоєних одиниць, що своїм новим значенням пов’язані зі спортивною сферою, але поки що не зафіксовані й не витлумачені у лексикографічних працях [220, с. 360].

Наприкінці XX – на початку XXI ст. “український футбольний лексикон під впливом екстра- й інтралінгвальних чинників зазнав інтенсивних змін, що спричинило потребу укладання нових словників футбольної термінології та її переклад іншими мовами” [126, с. 85].

У 2007 році О. А. Свєртнев уклав словник футбольних термінів для фахівців [197]. Ця лексикографічна праця (яка чомусь задекларована як методичний посібник) містить короткі пояснення понять і термінів, що застосовуються під час гри у футбол, організації матчів і змагань, навчально-тренувальної роботи футболістів різних вікових груп.

У 2009 році вийшов ілюстрований шестимовний словник футбольної лексики “Мова футболу” [138]. Це перша спроба в Україні систематизувати термінологічний фактаж цього виду спорту й проілюструвати паралелі й розбіжності в різних мовах. Словник містить понад тисячу найбільш уживаних футбольних термінів шістьма мовами (українською, французькою, іспанською, російською, англійською, німецькою). У передмові зазначено: “Лексика є серцевиною футболу... Одним із головних джерел утворення нових футбольних термінів є метафора, яка приводить у рух слова, змушує їх виконувати найрізноманітніші функції. Футбол як вид спорту – явище синкретичне. Воно поєднує у собі певні правила театральної драматургії, взаємозв’язок глядачів і виконавців у різних формах: вигуках, жестах, елементах музичної підтримки, а також у мас-медійному супроводі. Саме

засоби масової інформації фіксують словесні футбольні новотвори. Словник багато почерпнув саме з цих джерел” [138, с. 3].

В Інтернеті на порталі “Мовний центр Вишинських” представлено короткі українсько-португальський [290], українсько-іспанський [289] словники футбольних термінів. Наприклад, на літеру “А” у них зафіксовано такі лексичні одиниці: *автогол, автор голу, агресивність, агресивний гравець, адміністратор клубу, активне положення поза грою, аматор, амплуа, аналіз гри, антифутбол, анульований, анулювати гол, анулювати результат гри, апелювати, асистент, асистент арбітра, асистувати, атака, атака з глибини поля, атака лівим флангом, атака правим флангом, атака флангами, атака центром, атакувальна гра, атакувальна тактика, атакувальний півзахисник, атакувати флангами, атакувати центром, атакувати, аутсайдер.*

Відомі також електронні словники англійського футбольного сленгу [272; 276; 278].

У період підготовки до проведення в Україні і Польщі 2012 року фінальної частини чемпіонату Європи з футболу, що спонукало до значного збільшення кількості контактів між представниками двох слов’янських народів, видано “Українсько-польський, польсько-український перекладний словник футбольних термінів” [232]. Лексикографічна праця охоплює понад тисячу футбольних термінів, що застосовуються в українській і польській науково-методичній літературі, у періодичних та популярних виданнях, у спортивній практиці. “Основні футбольні терміни доповнено допоміжними означувальними словами, з якими створюють словосполучення, звичні для тренерів, спортсменів, уболівальників. Терміни описують місце проведення гри, обладнання та інвентар для гри, різновиди технічних прийомів і тактичних дій футболістів, фізичні та психічні якості спортсменів, правила гри” [232, с. 3].

До Євро-2012 підготовлено і видано “Українсько-англійсько-російський футбольний словник” (укладач – медіа-офіцер УЄФА Мамука Кварацхелія)

[80]. Словник містить більше 3 тисяч футбольних термінів і висловів. Видання поділене на розділи: “Футбольні слова”, “Вигуки”, “Контракт”, “Керівництво”, “Стадіон”, “Медицина”, “ЗМІ (медіа)”, “Арбітраж”. Усі терміни в словнику мають також англійську транскрипцію (українськими літерами). На презентації словника автор зазначив: “Цю книгу я присвячую відомому футбольному коментатору Коте Махарадзе. Саме по собі видання – унікальне, адже подібного словника до цього ще не було. Це хороший подарунок для українців напередодні Євро-2012, оскільки з ним футбольну англійську мову зможуть вивчити навіть ті люди, які не володіють латинським алфавітом” [284].

Безперечно, футбольну лексику фіксують і загальномовні словники української мови. В. В. Максимчук докладно простудіював репрезентацію футбольних інновацій у неологічних словниках початку XXI ст., зокрема таких: “Словник новотворів української мови кінця XX століття” (укладачі Г. М. Віняр, Л. Р. Шпачук, 2002 р.) [31], “Лексико-словотвірні інновації (2004-2006)” (укладачі А. М. Нелюба, С. А. Нелюба, 2007 р.) [144], “Нові слова та значення” (укладачі Л. В. Туровська, Л. М. Василькова, 2008 р.) із серії “Словники України” [152], “Лексико-словотвірні інновації (2008-2009)” (укладач А. М. Нелюба, 2010 р.) [145], “Словотворчість незалежної України. 1991-2011” (укладач А. М. Нелюба, 2012 р.) [198], “Лексико-словотвірні інновації. 2012-2013)” (укладачі А. М. Нелюба, Є. О. Редько, 2014 р.) [146], “Активні ресурси сучасної української номінації: ідеографічний словник нової лексики” за ред. Є. А. Карпіловської (2013 р.) [3].

За спостереженнями В. В. Максимчука, розглянуті лексикографічні праці засвідчують, що для фіксації інновацій футбольного дискурсу укладачі використовують різні, проте не всі можливі, джерела. Найбільше інновацій футбольного дискурсу засвідчено в словнику “Лексико-словотвірні інновації. 2012-2013)” (укладачі А. Нелюба, Є. Редько, 2014 р.) [146] – 42 одиниці. Найчастіше науковців цікавили інновації футбольного теледискурсу, рідше – номінативні одиниці, зафіксовані в періодичних виданнях. Поза увагою

укладачів аналізованих праць залишилися футбольні інтернет-видання (текстові трансляції матчів, сайти футбольних новин, офіційні сайти клубів і футбольних асоціацій тощо), футбольна інтернет-комунікація (блоги, чати, форуми, соціальні мережі, коментарі), футбольні радіопередачі та трансляції матчів, усна футбольна комунікація (спілкування тренерів, арбітрів, футболістів, уболівальників, футбольних агентів та ін.), які певною мірою фіксують динамічні процеси в лексико-семантичному складі української мови й для створення максимально об'єктивної картини футбольної неології потребують ґрунтового наукового опрацювання. В. В. Максимчук вважає перспективним укладання різнотипних і різножанрових словників футбольних інновацій, зокрема алфавітних, тлумачних, словотвірних, асоціативних, перекладних тощо, які дадуть змогу оцінити динаміку українського футбольного лексикону на тлі загальномовних процесів [126]. У цьому контексті увиразнюється прикладне значення нашого інтегрального дослідження футбольної лексики.

Науковці вивчають також соціолект футбольних уболівальників (О. М. Лавриненко [111], І. Р. Процик [168–172]). У дисертаційній роботі “Жаргон російськомовного футбольного вболівальника: системний та жанрово-комунікативний аспекти” О. В. Лавриненко розробив типологію жанрової системи футбольної комунікації, засновану на двох критеріях: 1) тип мовної форми; 2) сфера комунікації. За типом мовної форми футбольні жанри розподілено на письмові, усні й електронні, за сферою комунікації – на професійні, публіцистичні та вболівальницькі. Така класифікація охоплює всю систему футбольних мовленнєвих жанрів. Автор також визнає можливе існування перехідних явищ між різними сферами комунікації [111, с. 9].

І. Р. Процик зауважує: “Уперше потрапивши у середовище футбольних фанатів, стороння людина, яка не знайома з цією субкультурою, насамперед вловлює в мовленні футбольних уболівальників чималу кількість невідомих їй слів та ненормативну лексику. Звичайно ж, вербальне самовираження в субкультурі футбольних фанатів далеке від літературної норми, що загалом

характерно для соціальних діалектів, але воно не зводиться лише до пересипання мовлення нецензурними елементами, як вважає більшість мовців. Соціолект українських футбольних фанатів має свою специфіку” [169, с. 55]. Мовознавець простудіювала функціонування в соціолекті українських футбольних фанатів мистецьких термінів (із терміносистем художнього мистецтва, музики, архітектури) [169], прізвиськ футбольних команд та їхніх уболівальників [172], загалом вербальне самовираження в субкультурі українських футбольних уболівальників [168]. Так, І. Р. Процик стверджує, що для спільноти футбольних фанатів стрижнева опозиція “свій” – “чужий”, що є важливим компонентом їхньої ідентичності та виявляється у двох групах номінацій цього соціолекту: 1) у назвах фанатських угруповань та команд (із позитивною конотацією, якщо йдеться про своїх, і з негативною – коли мова йде про команди-суперниці та їхніх фанатів); 2) у назвах, які використовуються для номінування “ворогів” фанатів – команд-суперниць та їхніх фанатів, міліції, охорони стадіонів, суддів, футбольних функціонерів тощо. Такі лексеми функціують в усному мовленні фанатів, насамперед у скандуваннях і піснях, у писемному мовленні – у текстах банерів, розтягів та у фантинах, друкованих виданнях футбольних фанатів [170, с. 115].

У публікаціях про сучасний молодіжний сленг та мову міста принагідно висвітлюють соціолект футбольних фанів С. А. Мартос [129], Л. О. Кудрявцева та І. Г. Приходько [108]. Футбольний жаргон частково схарактеризовано в дисертаційній роботі Л. А. Карпець “Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект” [76]. Загалом науковці підтверджують тезу, що мова футболу нерозривно пов’язана з соціальними процесами, а футбольна лексика – відкрите лексико-семантичне об’єднання, що перебуває у постійному розвитку.

1.3. Поняттєво-термінна система дослідження

Відповідно до розвитку футбольної галузі формувалася і система найменувань предметів і понять цієї гри. На позначення цього тематичного об'єднання функціонує низка термінів: “футбольна лексика”, “лексика футболу”, “футбольні терміни”, “футбольна термінологія”, “фахова лексика футболу”. Закономірно, що важлива умова будь-якої наукової студії – чітка дефініція об'єкта. Тому схарактеризуємо іманентні ознаки футбольної лексики української літературної мови.

Футбольна лексика – це найменування предметів і понять футбольної галузі, що функціонують у спеціальній і неспеціальній сферах мовної діяльності соціуму. Спеціальний вид діяльності обслуговує фахова мова. “Особливість фахових мов полягає в їхній спеціальній, орієнтованій на потреби відповідної професії лексичній базі, переході якої до загальнонаціональної мови плавні... З іншого боку, їх специфіка полягає в частотності вживання” [81, с. 19]. Фахову мову називають ще технолектом, робочою мовою, особливою мовою, галузевою мовою, професійною мовою, професійним діалектом, спеціальною мовою, субмовою, мовою для спеціальних цілей [81; 152]. Н. О. Гимер на підставі вивчення наукової літератури виокремлює ознаки фахової мови, зокрема такі:

- тісний зв'язок із певною науковою галуззю;
- специфічний набір мовних одиниць;
- вибір і використання мовних структур загальноновживаної лексики в межах фахової мови;
- дотримання норм літературної мови на рівні морфології, лексики, синтаксису й організації тексту;
- міжрегіональний характер фахових мов;
- наявність писемної та усної форм [40, с. 15].

Для назви аналізованого сегмента мовної діяльності соціуму з англomовного світу прийшло поняття “Language for Specific Purposes” (LSP) –

“мова спеціального призначення”. К. Я. Авербух стверджує, що мова спеціального призначення “більше ніж будь-яка інша сфера комунікації спрямована на ефективну й адекватну передачу інформації” [1, с. 50].

На сучасному етапі розвитку мовознавства ще немає єдності думок українських і зарубіжних науковців щодо статусу мови спеціального призначення. Л. В. Півнюва у статті “Мова спеціального призначення як об’єкт лінгвістичних студій” здійснила спробу систематизувати погляди учених. Так, на основі аналізу вона констатує, що **мова спеціального призначення**:

- 1) має термін як основну одиницю;
- 2) це – функційний різновид національної мови;
- 3) має спільні риси з лексиконом літературної мови і містить спеціальні термінологічні та термінологізовані одиниці;
- 4) більш інтернаціоналізована, ніж загальноживана лексика;
- 5) характеризується передачею спеціального знання максимально економними засобами вираження завдяки автоматизації та кодифікації;
- 6) служить для потреб високоорганізованої і оптимізованої професійної комунікації;
- 7) містить не лише терміни, номени, а й професіоналізми та жаргонізми, що дає можливість відтворити повну картину становлення тієї чи тієї системи понять з урахуванням мовних та позамовних чинників впливу [162, с. 123].

Усі фахові мови, як стверджує А. С. Герд, виконують такі дві основні функції: 1) позначення, найменування вузькопрофесійних спеціальних понять і систем понять (предметів, ознак, дій, процесів); 2) особливого найменування загальновідомих понять, що надає йому підвищеної виразності, експресивності, емоційності [38, с. 28]. С. Вискушенко додає: “Першу функцію виконують наукові та технічні терміни, які відомі лише вузькому колу спеціалістів, а друга функція притаманна лексиці жаргонів певних соціальних груп” [28, с. 236].

Таксономія номінативних одиниць у мові спеціального призначення є досить розгалуженою. До спеціальної лексики відносять: 1) загальнонаукову лексику; 2) терміни; 3) прототерміни – спеціальні лексеми, які номінують спеціальні уявлення в донаукову добу розвитку спеціальних знань; 4) передтерміни – спеціальні лексеми для новосформованих понять, зокрема описові звороти, сурядні словосполучення, прислівникові та дієприслівникові звороти; 5) квазітерміни – закріплені в термінології передтерміни; 6) терміноїди – спеціальні лексеми, які використовуються для номінації неоднозначних понять, які ще не мають дефініцій; 7) номенклатурні знаки (номени) (термін Г. О. Винокура) – сукупність спеціальних лексичних одиниць для позначення конкретних, одиничних понять у певній галузі; 8) професіоналізми – слова, що називають спеціальні поняття в професійному усному мовленні, у неофіційній ситуації, що мають експресивні та емоційні конотації; 9) професійні жаргонізми – різновиди професіоналізмів, що мають ненормативний характер [49, с. 43–46; 33]. Із наведеного переліку до терміносистем включають лише терміни, номени і загальнонаукову лексику.

Т. Р. Кияк усю лексику фахового тексту розподіляє на п'ять видів: “1) терміни даної галузі, які мають власну дефініцію; 2) міжгалузеві загальнонаукові термінологічні одиниці; 3) напівтерміни або професіоналізми, до яких дехто відносить і номенклатуру, щоправда, професіоналізми, як правило, мають свої тлумачення, на противагу номенклатурним одиницям, що не мають визначень; 4) професійні жаргонізми, які не претендують на точність та однозначність, мають великий рівень образності й емотивно забарвлене значення; 5) загальноновживана лексика” [81, с. 19].

У нашому дослідженні у мові спеціального призначення, що репрезентує футбольну галузь, лексику кваліфікуємо як спеціальну лексику футболу (або ж як фахову лексику футболу) і розподіляємо на таксономічні ранги таким чином: 1) терміни футбольної галузі (у складі яких загальноспортивні, міжгалузеві спортивні і власне футбольні терміни); 2) екстрагалузеві термінологічні одиниці; 3) термінологізовані загальноновживані лексичні

одиниці (загальноновживані лексеми, які служать для опису термінологічних понять); 4) номенклатура; 5) професіоналізми, професійний жаргон. Кожен із названих сегментів розглянемо у другому розділі. Футбольна лексика, на відміну від футбольної термінології, має значно ширшу сферу функціонування. Футбольна лексика функціонує також у неспеціальній сфері – у белетристиці, ЗМІ, розмовній мові (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Футбольна лексика в українській літературній мові поч. XXI ст.

Особливість творення і вживання термінів (у тому числі футбольних) як особливих знаків мисленнєвої діяльності людини на словесному рівні характеризується орієнтацією на мовну систему загалом і термінологічну систему зокрема. Встановлення ознак терміна є досить складною проблемою, яку вирішують вітчизняні і зарубіжні лінгвісти: Д. С. Лотте [123], В. П. Даниленко [54], Т. Л. Канделаки [75], Б. М. Головін [41], Л. О. Симоненко [106], А. В. Крижанівська [106], Т. Р. Кияк [83], Т. І. Панько [159], І. М. Кочан [97; 159], Г. П. Мацюк [159], С. В. Гриньов-Гриневич [49], Л. Г. Боярова [19–21], В. М. Лейчик [118], В. Л. Івашенко [73] та ін. Велика кількість лінгвістичних робіт є описом конкретних терміносистем, структурно-семантичної специфіки термінолексики галузевих субмов і дослідженням їхньої генези.

Термін (лат. terminus – рубіж, межа) – “слово або словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки тощо... Терміни виникають у професійному середовищі і вживаються у строго термінологічній функції” [190, с. 629]. Л. О. Симоненко зауважує: “Термінологічна номінація, на відміну від загальномовної, має певні особливості, пов’язані насамперед із самою специфікою терміна як лексичної одиниці обмеженої сфери вживання” [188, с. 21].

Сучасні науковці пропонують нові підходи до вивчення природи терміна. О. М. Кринець і Л. А. Васенко здійснили аналіз динаміки поглядів на поняття “термін” [107]. Вони вважають, що застосування нових підходів у дослідженні терміна дає змогу по-новому з’ясувати його сутність як текстового явища, а також виявити основну ознаку терміна – термінологічність, яка визначається кількістю наукових відомостей, необхідних для його ідентифікації. Один із напрямків у термінознавстві – когнітивне термінознавство – трактує термін як компонент динамічної моделі мови, що поєднує в собі стабільну знакову систему та її постійне переосмислення. У результаті термін постає концентратом наукового знання і водночас універсальною мовною категорією, яка характеризується загальними властивостями мовного знака [107 с. 76–77].

На зламі тисячоліть активно відбувається розвиток термінології та фахової лексики. Його детермінують зовнішні та внутрішні чинники. І. М. Кочан до зовнішніх чинників відносить такі: 1) розвиток науки, виокремлення нових самостійних напрямків на перетині кількох наукових галузей; 2) поглиблення і розширення класичних наук; 3) політичні події в державі й за її межами; 4) розвиток спорту (поява нових видів, удосконалення старих); 5) революція в мистецьких сферах (малярство, музика, театр); 6) технічний та соціальний прогрес нашого побуту; 7) науково-технічний прогрес на виробництві та в сільському господарстві; 8) зміни в освітній галузі, 9) зміни у харчовій промисловості й кулінарії; 10) поява нових хвороб та ліків проти них, нових методів обстеження у медицині. До внутрішніх чинників зараховує: 1) ревізію всього термінологічного фонду мови у

напрямку: а) відкидання російськомовних кальок; б) активізації внутрішньомовних словотворчих ресурсів; в) відродження деяких слів пасивної лексики; 2) залучення іншомовних слів на позначення не лише нових понять, а й нерідко вже відомих [99, с. 69].

Внутрішній розвиток терміносистем спричиняють антиномії (внутрішні суперечності), властиві мові як соціальному феномену. У мовознавстві сформульовано кілька антиномій, що детермінують появу загальномовної і термінологічної варіативності: антиномія мови й мовлення, антиномія мови й мислення, антиномія мовця і слухача, а також виокремлено антиномії, на яких ґрунтується варіантність термінів: антиномія мовного субстрату й термінологічної сутності спеціального слова, антиномія узуального й конвенціонального в терміні [199]. Л. Г. Боярова виокремлює ще кілька суперечностей: антиномія узусу й можливостей мовної системи, антиномія на основі асиметричності мовного знака, антиномія сталості й змінності в мові. “Вияв цих антиномій є внутрішньою енергією мовної системи, що підтримує процеси створення, вибирання й усунення варіантів термінологічних одиниць” [19, с. 45].

Дослідження мов спеціального призначення засвідчує, що для їхнього аналізу недостатньо оперувати лише одними термінами. “Важливим засобом вираження терміна є його внутрішня семантична структура з узагальненим інваріантним компонентом та змінними диференційними як основа трактування терміна, а також фаховий текст, який конкретизує об’єкти певної терміносистеми [40, с. 17]. Т. Р. Кияк наголошує, що у вітчизняному мовознавстві має реалізуватися розуміння того, що класичні термінологічні дослідження, орієнтовані на аспекти деривації, просту констатацію мовних факторів із позиції науки, слід вважати спекулятивними, безперспективними, застарілими. “Терміносистеми слід досліджувати лише у руслі їхньої функціональної ваги в контексті, власне, у фахових мовах” [81, с. 20]. Тому в нашій роботі аналіз футбольної лексики (а в її складі футбольної термінології) здійснено в контекстуальному оточенні.

Кодифікація загальномовної і термінологічної норми на різних етапах розвитку української лексикографії (і, зокрема, термінографії) засвідчує зміни в поглядах на нормування термінів, а також свідомий вплив суспільства на розвиток норми. Л. Г. Боярова застерігає, що такий вплив “повинен мати певні обмеження, одним із яких є система мови, адже кодифікація тільки тоді може бути результативною, коли спирається на внутрішні закономірності й тенденції розвитку мови та обґрунтована мовознавчою наукою. У сучасному термінознавстві головною умовою нормативності терміна визнається відповідність його продуктивним моделям української мови (акцентологічним, словотворчим тощо)” [20, с. 43].

У неспеціальних контекстах футбольна термінологія зазнає **детермінологізації**. Питання детермінологізації лексики в українському мовознавстві студіювали О. Г. Муромцева [140], Т. І. Панько [158], Н. Ф. Непийвода [148; 149], Г. П. Мацюк [131; 159], Л. О. Симоненко [106], І. М. Кочан [149], А. В. Крижанівська [106], Л. В. Струганець [209], О. А. Стишов [207], О. А. Веремчук [26] та ін.). Мовознавці вважають детермінологізацію одним із найактивніших процесів у розвитку лексико-семантичної системи літературних мов. Це перехід термінів із вузькоспеціалізованої сфери вживання до загальноновживаного словникового складу. За твердженням О. О. Селіванової, детермінологізація – “явище мовної системи, вияв мовної економії й асиметричного дуалізму мовного знака, яке являє собою перехід термінів до загальноновживаної лексики” [185, с. 117].

О. А. Веремчук застерігає, що не можна протиставляти слово загального вжитку термінові на основі його поняттєвої співвіднесеності, оскільки слово, як і терміноодиниця, теж здатне реалізовувати номінативну функцію, називаючи певне поняття. Під час розмежування лексеми із термінологічною семантикою і лексеми загального вжитку варто акцентувати на природі поняття. Відмінність між науковим поняттям, що лежить в основі терміна, та ненауковим, яке назване загальноновживаним словом, полягає в різному ступені узагальнення, тобто поняття спеціальної сфери знань може відображати

ознаки, що утворюють сутність реалії, більш точно [26, с. 23]. З. М. Осипенко наголошує на тому, що поза термінологічною системою термін стає напівтерміном. Даючи загальне уявлення про позначуване поняття, він не передбачає наукових дефініцій, а отже, перестає бути членом термінологічного поля, не мотивується ним [156, с. 65].

Загалом лінгвісти стверджують, що терміни реалізуються в неспеціальних текстах двома способами: можуть функціонувати і з прямим, і з переносним значенням. О. Г. Муромцева запропонувала називати детермінологізованим такий термін, який використовується поза терміносистемою у переносному значенні [140]. Натомість Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк дотримуються думки, що детермінологізованим може бути термін й у прямому значенні, оскільки під час переходу спеціальної одиниці до загальноновживаного словникового фонду відбувається елімінація з дефініції терміна певних ознак, тобто спрощується його компонентний склад [159]. “Міграція термінологічних значень у систему загальноновживаної лексики української мови здійснюється шляхом реалізації в ній їх неповного складу термінологічних сем” [131, с. 154].

Ф. О. Нікітіна розмежовує часткову і повну детермінологізацію: часткова пов’язана із застосуванням у неспеціальних контекстах термінолексики в прямому значенні, повна відбувається у випадку утворення переносного значення на основі прямого [149]. Цю думку підтримує Л. П. Васковець. Вона вважає, що процес детермінологізації (втрата терміном своєї монопольної термінологічної функції) пов’язаний із частим уживанням терміна поза його терміносистемою в ЗМІ, у розмовній мові. Детермінологізація передбачає розвиток у семантичній структурі слова нового лексико-семантичного варіанта, який виникає шляхом переносу найменування [24, с. 89].

На початку ХХІ ст. процес детермінологізації футбольної лексики дуже швидкоплинний. Розмивання меж спеціального слова відбувається через те, що воно вступає у нові синтагматичні зв’язки і пристосовується до нових контекстів. Терміни дедалі частіше починають уживатися в неспеціальній

сфері, в інших функціональних стилях. Безперестанному поширенню термінів у лінгвосоціумі передусім сприяють ЗМІ, художня література.

Методологічний підхід до вивчення семантичних, формально-структурних і функціональних параметрів футбольної лексики в українській літературній мові початку ХХІ ст. ґрунтується на поєднанні різних методів дослідження, детермінованих метою, завданнями, об'єктом і предметом нашої роботи, виконаної в галузі лексикології (у синхронії, з урахуванням функціонального потенціалу лексичних одиниць). Аналіз системи параметрів футбольної лексики здійснювався **в кілька етапів**.

1. На початковому теоретичному етапі роботи простудійовано праці українських і зарубіжних мовознавців із лексикології, термінології, функціональної стилістики і когнітивної лінгвістики. Встановлено доцільність використання комплексу методів для вивчення футбольної лексики з огляду на поліаспектність самого поняття “футбол” у сучасному мовно-смысловому універсумі (футбол як спортивна гра, футбол як видовище, футбол як бізнес, футбол як політика).

2. На другому етапі роботи було сформовано корпус футбольної лексики в українській літературній мові початку ХХІ ст. Критеріями відбору лексичних одиниць слугували такі: 1) номінація предметів і понять зі сфери футболу, 2) сполучуваність із ключовою лексемою *футбольний*, що підтверджує узуалізацію синтагматичних зв'язків, 3) функціонування лексичної одиниці у фаховій літературі з футбольної проблематики, 4) фіксація лексичної одиниці в сучасних словниках футбольної лексики і футбольної термінології.

Формування картотеки здійснено методом *суцільної вибірки* фахових словників [138; 197; 232; 254], фахової [2; 32; 59; 70; 115; 120; 245; 248 та ін.], науково-популярної [17; 142; 201 та ін.], довідкової літератури [66; 116; 239] з футбольної проблематики, всеукраїнських та регіональних періодичних видань (друкованих та електронних), наприклад, журнал “Футбол” [274], всеукраїнська газета “Український футбол” [286], збірник наукових праць з галузі фізичної культури і спорту “Молода спортивна наука України” [281] та

ін. Широко залучено для аналізу інтернет-ресурси. Серед україномовних інтернет-ресурсів, що висвітлюють футбольне життя, у рейтингу найбільш популярних такі сайти: <http://www.ua-football.com>, <https://www.football-ukraine.com>, <https://www.football24.ua>. Аналізом охоплено офіційні сайти футбольних клубів ФК “Динамо” [268], ФК “Шахтар” [280], ФК “Дніпро” [267] та ін.; сайти футбольних телеканалів (наприклад, “Футбол” [273], сайти спортивних телепрограм (наприклад, “ТСН. Преспорт” [279]. Покликання на сайти наведено у тексті роботи.

Метод суцільної вибірки застосовано до художніх творів футбольної тематики, що увійшли в антологію “Письменники про футбол” [161].

Використано метод *безпосереднього спостереження* для дослідження функціонування футбольної лексики у телепрограмах на футбольну тематику на ТК “Футбол 1”, ТК “Футбол 2”, ТК “Україна”, ТК “1+1”, ТК “2+2”, ТК “24” упродовж 2013–2016 рр., у трансляціях футбольних матчів.

Безпосереднє спостереження за усною футбольною комунікацією тренерів, арбітрів, футболістів відбувалося під час особистої участі в ролі гравця футбольної команди у змаганнях районного рівня (Тернопільського району Тернопільської області). Безпосереднє спостереження за мовою вболівальників здійснено особисто під час відвідування футбольних матчів регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів.

3. Третій етап роботи – систематизація корпусу футбольної лексики. Використано такі методи дослідження: *поняттєво-лінгвальний* – для розмежування у складі футбольної лексики термінів футбольної галузі, екстрагалузевих термінологічних одиниць, термінологізованих загальнозовживаних лексичних одиниць, номенклатури, професіоналізмів, професійного жаргону; *компонентний аналіз* – для виявлення парадигматичних відношень у складі футбольної лексики; *лексико-тематичного моделювання* – для формування тематичних груп футбольних номінацій; *структурно-типологічний* – для встановлення формально-структурних типів лексичних одиниць. На цьому етапі джерельною базою

також слугували загальномовні словники (тлумачні [25; 152; 196; 198; 282], орфографічні [231; 288], словники іншомовних слів [11; 110; 150; 186; 194], словники синонімів [195; 288] та ін.), що дали змогу адекватно окреслити семантичні, стилістичні, соціонормативні параметри футбольної лексики.

Частково задіяно *метод кількісного аналізу* для визначення квантитативних показників досліджуваних явищ. Зокрема встановлено, що у сформованому корпусі футбольної лексики обсягом близько 5000 одиниць терміни складають 65 %, номенклатура – 25 %, професіоналізми і професійний жаргон – 10 %.

4. Четвертий етап дослідження – виявлення статусу лексичної одиниці з футбольною семантикою (статусу терміна чи детермінологізованої одиниці) та її функціонального навантаження у різних сегментах лінгвосоціуму: у спеціальній і неспеціальній сферах (у мові ЗМІ в неспеціальних контекстах, у розмовній мові, в художній мові). *Функціональний метод* уможливив інтерпретацію семантико-стилістичних параметрів лексичних одиниць із футбольною семантикою в сучасній мовній практиці.

5. На п'ятому (завершальному) етапі наукової роботи за допомогою *описового методу* здійснено характеристику та узагальнення мовних фактів.

Поетапність виконання задекларованих завдань сприяла реалізації мети дослідження.

РОЗДІЛ 2

ТАКСОНОМІЯ ФУТБОЛЬНИХ НОМІНАЦІЙ У МОВІ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

2.1. Терміни футбольної галузі

У літературних мовах галузеві терміни утворюють систему, в якій рівень організації одиниць значно вищий, ніж у лексиці загальнолітературної мови. Сучасні уявлення науковців про спеціальне слово, термін, термінологію, терміносистему ґрунтуються на ідеях вітчизняних і зарубіжних дослідників, таких як: Д. С. Лотте [123; 124], В. П. Даниленко [53; 54], Т. Л. Канделаки [75], Б. М. Головін [41; 42], Л. О. Симоненко [188–192], А. В. Крижанівська [105; 106], Т. І. Панько [158; 159], І. М. Кочан [96–99], Г. П. Мацюк [131], А. С. Герд [38], Т. Р. Кияк [81], Л. Г. Боярова [19; 20], С. Вискушенко [28], С. В. Гриньов-Гриневич [49], В. М. Лейчик [118], О. О. Селіванова [183], К. Я. Авербух [1], В. Л. Іващенко [73], Н. Л. Цимбал [241], Л. В. Півньова [162] та ін.

У трактуванні В. М. Лейчика, термін – це слово чи словосполука, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності, тобто є одиницею мови спеціального призначення [118]. О. О. Селіванова у “Лінгвістичній енциклопедії” виклала головні вимоги до терміна, як-от: системність, що стосується поняттєвого змісту, словесного вираження й відповідності між змістом і формою; наявність класифікаційної дефініції (тлумачення, яке ґрунтується на ключовому гіперонімі й видовій специфіці); стислість, відповідність позначуваному поняттю, однозначність і конкретизація в межах терміносистеми, прозорість внутрішньої форми; жорстка конвенційність, стилістична нейтральність; залученість до відповідної системи понять певної галузі; відповідність нормам мови, що запобігає появі професійних жаргонізмів; точність і короткість; дериваційна здатність; інваріантність як відсутність варіантів і синонімів; висока інформативність [183, с. 736–737].

У переліку наведено ідеальні вимоги до терміна. Зазвичай у сучасній мовній практиці є багато відхилень від цих вимог. Наприклад, як засвідчує аналіз футбольної термінології, полілексемні терміни частотніші, ніж монолексемні. Функціонують моделі термінів із п'яти елементів: *вихід воротаря за межі карного майданчика, здобути місце у фінальний раунд турніру*. Наявні багатоконпонентні моделі аналітичного способу творення із підрядним реченням у ролі атрибута: *гравець, що виходить на заміну; команда, що очолює турнірну таблицю*. Також у футбольній термінології спостерігаємо варіантність (*футбольний зал – футбольна зала*) і синонімію (*рефери – суддя, голкіпер – воротар, хавбек – півзахисник*).

Спеціальні термінологічні одиниці футбольної тематики за ступенем спеціалізації їхнього значення різні, а тому їх можна поділити на три групи: загальноспортивні терміни, міжгалузеві спортивні терміни і власне футбольні терміни.

Загальноспортивні терміни вживають практично в усіх галузях спорту, наприклад: *аутсайдер, гра, гравець, змагання, лідер, рекорд, спортсмен*. У межах певної термінології такі лексичні одиниці можуть конкретизувати своє значення: *футбольна гра, футбольне змагання*.

Міжгалузеві спортивні терміни функціонують у кількох галузях спорту: *автогол, асистент, аут, блокування, ворота, гандикап, гол, гравець матчу, дербі, дриблінг, ліга, м'яч, офсайд, очко, передача, поєдинок, порушення правил, спринт, тактична схема, трансферне вікно, удар, фінт, центрфорвард, штрафний майданчик*.

Власне футбольні терміни притаманні тільки футбольній галузі:

вінгер “бічний атакуювальний півзахисник, що грає ближче до бічних ліній футбольного поля, на фланзі” [287];

золотий гол “метод, який використовувався з 1993 по 2004 рр. у футболі в матчах стадії плей-оф для визначення переможця у випадку нічийного результату після закінчення основного часу (90 хвилин)” [287];

інсайд “дещо витіснений назад гравець лінії атаки, розташований між лінією нападу та лінією півзахисту; “внутрішній” або “напівсередній” нападник у англійській термінології” [287];

катеначо “тактична схема у футболі, яка робить акцент на обороні і використанні тактичних помилок суперника” [287];

корнер “кутовий удар” [287];

кутовий удар “удар, який регламентує спосіб продовження гри після того, як м’яч покинув поле від гравця команди, що захищалася, і перетнув лінію воріт цієї команди, але при цьому не був забитий гол” [287];

латераль “крайній захисник, який активно підтримує атаку або контролює увесь фланг”;

одинадцятиметровий удар “штрафний удар із відстані в одинадцять метрів, який відбиває лише воротар без захисників” [282];

рабона “удар, який наноситься по м’ячу позаду опорної ноги; при правильному виконанні ноги гравця схрещуються одна за другою” [287].

Футбольна термінологія за тематикою дуже розгалужена. Сформований нами корпус лексичних одиниць розподілено на чотири тематичні множини: “Організація гри”, “Забезпечення гри”, “Учасники гри”, “Процес гри”, кожна з яких має складну семантичну ієрархію (див. розділ 3). Схарактеризовано формально-структурну типологію футбольних номінацій (див. розділ 4).

2.2. Екстрагалузові термінологічні одиниці

У сучасній українській літературній мові частина словникового складу зазнає переміщення на стилістичній шкалі. У футбольній лексиці також спостерігаємо процес ретермінологізації – перехід термінів з однієї галузі в іншу з частковим або повним переосмисленням. Г. В. Чорновол зауважує, що інколи “складно визначити, система термінів якої науки була донором терміна” [243, с. 108].

Оскільки футбольне змагання має характер боротьби, лексичні одиниці в цій тематичній групі часто запозичено з **військового середовища**:

атака (**Атака** “Челсі” слабшає – Анелька травмований (gazeta.ua, 04-10-08, 15:54);

бомбардир (Роналду – найкращий **бомбардир** Ліги чемпіонів (champion.com.ua, 26-05-13, 11:02);

дивізіон (Судить самі: англійський арбітр Ховард Уебб покараний, його відсилають у нижчий **дивізіон** (football24.ua, 18-04-13, 15:51);

запас (Ван Гаал може посадити ван Персі в **запас** (champion.com.ua, 06-11-14, 09:35);

захист (Анатолія Тимощука в “Баварії” можуть перевести у **захист** (ukrinform.ua, 05-03-10, 12:17);

контратака (“Шпори” провели зразкову віялову **контратаку** (football1.in.ua, 18-03-13);

контратакувати (З доволі скромним складом шведи зуміли намертво закрити доступ до своїх воріт і якісно **контратакувати** (football-ukraine.com, 03-11-15, 09:30).

маневр (Неочікуваний **маневр**: Варан близький до переходу з “Реала” у “Манчестер Юнайтед” (footballtransfer.com.ua, 02-02-15, 20:22);

напад (В “Арсенала” добрий **напад** (football24.ua, 27-11-10, 17:31);

облога (**Облога** воріт динамівців тривала до фінального свистка (fcdynamo.kiev.ua, 15-05-14, 21:43);

оборона (Оборона “Барселони” буде експериментальною (gazeta.ua, 06-04-11, 03:00);

перемога (Півзахисник Реала: **Перемога** над Шахтарем поліпила нам настрій (ua.korrespondent.net, 26-11-15, 14:16);

переможець (Віктор Вацко: “Фаворит “Шахтар”, але фаворит – не **переможець**” (1927.kiev.ua, 05-10-14, 17:40);

постріл (Чудовий дальній **постріл** гравця “Бешикташа” (footballgazeta.com, 24-10-14, 06:30);

простріл (Перший гол на 83-й хвилині забив Карім Бензема, який замкнув **простріл** Месута Озіла (intv.ua, 01-05-13, 11:49);

реваниш (Айтор Безірістайн: Сподіваємось на **реваниш** з Динамо (footballua.tv, 15-12-15);

снайпер (Крацій **снайпер** “Волині” переходить у турецький “Сівасспор” (11-05-12, 10:57);

стратегія (Як повідомляє *dero.ua* з посиланням на власні джерела у “Динамо”, **стратегія** дій клубу вже давно розписана (dero.ua, 25-11-15, 15:04);

тактика (За підсумками поєдинку, саме ця **тактика** принесла їм успіх (patrioty.org.ua, 22-12-15, 11:05);

трофей (Анатолій Тимошук привезе до України **трофей** Ліги чемпіонів (news.mistinfo.com, 30-05-13, 17:11);

удар (Королівський клуб міг відкривати рахунок на 1-й хвилині, але Вальдес “потягнув” відмінний **удар** Крістіану Роналду (18-08-11, 04:59);

фланг (Гарет Бейл пройшов по лівому **флангу** і віддав передачу під удар Ван дер Ваарту (ua-gol.com, 03-05-12, 00:12).

Деякі футбольні одиниці зазнали транспозиції з галузей **техніки та виробництва**:

ліміт (Суркіс запропонував негайно посилити **ліміт** на легіонерів (ua.korrespondent.net, 06-03-15, 14:50);

логотип (Журналісти змінили **логотип** полтавської “Ворскли” (vpoltave.info, 15-01-16, 09:15);

ножиці (Голкіпер данського “Фрема” забив фантастичний гол **ножицями** у компенсований час матчу (10-09-12, 11:08);

стандарт (Незабаром **стандарт** у виконанні Роналду викликав паніку в штрафному майданчику кінріотів (be-part-of-it.unicredit.eu, 27-03-12);

техніка (Що ж стосується Неймара, то він перевершує Мессі в **техніці** (ua.korrespondent.net, 05-06-12, 19:07);

штанга (Після удару Неймара зі штрафного м'яч влучив у **штангу**, потім у спину Ріко, знову у **штангу**, прокотився по лінії воріт, але не перетнув її, а потім Суарес в спробі добити м'яч у ворота знову влучив у **штангу** (ukr-space.com, 04-10-15, 08:37).

Трапляються також слова із **суспільно-політичної сфери** функціонування:

арбітр (Призначені **арбітри** на перший матч 1/8 Ліги Європи між “Шахтарем” і “Андерлехтом”, який відбудеться у Львові (footmania.com.ua, 08-03-16);

аутсайдер (“Севілья” Коноплянки обіграла **аутсайдера** чемпіонату Іспанії (tsn.ua, 14-02-16, 18:52);

гандикап (Експерт: “Поки що **гандикап** “Динамо” лише візуальний” (uafootball-ukr.segodnya.ua, 14-04-15, 09:44);

дисципліна (Серйозна **дисципліна** на футбольному полі, особливо при втраті м'яча (fckarpaty.com.ua, 04-03-16);

лідер (**Лідер** “Манчестер Юнайтед” двічі відмовив китайським клубам (footballtransfer.com.ua, 21-02-16, 10:25);

прогрес (Шовковський: Я бачу **прогрес** у “Динамо” (ua-football.com, 16-12-15, 08:49);

протест (**Протест** відхилено: Барселоні на рік заборонили купувати нових футболістів (ua.korrespondent.net, 20-08-14, 14:55);

Ряд футбольних одиниць зазнав транспозиції із **галузі економіки**:
акції (Китайський мільярдер купив **акції** “Атлетіко” за 45 мільйонів євро (football24.ua, 21-01-15);

бюджет (**Бюджет** мадридського “Реала” на сезон 2012/13 перевершив позначку у півмільярда (football24.ua, 26-09-12);

зарплата (**Зарплата** Роналду за новим контрактом повинна становити 17 мільйонів євро, що на мільйон більше, ніж у Ліонеля Мессі з “Барселони” (dt.ua, 05-08-13, 13:10);

контракт (Президент київського “Динамо” Ігор Суркіс в ефірі спецвипуску Профутбол на каналі 2+2 прокоментував підписання 5-річного **контракту** з Андрієм Ярмоленком (prosport.tsn.ua, 16-10-15, 22:05);

купівля (Тренер “Манчестер Юнайтед” відмовився від **купівлі** нових футболістів (ukrinform.ua, 20-07-10, 11:19);

продаж (Ахметов прокоментував **продаж** своїх гравців (football-ukraine.com, 18-02-16, 00:30).

Зазнала ретермінологізації велика група **медичної лексики**, що пов’язано з медичним обслуговуванням гравців:

допінг-контроль (Нагадаємо, що кілька днів тому одна з іспанських радіостанцій розповсюдила інформацію про звернення “Реала” до іспанської футбольної влади з вимогами посилити **допінг-контроль** (ua-gol.com, 17-03-11, 20:19);

масаж (Володимир Ткаченко, який 50 років робить **масаж** донецьким футболістам, потрапив до Книги рекордів України (shakhtar.com, 27-03-13, 18:27);

медичне обстеження (Теодорчик успішно пройшов **медичне обстеження** в “Динамо” (prosport.tsn.ua, 26-08-14, 16:22);

перелом (У футболіста “МЮ” діагностований подвійний **перелом** ноги (gazeta.ua, 16-09-15, 01:08);

реабілітація (20-річний футболіст, який через пошкодження також не брав участі в Євро-2012, продовжує курс **реабілітації**, пише Goal.com (champion.com.ua, 27-07-12, 11:19);

розтягнення (При першому обстеженні у Роналду діагностували **розтягнення** зв’язок плеча, повідомляє іспанська преса (footballtransfer.com.ua, 08-10-12, 09:47);

травма (Через цю **травму** футболіст пропустив перший підготовчий збір дніпрян та не полетів на другий (tsn.ua, 29-01-16, 19:44);

фізіотерапевт (Коноплянка та Ротань “заманили” хорватського **фізіотерапевта** до збірної України (prosport.tsn.ua, 16-02-16, 13:22).

Оскільки футбол – це гра і масове видовище, закономірно, що до екстрагалузевої термінології належать одиниці з **театральної сфери**:

амплуа (Нападник кийвського "Динамо" Андрій Ярмоленко вирішив спробувати себе у новому **амплуа** (tsn.ua, 08-012, 10:09);

арена (Величезний стадіон Сантьяго-Бернабеу, домашня **арена** Реала, також став важливим джерелом доходів клубу (ua.korrespondent.net, 31-07-13, 09:28);

дебют (Зінедін Зідан відсвяткував тренерський **дебют** в Лізі чемпіонів перемогою (tsn.ua, 18-02-16, 14:17);

дублер (**Дублер** Буффона продовжив контракт (football24.ua, 07-10-11).

Отже, екстрагалузеві термінологічні одиниці у футбольній лексичній одиниці запозичено із різних сфер діяльності соціуму. Процес ретермінологізації і далі триває.

2.3. Термінологізовані загальноживані лексичні одиниці

Продуктивний спосіб творення футбольної лексики – набуття загальноживаними лексичними одиницями нових кваліфікаційних ознак у результаті їх термінологізації. Термінологізація – процес поповнення термінологічної лексики способом вторинної номінації (метафоризації, метонімізації) і використання власних імен у складі термінів [283].

У переважній більшості мов світу при творенні нових термінів надається перевага використанню внутрішніх мовних ресурсів. Серед різних способів застосування лексичної “сировини” для творення термінів (а це – надання наявним словам нових значень; модифікація (побудова похідних термінів за допомогою деривативних афіксів); складання основ терміноелементів; утворення термінологічних словосполучень; утворення аббревіатур) автори монографії “Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти” А. С. Д’яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько визнають лідерство саме способу зміни значень звичайних слів [52, с. 107].

А. В. Крижанівська та Л. О. Симоненко стверджують: “Незважаючи на всю різноманітність прийомів, які використовують для створення нових термінів, найбільш важливою внутрішньомовною закономірністю є дуже давня традиція створювати нові терміни на основі слів, що є в загальнолітературній мові. Суть термінологізації полягає в семантичній зміні вже наявних у мові слів із метою створення нового терміна” [106]. На думку О. А. Стишова, причинами семантичного розвитку слів є “логічні й психологічні чинники (особливості асоціативного мислення, своєрідність ментальності кожного етносу, вплив індивідуально-авторського світосприймання, мислення й мовотворчості на загальноновживану мову та ін.), а також фактори соціально-історичного характеру (зростання актуальності, суспільної вартості певних реалій і понять в окремі періоди розвитку соціуму й відповідне виявлення цієї актуалізації в тематичних групах лексики тощо” [206, с. 13].

Рух зі сфери загальноновживаної лексики до термінологічної відбувається за двома напрямками: розвитку вторинних термінологічних значень у звичайних лексичних одиницях (лексико-семантичний спосіб словотворення), а також шляхом використання загальноновживаних слів у складних термінах.

При лексико-семантичному способі словотворення звукова оболонка твірного слова залишається незмінною. Розвиток термінологічних значень, пов’язаних із футбольною сферою, на базі загальновідомих слів демонструють такі лексичні одиниці:

біг (Чув, що Бейл здатний розвивати швидкість, близьку до моїх показників, але не менш важливу роль грає техніка **бігу** (newsru.ua, 26-09-13, 10:53);

відпочинок (Повернувшись до Києва, гравці “Динамо” отримають невеликий **відпочинок**, а вже 2 лютого команда Сергія Реброва відправиться на другий збір, який також прийматиме Марбелья і триватиме до 18 лютого (espresso.tv, 25-12-15, 09:58);

ворота (Диво-гол Кавані у **ворота** “Барселони” (sportanalytic.com, 27-05-13, 07:30);

глядач (Збірна Словенії прийматиме Україну на стадіоні, який вміщує 13 тис. **глядачів** (zaxid.net, 20-10-15);

жест (Тренер “Інтера” показав фанам непристойний **жест** (footballgazeta.com, 01-02-16);

кваліфікація (Визначилися можливі суперники “Металіста” у **кваліфікації** Ліги чемпіонів (champion.com.ua, 26-05-13, 17:07);

коментатор (Китайський **коментатор** звільнений за те, що заснув під час матчу Реал – ПСЖ (champion.com.ua, 06.11.15, 19:36);

лідер (Один з **лідерів** лондонського “Челсі” Еден Азар хоче грати за мадридський “Реал” (tsn.ua, 23-02-16, 21:16);

майстерність (За словами бразильця, півзахисник збірної Португалії володіє дуже високою **майстерністю** (svit24.net, 29-09-11, 23:35);

медаль (Нападник дніпропетровського “Дніпра” Роман Зозуля виставив на благодійний аукціон власну **медаль** фіналіста Ліги Європи 2014/15 (tsn.ua, 11-12-15, 17:09);

міжсезоння (У зимове **міжсезоння** “Динамо” проведе не менше п'яти спарингів (dt.ua, 27-12-15, 12:52);

перевага (**Перевага** манкуніанців на своєму полі, де в останні сезони вони з лондонцями не мали проблем (gazeta.ua, 31-03-10, 18:23);

підйом (“Карпати” продовжують впевнений і заслужений **підйом** по турнірній таблиці, а ось “Чорноморець” зайвий раз показав недоліки в психології молодой і незіграной команди (08-08-15, 20:54);

помилка (Грати у “Барсі” і допускатися таких **помилко** недопустимо (football24.ua, 13-03-13, 10:36);

трибуна (У Бразилії завалилася **трибуна** стадіону (unian.ua, 26-11-07, 08:07);

учасник (Визначилися всі **учасники** 1/4 фіналу Ліги чемпіонів (zik.ua, 14-03-12, 00:40).

У процесі термінологізації задіяна звукова оболонка слова або словосполучки, що вже існує в мові, щоб позначити новий предмет чи явище для спеціальної комунікації. “Це найменування має вторинний характер, оскільки звукова оболонка твірного слова стає назвою іменованого об’єкта на основі їхнього уподібнення або суміжності. За номінації нового спеціального поняття використовують не будь-які загальновживані слова, а лише ті, за якими вже закріплені відомі диференційні ознаки, виявлені в структурі нової реальії. Тобто для виокремлення нового значення обов’язкова наявність спільної ознаки в обох значеннях слова – старому (загальновживаному) та новому (термінологічному). Специфіка цього способу полягає в тому, що значеннєва структура слова зазнає повних чи часткових модифікацій унаслідок якісних семантичних перетворень” [24, с. 87].

Відбувається активний процес формування футбольної лексики в напрямку використання загальновживаних слів у складних термінах, а саме:

газон – футбольний газон (Футбольний газон стадіону “Арена Львів” готують до зими (zik.ua, 07-12-11, 12:31);

група – група турніру (Останні матчі збірної України у групі Н відбіркового турніру до Чемпіонату світу 2014 (galsports.com, 16-10-13, 00:16);

опіка – персональна опіка (Сьомін відмовився від персональної опіки Адебайора (gazeta.ua, 17.09.2008);

перехоплення – перехоплення м’яча (Пене Рейна не встиг на перехоплення м’яча, необачно покинувши ворота (ua-gol.com, 03-02-13, 20:12);

першість – першість із футболу (Китайські роботи завоювали першість із футболу на фестивалі RoboCup (ukrinform.ua, 02-07-13, 09:53);

поле – футбольне поле (Гравці “Олександрії” будуть виходити на футбольне поле разом з дітьми (akulamedia.com, 24-04-13, 16:28).

У футбольній лексиці функціонують розгалужені ряди терміноодиниць з опорним загальновживаним словом, наприклад:

*гравець – гравець у футбол, гравець на заміні, основний гравець, гравець збірної, гравець дубля, гравець основного складу, гравець у пасивному положенні поза грою, ключовий гравець, резервний гравець (Травма Гарета – це справжній удар для команди. Його дуже складно замінити, тому що Бейл – **ключовий** наш **гравець** (football24.ua, 02-12-12, 16:15);*

*контроль – контроль гри, контроль арбітра, контроль м'яча (Арбітр Ховард Веб продемонстрував **контроль гри**, бо розгледів епізод, немов мав справжній футбольний мікроскоп (ТК “Футбол 1”, 28-06-14, 20:15); Фантастичний **контроль м'яча** півзахисника “Малаги” (sportanalytic.com, 25-11-12, 13:08);*

*крило – ліве крило, праве крило (Лукас Подольські – двигун **лівого крила** атаки Бундестіму (football24.ua, 13-11-12, 22:13); Міральяс таку “азарицину” зіграв на **лівому крилі** (ТК “Футбол 2”, 22-06-14, 19:42);*

*кут – ближній кут воріт, дальній кут воріт, верхній кут воріт, нижній кут воріт, закритий кут воріт, зменшити кут обстрілу, кут удару, кут поля (Підробивши винесений зі штрафної м'яч грудьми, француз пробив у падінні через себе і потрапив акурат у **верхній кут воріт** (news.liga.net, 28.05.2013);*

*лінія – лінія атаки, лінія воріт, лінія воротарського майданчика, лінія захисту, лінія карного майданчика, лінія нападу, лінія поза грою, лінія середини поля, лінія фотографів (У **лінії атаки** динамівці особливих проблем не мають – у десяти матчах забито 11 м'ячів (fcdynamo.kiev.ua, 28-09-12, 10:27); Уругвайцю скинули м'яч під удар на **лінію штрафної площі**, той пробив зовнішньою стороною стопи – вище воріт (foot-ball.net.ua, 16-05-13, 02:59);*

*перехід – перехід в атаку, перехід в інший клуб, перехід у захист (Воронін: Переговори про **перехід в інший клуб** успішно просуваються (sportanalytic.com, 25-05-12, 05:30); Інєста здійснює **перехід в атаку** (ТК “Футбол 1”, 13-06-14, 22:23);*

удар – вільний удар, дальній удар, кутовий удар, одинадцятиметровий удар, кручений удар, потужний удар, спірний удар, удар головою, удар ногою, удар ножицями, блокувати удар, завдавати удар, імітувати удар, парирувати удар (Сімеоне: Фалькао передбачив гол – тому виконав **штрафний удар** (football24.ua, 22-10-12, 12:03); Замість того, щоб завдати **дальній удар**, повз м'яч пролетів Пароло (ТК “Футбол 1”, 23-03-15, 14:55).

Футбольна лексика настільки відома широкому колу мовців у сучасному лінгвосоціумі, що в загальнономовних словниках, зокрема у Словнику української мови в 20 томах [196] (далі СУМ-20), біля лексичних одиниць цієї тематичної групи здебільшого не наведено ніяких вказівок щодо сфери використання: *гра* “2. Підпорядковане сукупності правил, прийомів або засноване на певних умовах заняття, що є розвагою або спортом. *Футболісти вибігли на поле... Свисток – і гра почалась* (М. Томчаній)” [196].

У словникових статтях зафіксовано лише окремі значення із термінологічними позначками: *ворота* “2. спорт. Загорожа у вигляді дуги й сітки, куди спрямовують м'яч, шайбу (в деяких спортивних іграх)... *Англійський захисник перепросив за гол у власні ворота (з газ.)*” [196]. Як бачимо, у СУМі-20 ілюстрації для словникових статей, присвячених лексичні на позначення футбольних реалій, узято із газетних публікацій на футбольну тематику.

У СУМі-20 кодифіковано і термінологічні сполучення, в яких у ролі опорного компонента виступає загальноновживане слово, як-от: Δ Гра в одні ворота “(спорт.) у футболі, гандболі та інших спортивних іграх з двома воротами – ситуація, в умовах якої слабша спортивна команда не може захистити власних воріт і зазнає постійних атак з боку сильнішого супротивника... *Очікуваної битви у матчі “Дніпро” – “Динамо” уболівальники так і не побачили, то була гра в одні ворота (з газ.)*” [196].

Отже, у творенні футбольної лексики активно задіяні загальноновживані слова сучасної української літературної мови. Термінотворення відбувається

шляхом виникнення похідних значень і на основі використання загальноновживаних лексичних одиниць у складних термінах.

2.4. Номенклатура

Розмежування терміна і номена як номенклатурного знака залишається суперечливою проблемою термінознавства. В. М. Лейчик називає номенклатуру проміжною ланкою між термінами та власними назвами [117, с. 24]. У “Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів” за редакцією С. Я. Єрмоленко наведено таку дефініцію поняття: “Номенклатура (лат. *nomenclatura* – перелік, список) – сукупність назв (номенів), що використовуються в будь-якій галузі науки, виробництва для позначення об’єктів цієї галузі, на відміну від термінології, що об’єднує назви абстрактних понять і категорій” [63, с. 106].

О. О. Селіванова вважає найбільш усталеним погляд на розрізнення терміна і номена на підставі функціонального підходу: термін позначає спеціальне поняття, а номени є етикетками конкретних предметів спеціальної сфери, тобто номенклатура відрізняється від термінології способом позначення (відносно довільним, подібним до ярлика), об’єктом позначення (номени іменують одиничні поняття або, точніше, предмети), функцією (дефінітивною для терміна й сигніфікативною для номена); номени ґрунтуються на термінах і складають найнижчий шар термінологічної лексики, є сателітами, похідними від термінів та вторинними знаками [183, с. 737].

У дослідженні під номенклатурою розуміємо сукупність номенів об’єктів футболу як окремої галузі спорту. “Номен – це умовний символ, який вносить видову диференціацію в ряд речей, об’єднаних спільним родовим найменуванням. Терміни – це найменування, що відображають найбільш важливі, суттєві в системі певної науки властивості предметів, процесів, явищ об’єктивної дійсності. Номени ж – найменування конкретних предметів або явищ цієї галузі науки, техніки чи виробництва. При систематизації

номенклатурних одиниць відбувається не виділення видових назв із родових, а об'єднання їх в єдиний ряд, який потім може бути продовжений” [179, с. 499].

Опираємося на основні ознаки номенів, виділених З. І. Комаровою, як-от: 1) узгодження з поняттями через термін; 2) належність до власних назв або проміжна позиція між термінами та власними назвами; 3) належність до найпростішої системи, яка представляє перелік однорідних понять чи предметів, що знаходяться на одному рівні абстракції; 4) функціонування як нижчої ланки спеціальної лексики, оскільки зрозуміти їх без зіставлення з іншими термінологічними одиницями неможливо [92, с. 9].

У футбольній комунікації функціонує розгалужена номенклатура: назви футбольних клубів (ФК), назви гравців за належністю до певної футбольної команди. На початку ХХІ ст. активізувалися дослідження назовництва ФК, особливо у польському мовознавстві [255; 256, с. 223–234]. Значно більше матеріалів в Інтернеті, зокрема на сторінках клубів чи інтернет-форумах. За нашими спостереженнями, в українському футболі наявні такі домінантні моделі творення номенклатури:

Модель “Назва ФК ← ойконім”

ФК “Миколаїв” ← м. Миколаїв: *Матч 13-го туру в першій лізі між МФК “Миколаїв” і “Полтавою” став справжнім трилером і явно претендує на звання одного з найбільш видовищних в першому крузі змагань* (news.pn, 18-10-14, 17:18);

ФК “Олександрія” ← м. Олександрія Кіровоградської області: *Ребров: Якщо хтось недооцінить “Олександрію”, то не гратиме проти “Порту”* (football-ukraine.com, 12-09-15, 07:50);

ФК “Полтава” ← м. Полтава: *2:0 на користь полтавців – саме з таким переконливим рахунком закінчився футбольний матч між ФК “Полтава” (Полтава) та ФК “Гірняк” (Кривий Ріг)* (rada-poltava.gov.ua, 18-08-08, 14:05);

ФК “Тернопіль” ← м. Тернопіль: *ФК “Тернопіль” зіграє спаринг з “Волинню”* (13-02-16).

Модель “Назва ФК ← гідронім”

ФК “Ворскла” (м. Полтава). Назва річки, що є притокою Дніпра і на якій стоїть Полтава: ***Ворскла** виграла товариське дербі у Полтави* (champion.com.ua, 21-01-16, 17:36);

ФК “Десна” (м. Чернігів). Від назви річки, яка є притокою Дніпра і протікає в Чернігівській області: ***“Десна” в цих матчах тричі вигравала, а ще три матчі завершилися мирно, при різниці м’ячів 6:3 на користь чернігівчан*** (fc.ternopil.ua, 17-10-15);

ФК “Дніпро” (м. Дніпропетровськ). Назва команди походить від головної річки України – Дніпра, що протікає містом, у якому засновано ФК: ***Дніпро** здобув мінімальну перемогу над Спартою на зборах в Іспанії* (ua.korrespondent.net, 31-01-16, 19:32);

ФК “Дніпро” (м. Черкаси). Назва від головної річки України – Дніпра, який протікає через місто: ***“Черкаський Дніпро” виграв перший матч на Кіпрі*** (cherkassy-sport.com, 12-02-16, 10:55).

Модель “Назва ФК ← оронім”

ФК “Говерла” (м. Ужгород). Команда названа на честь найвищої вершини України – гори Говерли: *Ужгородська **“Говерла”** може відправитися на збори до Туреччини* (zakarpatty.net.ua, 16-01-16);

ФК “Карпати” (м. Львів). Назва клубу походить від гір Карпат, розташованих на Заході України: *Слободян: Ми передбачали, що **“Карпати”** виграють у **“Кривбаса”*** (football24.ua, 04-05-12).

Модель “Назва ФК ← хоронім”

ФК “Буковина” (м. Чернівці). Команда отримала назву на честь історичного регіону, розташованого між середньою течією Дністра та головним Карпатським хребтом у долинах верхньої течії Пруту: *10 травня 2016 року ФСК **“Буковина”** проведе **“Зірковий урок футболу”*** (vidido.ua, 07-04-16, 11:31);

ФК “Волинь” (м. Луцьк). Команду названо на честь історичного регіону України у басейні південних приток Прип’яті та верхів’ях Бугу. Обласний

центр Волинської області – місто Луцьк, у якому створено ФК: *Завдяки цій перемозі “Волинь” піднялася з 6 на 4 сходинку в турнірній таблиці чемпіонату України* (tsn.ua, 27-09-15, 21:23).

Модель “Назва ФК ← ергонім”

ФК “Зірка” (м. Кіровоград). Назва команди походить від назви заводу, при якому було створено футбольний клуб: *Кіровоградська “Зірка” в матчі 20 туру, сьогодні, 5 квітня, у Києві перемогла київське “Динамо-2” з рахунком 2:1* (gre4ka.info, 05-05-15, 21:19);

ФК “Зоря” (м. Луганськ). Таку назву команда здобула у 1964 році, коли була передана фізкультурному колективу тепловозобудівного заводу імені Жовтневої революції – товариству “Зоря”: *Таким чином, “Зоря” піде на зимову перерву в якості третьої команди чемпіонату України* (uafootball-ukr.segodnya.ua, 05-12-15, 16:03);

ФК “Іллічівець” (м. Маріуполь). Номен-радянїзм. Колишнім спонсором клубу був Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча: *Війна вимушено вигнала маріупольський “Іллічівець” з рідного міста і з рідного стадіону* (fckarpaty.lviv.ua, 01-05-15);

ФК “Нафтовик-Укрнафта” (м. Охтирка). Від назви організації – нафтогазовидобувного управління (зараз НГВУ “Охтирканафтогаз”) – та від назви спонсора клубу – АТ “Укрнафта”: *У неділю, 11 серпня, на стадіоні “Нафтовик” в Охтирці, який вміщує 5,256 глядачів, відбудеться поєдинок між місцевим “Нафтовиком-Укрнафта” та “Динамо-2”* (fcdynamo.kiev.ua, 10-08-15, 19:20);

ФК “Оболонь-Бровар” (м. Київ). Від назви спонсора клубу – відомого концерну з виробництва пива “Оболонь”: *Гравці столичного Оболонь-Бровар прокоментували майбутній матч 1/8 фіналу Кубка України з Динамо* (ua.korrespondent.net, 23-09-15, 11:14);

ФК “Олімпік” (м. Донецьк). Футбольний клуб названо на честь благодійного фонду, який було засновано президентом футбольного клубу у

2001 р.: *Олімпік* мінімально виграв у тернопільської Ниви (champion.com.ua, 28-06-158, 12:39).

Модель “Назва ФК ← абстрактне поняття”

ФК “Авангард” (м. Краматорськ) – назва команди походить від назви найбільшого в місті стадіону, на якому тренувалась тогочасна команда “СКМЗ” (Краматорський *“Авангард”*, дебютант першого вітчизняного дивізіону, навпаки почуває себе в ньому як риба у воді, борючись за найвищі місця (18-11-15, 16:32);

ФК “Динамо” (м. Київ). Найпопулярніша назва спортивних клубів, створених в СРСР. Український футбольний клуб “Динамо” заснований 1927 року в Києві. Найменування походить від механізму, спрямованого на вироблення постійної енергії (Головний тренер *“Динамо”* Сергій Ребров розповів про майбутній матч із “Челсі”, який відбудеться в рамках 4 раунду групової стадії Ліги чемпіонів (prosport.tsn.ua, 04-11-15, 00:51).

Модель “Назва ФК ← професійна діяльність”

ФК “Гірник” (м. Кривий Ріг). Від професії гірника, оскільки клуб є дітищем промислового гіганта “Криворізький залізорудний комбінат”: Центральним протистоянням стала зустріч криворізького *“Гірника”* та київського “Динамо-2”, що знаходяться у верхній частині турнірної таблиці (ffu.org.ua, 05-10-15, 09:30);

ФК “Металіст” (м. Харків). Від професії металіста – працівника металопромисловості: *“Металіст”* виграв у “Дніпра” в центральному матчі туру Прем’єр-ліги (07-04-14, 21:27);

ФК “Металург” (м. Донецьк, м. Запоріжжя). Назва команд походить від найменування професії працівника металургійної промисловості – металурга: Донецький *Металург* мінімально виграв у Динамо-2 (champion.com.ua, 27-06-15, 12:26);

ФК “Чорноморець” (м. Одеса). Від моряка Чорноморського флоту: “Шахтар” розгромив *“Чорноморець”* і в третій раз поспіль виграв Кубок України (dt.ua, 22-05-13, 22:40);

ФК “Шахтар” (м. Донецьк). Назва клубу походить від професії гірника, а Донбас (де знаходиться місто Донецьк) є гірничим районом України. Власне сам клуб спочатку був аматорською командою, яка складалась із працівників шахти: *Сьогодні матчем із ПСЖ Шахтар проведе останню гру сезону в Лізі чемпіонів* (n.v.ua, 08-12-15, 09:00).

Модель “Назва гравців ← назва ФК”

Модель найбільш частотна, вона виявляється в таких **назвах гравців українських ФК**:

динамівці ← ФК “Динамо”: *Лідер динамівців в цьому році зіграв лише в двох останніх спарингах, до того був зайнятий відновленням після травми коліна* (sport-ukr.segodayna.ua, 22-02-16, 08:57);

дніпряни ← ФК “Дніпро”: *На гол з пенальті від Родрігеса дніпряни відповіли тим же – Селезньов відзначився з “точки”* (rbc.ua, 04-10-13, 00:01);

карпатівці ← ФК “Карпати”: *Двоє “карпатівців” зіграють на Кубку Лобановського* (zaxid.net, 28-05-15);

кривбасівці ← ФК “Кривбас”: *Кривбасівці знову в символічних збірних туру* (komentator.net, 14-03-13, 00:02);

металурги ← ФК “Металург”: *Таким чином “металурги” виграли боротьбу за 27-річного футболіста у “Металіста”, який також до нього придивлявся* (footballtransfer.com.ua, 15-08-15, 10:19);

чорноморці ← ФК “Чорноморець”: *У новому сезоні “чорноморці” гратимуть в Одесі* (anews.com, 01-07-15, 11:20).

Модель “Назва гравців ← місто, з якого походить ФК”

Модель функціонує у таких **назвах гравців українських ФК**:

дніпропетровці ← ФК “Дніпро” (м. Дніпропетровськ): *Дніпропетровці посіли у групі друге місце, тому підопічні Хуанде Рамоса потратили до складу несіяних команд* (11channel.dp.ua, 16-12-13, 16:55);

донецчани ← ФК “Шахтар” (м. Донецьк): *Нагадаємо, донецчани програли “ПСЖ” 0:3, а мадридському “Реалу” – 0:4* (espresso.tv, 21-10-15, 23:39); *“Футбол 24” згадав випадки, коли донецчанам вже доводилося відіграватися*

після мінімальних гостьових поразок – і що з цього вийшло (football24.ua, 03-11-15 10:20);

запорожці ← ФК “Металург” (м. Запоріжжя): Зокрема, головний тренер запорізького “Металурга” Олег Лутков повідомив, що **запорожці** підписали опорного півзахисника Кіма і форварда Хуанга (prosport.tsn.ua, 29-07-09, 10:08); Кубок України: “Олімпік” розгромив **запорожців**, а “Динамо” переграло “Карпати” (ua.112.ua, 29-10-14, 00:39);

кияни ← ФК “Динамо” (м. Київ): “Динамо” – “Маккабі”: букмекери не сумніваються у перемозі **киян** (dt.ua, 08-12-15, 17:00); **Кияни** здобули мінімальну перемогу на зборах (uafootball-ukr.segoday.ua, 27-01-15, 20:10);

криворіжці ← ФК “Кривбас” (м. Кривий Ріг): Ми знали, що днем раніше **криворіжці** гратимуть в чемпіонаті, тому і для себе вчора провели дуже серйозне тренування із великим навантаженням (fco.com.ua, 07-09-15, 00:09);

львів'яни ← ФК “Карпати” (м. Львів): **Львів'яни** невпевнено поступаються **луганчанам** 1:2 (pasgol.com.ua, 16-09-14, 01:23); Комбінаційні дії поблизу воріт господарів у **львів'ян** не клеїлися, а дальні удари або були не точними, або летіли просто у руки Віталію Реві (fckarpaty.lviv.ua, 04-05-08);

одесити ← ФК “Чорноморець” (м. Одеса): Тренер ПСВ Філіп Коку: На виїзді **одесити** зіграли трохи гірше, але забили гол (zik.ua, 13-12-13, 1:43).

Модель поширена у **назвах гравців зарубіжних ФК**:

барселонці ← ФК “Барселона”, ФК “Еспанйол” (м. Барселона, Іспанія): Натворили, ой натворили у Дербі всієї планети “королівські хлопці” та горді **барселонці**, очолювані чи то Вілановою і Моурінью, чи то Мессі з Роналду (football24.ua, 08-10-12);

валенсійці ← ФК “Валенсія” (м. Валенсія, Іспанія): На тижні **валенсійці** перемогли у Лізі Європи “Хельсінборг” та гарантували собі вихід до наступного раунду (sportanalytic.com, 25-11-12, 10:23);

дортмундці ← ФК “Борусія” (м. Дортмунд, Німеччина): **Дортмундці** з блиском виграли “групу смерті” – з “Реалом”, “Манчестер Сіті” та “Аяксом” в числі опонентів (shakhtar.com, 20-12-12, 14:07);

ліверпульці ← ФК “Ліверпуль” (м. Ліверпуль, Англія): *Ще шість матчів під його керівництвом ліверпульці виграли і три – звели внічию* (espresso.tv, 02-12-15, 16:56);

лондонці ← ФК “Арсенал”, ФК “Челсі”, ФК “Тотенхем” (м. Лондон, Англія): *У фіналі турніру лондонці перемогли донецький “Шахтар”* (espresso.tv, 20-10-15, 15:54);

мадридці ← ФК “Реал”, ФК “Атлетико” (м. Мадрид, Іспанія): *Посидинок на “Сантьяго Бернабеу” також мадридці виграли – 3:1* (10-03-15, 21:25);

міланці ← ФК “Інтер”, ФК “Мілан” (м. Мілан, Італія): *Повідомляється, що заради отримання японця міланці продають до “Сантоса” Робінью* (newsradio.com.ua, 01-07-13, 17:45);

мюнхенці ← ФК “Баварія” (м. Мюнхен, Німеччина): *Мюнхенці виграли Telekom Cup вперше за п'ять років існування турніру* (prosport.tsn.ua, 22-07-13, 14:04);

неаполітанці ← ФК “Наполі” (м. Неаполь, Італія): *Неаполітанці виграли з рахунком 3:0, однак ми пам'ятаємо про те, що суперник не тільки багато забиває, але й немало пропускає*, – сказав Маркевич (rbc.ua, 07-05-15, 10:37);

парижани ← ФК “ПСЖ” (м. Париж, Франція): *І це стало хорошою прикметою – парижани виграли* (fakty.ictv.ua, 28-02-14, 17:42);

римляни ← ФК “Рома” (м. Рим, Італія): *Римляни розгромили Палермо з рахунком 5:0* (nv.ua, 21-02-16, 23:59);

севільці ← ФК “Севілья”, ФК “Бетіс” (м. Севілья, Іспанія): *“Сельта” проявила характер, але в фінал Кopa дель Рей вийшли севільці* (transfermarket.in, 13-02-16);

туринці ← ФК “Ювентус” (м. Турин, Італія): *“Ювентус” може потрапити у фінал через 12 років: у сезоні-2002/03 у півфіналі туринці програли “Реалу” в Мадриді 1:2, перемогли в матчі-3:1, але у фіналі по пенальті поступилися “Мілану”* (dt.ua, 13-05-15, 12:46).

Як засвідчує представлений матеріал, номенклатура ФК, назви гравців ФК відрізняються мотивацією, але наявні типові, семантично прозорі моделі.

2.5. Професіоналізми, професійний жаргон

Окремий сегмент у складі лексики мови спеціального призначення номінують професіоналізмами, професійним жаргоном. “На відміну від терміна, який є офіційним, прийнятим у відповідній сфері, професіоналізм є напівофіційним словом, що не є строгим, науковим позначенням поняття, тобто терміни і професіоналізми відрізняються протиставленням норми й узусу. Професійні жаргонізми відрізняються від термінів стилістичною маркованістю” [183, с. 737].

Здебільшого професіоналізми і професійний жаргон не розмежовують. У нашому дослідженні диференціюємо ці поняття. Професіоналізми – це неофіційні, але загальноприйняті фахівцями певної сфери розмовні спеціальні слова чи словосполучення. Сильова маркованість цих лексичних одиниць не заважає їм позначати те ж саме поняття, яке реалізується звичайним терміном. Наприклад: *опорник* (професіоналізм) – *опорний півзахисник* (нейтральний термін). І названі професіоналізми (з розмовним забарвленням), і їх нейтральні синоніми (терміни) виконують номінативну функцію. О. С. Рілов називає професіоналізми “розмовними термінами” [177, с. 39]. Професіоналізми не належать до розряду ненормативної лексики, частково мають офіційний статус (нормативний характер), оскільки їх уживають коментатори футбольних матчів, журналісти. Професіоналізми часто виникають задля мовної економії: *основа* “основний склад команди”, *бісіклéта* “удар через себе”, “технічна дія футболіста, коли той, відриваючи своє тіло від землі, з допомогою швидкого схрещування ніг (“ножиць”) б’є однією з них по м’ячу (що знаходиться приблизно на рівні голови футболіста у положенні стоячи)” [287]; *паненка* “спосіб виконання футбольного пенальті, при якому м’яч по навесній траєкторії підскається у ворота” [287]; *шістка* “нижній кут воріт”, *дев’ятка* “верхній кут воріт, внутрішня частина воріт між стійкою і поперечною”. Професіоналізм *дев’ятка* з огляду на частотність його вживання фіксує загальномовний тлумачний словник: “4. *розм.* Верхній кут воріт у деяких

спортивних іграх” [25, с. 279]. Цілком логічно наведений лексико-семантичний варіант марковано позначкою *розм.* Як стверджує Л. О. Симоненко, увести до реєстру загальномовних словників усі професіоналізми неможливо, залучати до реєстру потрібно тільки ті професіоналізми, що вийшли за межі професійних сфер [191, с. 221]. За нашими спостереженнями, вислів *потрапити у “дев’ятку”* зазнав генералізації значення в різних сферах спілкування: розмовному мовленні, у мові ЗМІ (див. розділ 5).

Термін “професійні жаргонізми” використовують для позначення образно-експресивних лаконічних слів і висловів, які мають нейтральні відповідники та функціонують в усній мові представників певної професії чи роду занять, об’єднаних спільними інтересами чи належністю до соціально-професійної спільноти. У складі футбольної лексики домінують професійні жаргонізми як образно-експресивні мовні засоби, які широко вживають футболісти, уболівальники (найчастіше фанати). На думку З. І. Комарової, це “незагальноновживані, фамільярно-розмовні спеціальні слова” [91, с. 7]. Вони виникають під впливом екстралінгвальних чинників: у невимушеній атмосфері, особливо серед вболівальників, коли у мовця виникає бажання виділитися, підкреслити свою належність до корпоративної групи. За переконанням О. С. Рилова, у спортивних журналістів, теле- і радіокоментаторів є ще одна причина вдаватися до жаргонізмів: це так звана “гра на публіку” – прагнення встановити контакт із багатомільйонною аудиторією телеглядачів чи радіослухачів. Спортивний журналіст пам’ятає про те, що матчі професійних футболістів нагадують театральний спектакль (бійки на полі, “картинні” демонстративні падіння футболістів іноді виконуються для розваги вболівальників. І сам спортивний коментатор надягає на себе маску “свого хлопця”, який не гребує гострим словом, що спонукає до використання і професійних жаргонізмів (сленгізмів) [177, с. 40–41].

Як стверджує Н. В. Третьак, “жаргонізми виступають одночасно і номінативною одиницею, й експресемою, і соціальним та стилістичним

маркером” [229, с. 164]. Л. О. Ставицька паралельно використовує терміни “професійний жаргон” і “професійний соціолект”, а жаргонні одиниці називає соціолектизмами (*програти всуху* “програти, не забивши гол у ворота суперника”; *розмочити* “відкрити рахунок”, “забити перший гол” тощо) [202, с. 227–231].

Професійні жаргонізми ще називають сленгізмами. “Сленг (англ. *slang*) – 1) те ж саме, що й жаргон (у сучасній літературі переважає щодо англословних країн); 2) сукупність жаргонізмів, що відбивають грубувато-фамільярне, іноді гумористичне ставлення до предмета мовлення. Використовується переважно в умовах невимушеного спілкування: “блат”, “мура”. Сленг складається зі слів і фразеологізмів, які виникли і початково використовуються в окремих соціальних групах, і відбиває ціннісну орієнтацію цих груп” [251, с. 461].

На думку І. І. Щур, сленг – один з обов’язкових атрибутів соціальної групи і виконує не лише функцію відособлення соціуму, а й функцію вираження цінностей певної субкультури. За допомогою мови носій сленгу ототожнює себе з певною соціальною групою і виражає її ідеали. Сленг – це одна з форм мовного спілкування, результат прагнення вийти за межі офіційного слововживання. Загальновживані слова іноді здаються не досить яскравими, образними та гострими, щоб висловити ставлення до позначуваного предмета. Основна мета цієї генетично різномірної, ненормативної лексики – бути засобом не лише емоційно-експресивного вираження, але й самовираження мовців, своєрідним “протестом” проти звичного слововживання [250, с. 45].

За нашими спостереженнями, у сучасній футбольній комунікації професійні жаргонізми (сленгізми) частотніші, ніж професіоналізми. Найчисленніша група – прізвиська гравців українських і зарубіжних ФК, які сформувалися на основі метафоричного перенесення за типовими лексико-семантичними моделями: 1) “назва гравців ← колір спортивної форми ФК”; 2) “назва гравців ← герб ФК”; 3) “назва гравців ← характерні ознаки місця розташування ФК”.

Модель “Назва гравців ← колір спортивної форми ФК”

Як зазначає І. Р. Процик, поняття *барви клубу, клубні кольори* – важливий сегмент у мовній картині світу футбольних уболівальників. Барви футбольних клубів уже давно є засобом ідентифікації гравців команд-суперниць, і одними з наважливіших атрибутів футбольних команд, їхніми символами, за якими футбольні клуби ідентифікують, подібно до того, як відомі фірми та компанії, впізнавані у світі за їхніми корпоративними кольорами. Клубні барви відображено в основній атрибутиці як самих футбольних команд – форми гравців, емблемах клубу, так і їхніх уболівальників – прапорах, шаликах, футболках тощо. Кольори клубу є засобами візуально-вербальної ідентифікації футбольних фанатів, адже в фанатській субкультурі клубні барви є водночас і номінаціями-прізвиськами команд, і найменуваннями вболівальників відповідного клубу [171, с. 110].

Модель репрезентують такі **номени гравців українських ФК:**

біло-сині ← ФК “Динамо” (м. Київ), наприклад: *“Біло-сині” виграли Кубок України у божевільно напруженому матчі з донецьким “Шахтарем”* (prosport.tsn.ua, 04-06-15, 23:54); *“Біло-сині” вигризли чемпіонство за два тури до кінця сезону* (tsn.ua, 17-05-15, 21:44); *Перший матч групового турніру Ліги чемпіонів “біло-сині” проведуть проти португальського “Порту”, який має прізвисько “дракони”* (tsn.ua, 27-08-15, 23:33). Як стверджує І. Р. Процик, “саме з мінімалістичним зображенням письмівкою літери Д та біло-синіми кольорами асоціюється команда київських динамівців у свідомості багатьох поколінь уболівальників столичного клубу” [172, с. 218];

оранжево-чорні, помаранчево-чорні ← ФК “Шахтар” (м. Донецьк): *З цього моменту почалася нова ера в історії “оранжево-чорних” – період великих перемог та досягнень* (sport.korupciya.com, 11-10-15); *“Помаранчево-чорні” перемогли у тумані “зелено-білих”* (champion.com.ua, 30-11-08, 17:02); *Свою наступну гру “помаранчево-чорні” зіграють на стадіоні “Арена Львів” з полтавською “Ворсклою” 28 лютого у рамках Прем’єр-ліги України з футболу* (arenalviv.com.ua, 18-02-15, 08:30);

синьо-жовті ← ФК “Металіст” (м. Харків): Незважаючи на те, що в середині першої половини гри було вилучено Бланко, **“синьо-жовті”** упевнено взяли гору над полтавчанами (news.vash.ua, 15-04-13);

жовто-сині ← ФК “Говерла” (м. Ужгород): Тренер **жовто-синіх** Олександр Севідов підсумував матч словами: “Бились до кінця, дві футболки в крові” (visti.tv, 17-08-15, 15:31);

біло-малинові, біло-червоні ← ФК “Волинь” (м. Луцьк) : Луцька команда приїде до Дніпропетровська, тримаючи у пам'яті мегакрутий матч проти “Металурга, який **“біло-червоні”** виграли з рахунком 9:1 (football24.ua, 05-12-15);

біло-зелені ← ФК “Ворскла” (м. Полтава): Після поразки від Волині 18 березня (1:3) **біло-зелені** виграли 14 матчів і зіграли внічию 10 із загальним рахунком 53:19 (fcvorskla.com.ua, 27-11-15, 12:34);

зелено-білі ← ФК “Карпати” (м. Львів): **“Зелено-білі”** дали бій, але програли (football24.ua, 08-03-15, 21:45); Здобути перемогу волинянам допомогли самі львів'яни вже наприкінці поєдинку, коли автоголом відзначився капітан **зелено-білих** Гітченко (032.ua, 28-09-15, 09:20);

жовто-зелені ← ФК “Нива” (м. Тернопіль): **“Битву за Тернопіль”** виграли **жовто-зелені** (sports.te.ua, 27-08-12);

жовто-чорні ← ФК “Буковина” (м. Чернівці): Тепер **“жовто-чорні”** не проти зіпсувати настрої і Ворсклі, яка продовжує боротися за місце в зоні єврокубків (msl.ua);

чорно-сині ← ФК “Чорноморець” (м. Одеса): Солідно посприяли такій позиції три останні матчі молодих одеситів, які **“чорно-сині”** виграли (fckarpaty.lviv.ua, 05-12-14);

червоно-білі ← ФК “Кривбас” (м. Кривий Ріг): “Кривбас” вперто намагався не відставати, заведені місцевою публікою **“червоно-білі”** до останніх хвилин йшли вперед (football24.ua, 03-08-12);

червоно-сині ← ФК “Арсенал” (м. Київ): **“Оранжево-чорні”** забили 25 м'ячів, **“червоно-сині”** – 4 (shakhtar.com, 28-11-11, 16:30);

синьо-білі ← ФК “Металург” (м. Донецьк): *Два з них припали на Кубок України, і за підсумками цього протистояння у впертій боротьбі вийшли переможцями “синьо-білі”* (shakhtar.com, 08-11-12, 16:35);

синьо-золоті ← ФК “Львів” (м. Львів): *Синьо-золоті Леви вийшли з відпустки* (fclviv.com.ua);

чорно-білі ← ФК “Зоря” (м. Луганськ): *Наставник луганської “Зорі” Юрій Вернидуб каже, що гравці “чорно-білих” мають шанс “засвітитися” на Євро-2016* (news.meta.ua, 15-12-15, 11:44);

зелено-малинові ← ФК “Скала” (м. Стрий): *Зелено-малинові в цьому поєдинку взяли реванш у львів’ян за мінімальну поразку у Львові* (fcskala.com, 05-07-11, 14:47);

червоно-жовті ← ФК “Зірка” (м. Кіровоград): *Перший тайм червоно-жовті виграли безсумнівно, що на післяматчевій прес-конференції визнав і керманич гостей Володимир Шаран* (gre4ka.info, 23-09-15, 23:03).

Три складники кольору використано в прізвиськах таких українських ФК:

синьо-біло-блакитні ← ФК “Дніпро” (м. Дніпро): *На фоні інших колективів Прем’єр-ліги команда Мирона Маркевича живе, мов у розкішному палаці, проте вболівальників українського футболу “синьо-біло-блакитні” вже привчили до кращого* (champion.com.ua, 25-01-16, 13:52);

червоно-жовто-чорні ← ФК “Металург” (м. Запоріжжя): *Після низки перемог в останньому контрольному поєдинку “червоно-жовто-чорні” поступилися першоліговій Зірці – 0:1* (msl.ua);

біло-червоно-сині ← ФК “Таврія” (м. Сімферополь): *У попередньому турі “оранжево-чорні” на виїзді обіграли “Іллічівець” 4:0, “червоно-біло-сині” завершили домашній матч із “Чорноморцем” нульовою нічиєю* (shakhtar.com, 07-05-13, 16:05);

жовто-зелено-чорні ← ФК “Олександрія” (м. Олександрія): *Гості приїхали пристойним складом (більша частина автобусом), було й декілька неактивних глядачів (тобто кузьмічів), які тихенько подумки вболівали за жовто-зелено-чорних...* (groundhopping.in.ua, 15-08-15).

До аналізованої моделі належать **номени гравців зарубіжних ФК**:

білі ← ФК “Реал” (м. Мадрид, Іспанія), ФК “Фулхем” (м. Лондон, Англія), наприклад: *“Білі” починають матч на “Енфілді”, перебуваючи на 17-му рядку в турнірній таблиці лише завдяки різниці забитих і пропущених м’ячів, незважаючи на п’ять поразок у попередніх сімнадцяти турах* (liverpoolfc.com.ua, 17-12-10);

біло-блакитні ← ФК “Брешія” (м. Брешія, Італія), ФК “Лацио” (м. Рим, Італія): *Гості цілком контролювали хід гри і не дозволяли “біло-блакитним” навіть зачепитися за м’яч* (ua.korrespondent.net, 06-11-00, 17:00); *Тоді “біло-блакитні” завоювали національний трофей* (footballua.tv, 12-01-15);

біло-сині ← ФК “Еспаньйол” (м. Барселона, Іспанія): *Востанне “біло-сині” привозили очки з “Сантьяго Бернабеу” у сезоні 2012/13 років* (footballua.tv, 05-01-15);

біло-чорні ← ФК “Еспаньйол” (м. Барселона, Іспанія), ФК “Ювентус” (м. Турин, Італія): *Не можна сказати, що “біло-чорні” отримали оперативний простір та неабиякі можливості, проте ледь не кожен стандарт у виконанні Пірло становив потенційну небезпеку* (prosport.tsn.ua, 06-12-12, 03:23);

червоні ← ФК “Штутгарт” (м. Штутгарт, Німеччина), ФК “Баварія” (м. Мюнхен, Німеччина), ФК “Ліверпуль” (м. Ліверпуль, Англія): *Не приховував сили “червоних” і головний тренер “помаранчево-чорних”, який напередодні був лаконічним: “Звичайно, Баварія – фаворит”* (ukiedrive.net, 17-02-15);

червоно-білі ← ФК “Атлетик” (м. Більбао, Іспанія), ФК “Атлетико” (м. Мадрид, Іспанія): *У чемпіонаті, який закінчився тріумфом “Атлетіко”, перевага була у “червоно-білих”* (tsn.ua, 22-05-14, 10:34);

червоно-сині ← ФК “ПСЖ” (м. Париж, Франція), ФК “Болонья” (м. Болонья, Італія), ФК “Дженоа” (м. Генуя, Італія), ФК “Кальярі” (м. Кальярі, Італія): *Могли “червоно-сині” і вирвати перемогу на останніх хвилинах,*

зокрема слід згадати постріл Ор'є з лінії карного, але не судилося (football24.ua, 12-09-15);

червоно-блакитні ← ФК “Катанія” (м. Катанія, Італія): Спочатку **“червоно-блакитні”** пропускали, а після перерви забивали три м'ячі (footballua.tv, 21-12-12);

червоно-чорні ← ФК “Мілан” (м. Мілан, Італія): Відзначимо, що **червоно-чорні** закінчували матч удесятьох – за п'ять хвилин до закінчення основного часу зустрічі червону картку отримав Антоніо Ночеріно (sport-ukr.segodnya.ua, 25-07-15, 17:15);

пурпурно-білі ← ФК “Аnderлехт” (м. Аnderлехт, Бельгія): **“Пурпурно-білі”** прибудуть до Львова за день до матчу – 9 березня (champion.com.ua, 04-03-16, 19:04);

сині ← ФК “Челсі” (м. Лондон, Англія), ФК “Бірмінгем Сіті” (м. Бірмінгем, Англія): Окрім того, **“сині”** мають набагато легший календар – виїзд в Ізраїль і домашній матч з Порту, якому, очевидно, в останньому турі вже нічого не буде потрібно (champion.com.ua, 04-11-15, 23:51);

синьо-гранатові ← ФК “Барселона” (м. Барселона, Іспанія): У матчі 24-го туру Примери **“синьо-гранатові”** програли “Малазі” з рахунком 0:1 (prosport.tsn.ua, 22-02-15, 01:37);

жовто-сині ← ФК “Парма” (м. Парма, Італія), ФК “К'єво” (м. Верона, Італія): Тим не менш, завдяки фінансовій допомозі від Федерації футболу Італії **“жовто-сині”** все ж дограють сезон-2014/15 до кінця (dt.ua, 19-03-15, 19:42);

жовто-червоні ← ФК “Лечче” (м. Лечче, Італія): А в останньому турі **“жовто-червоні”** повинні були грати з “Лаціо” і не бажали переносити момент істини на гру проти суперника з єврокубковими амбіціями (football24.ua, 07-03-12);

чорно-жовті ← ФК “Боруссія” (м. Дортмунд, Німеччина): З іншого – тиск **“чорно-жовтих”** з постійним високим пресингом був настільки сильним

до перерви, що знайти простір вище для Алонсо у “Баварії” не було можливості (matchday.ua, 02-11-14, 09:27);

чорно-сині ← ФК “Інтернаціонале” (м. Мілан, Італія): До того часу *чорно-сині* вже були в меншості через вилучення Алекса Телесса (sport-ukr.segodnya.ua, 14-02-16, 23:57);

рожево-чорні ← ФК “Палермо” (м. Палермо, Італія): *Англійський “Вест Гем” із супераргентинцями Тевесом і Маскеранно та римський клуб пробили оборону “рожево-чорних” лише один раз, щоправда, в тенденцію ця міць не переросла за 3 матчі тижня* (champion.com.ua, 25-09-06, 14:32).

Низка назв гравців – це словосполучення з атрибутом “колірна ознака”: ФК “Манчестер Сіті” (м. Манчестер, Англія) – *голуба лагуна*, ФК “Кайзерслаутерн” (м. Кайзерслаутерн, Німеччина) – *червоні дияволи*, ФК “Вільярреал” (м. Вільярреал, Іспанія) – *жовті субмарини*. Остання назва виникла через те, що гравці мають яскраво-жовту форму, а також у зв’язку з великою популярністю пісні “Yellow submarine” групи “Beatles”. Це призвело до утворення ще однієї назви гравців цього футбольного клубу – *підводники*. Таким чином, усередині тематичного угруповання між лексичними одиницями виникають парадигматичні відношення, зокрема синонімія.

Гравці окремих футбольних команд мають синонімічні найменування, кожне з яких базується на колірній ознаці: ФК “Атлетико” (м. Мадрид, Іспанія) – *червоно-білі, матрацники* (аналогія за кольором матраців і смугами на них); ФК “Челсі” (м. Лондон, Англія) – *сині, поліцейські* (аналогія за кольором форми поліції); ФК “Реал” (м. Мадрид, Іспанія) – *білі, вершкові* (аналогія за кольором форми гравців); ФК “Удінезе” (м. Удіне, Італія) – *біло-чорні, зебри* (аналогія за забарвленням тварини); ФК “Фіорентина” (м. Флоренція, Італія) – *пурпурні, лілії, фіалки* (аналогія за кольором квітів).

Барви клубу є важливими як для футболістів, так і для спільноти вболівальників. “Клубні кольори пов’язані з історією, традиціями певної команди і постійно за нею закріплені. Випадки зміни клубних барв чи символіки команди є надзвичайно рідкісними і не знаходять розуміння й

підтримки серед уболівальників. Наприклад, фанати полтавської “Ворскли” апелювали до власників клубу стосовно повернення старої емблеми і барв клубу такими текстовиками: “Скільки емблем не малюйте, кращої за неї немає!” та “Зелено-білі назавжди!” [172, с. 218].

Модель “Назва гравців ← герб ФК”

Модель нечастотна для **номенів гравців українських футбольних клубів**, наприклад:

гармаші, каноніри ← ФК “Арсенал” (м. Київ): *Домашній матч гармаші прогнали – 1:3* (24tv.ua, 16-03-15, 07:05); *В містечку Рішон-ле-Ціон київські “каноніри” перемогли місцевий “Апоель” з рахунком 4:2, забивши чотири м’ячі з 60 по 76 хвилину* (rosport.tsn.ua, 21-02-11, 11:28);

леви ← ФК “Карпати” (м. Львів): *“Леви” поступилися румунському “Петролул” з рахунком 1:3* (prosport.tsn.ua, 28-01-16, 19:26); *Леви капітулювали у Києві* (champion.com.ua, 15-08-15, 22:50).

Модель продуктивна для однослівних та двослівних **номенів гравців зарубіжних ФК**:

вовки ← ФК “Рома” (м. Рим, Італія), ФК “Вулверхемптон Вондерерз” (м. Вулверхемптон, Англія): *Навпаки, у “вовків” прокинувся інстинкт мисливців – і вже до середини тайму підопічні Руді Гарсії організували гольову контратаку* (ua-gol.com, 01-10-14, 10:00);

грифони ← ФК “Дженоа” (м. Генуя, Італія): *“Грифони” підписують екс-нападника “Інтера”* (29-12-14, 23:00);

дрозди ← ФК “Вест-Бромвіч Альбіон” (м. Вест-Бромвіч, Англія): *Влітку “Дрозди” викуплять македонця у “Динамо”* (newsru.ua, 25-01-13, 07:35);

ластівки ← ФК “Брешія” (м. Брешія, Італія): *“Ластівки” другий матч поспіль не можуть забити жодного голу (у попередньому раунді досягнули до серії пенальті), тому, схоже, справи у них справді кепські* (ua-football.com, 11-08-15, 14:18);

леви ← ФК “Астон Вілла” (м. Бірмінгем, Англія): *Разом з тим завдяки нічії “леви” покидають компанію “Редінга” та “Вігана” і піднімаються на*

рятівне 17-те місце в турнірній таблиці “вишки” Туманного Альбіону (football24.ua, 19-01-13);

летючі віслики ← ФК “К’єво” (м. Верона, Італія): Попри те, що Массімільано Алегрі на поєдинок з “К’єво” виставив далеко не основний склад “Мілану”, створити проблеми його підопічним **“летючі віслики”** не зуміли (football24.ua, 28-11-11);

летючі миші ← ФК “Валенсія” (м. Валенсія, Іспанія): “Реал” – “Валенсія” 2:2: **“Летючі миші”** віддали чемпіонський титул “Барселоні” (footballgazeta.com, 10-05-15, 07:45);

лисиці ← ФК “Лестер Сіті” (м. Лестер, Англія): **“Лисицям”** вдалося забити швидкий гол – вже на 3-й хвилині відзначився Роберт Хут, якому асистував Ріяд Маре́з (gazeta.ua, 06-02-16, 16:44);

молоти, молотобійці ← ФК “Вест Хем Юнайтед” (м. Лондон, Англія): **“Молотобійці”** у першому таймі успішно відбивалися від атак “канонірів” і на 40-й хвилині навіть вийшли вперед – Джарвіс добив м’яч у ворота після удару Ночеріно (ukr.lb.ua, 16-04-14, 10:38);

морські коники ← ФК “Чезена” (м. Чезена, Італія): **“Морські коники”** плывуть у Серію Б (football24.ua, 12-04-15);

орли ← ФК “Палермо” (м. Палермо, Італія), ФК “Айнтрахт” (м. Франкфурт-на-Майні, Німеччина): Щодо “Айнтрахта”, то **“орли”** наразі йдуть четвертими, з 4-очковим відставанням від левекузенського “Байєра” (football24.ua, 01-03-13);

рисаки ← ФК “Болтон Вондерерз” (м. Болтон, Англія): **“Рисаки”** сподіваються, що їм вдасться обійти юридичне “мінне поле”, щоб дозаявити гравця до суботнього матчу з “Мілволлом” (footballtransfer.com.ua, 12-02-14, 08-10-14);

слони ← ФК “Катанія” (м. Катанія, Італія): У напруженому двобої на Сицилії, сповненому гострої боротьби та чудових моментів, **“слони”** здолали опір фріульців (football24.ua, 09-11-13);

хрестоносці ← ФК “Парма” (м. Парма, Італія): *“Хрестоносці”*, які за підсумками минулого сезону вибороли путівку у Лігу Європи, зараз серед аутсайдерів (footballua.tv, 28-10-14);

червоні дияволи ← ФК “Манчестер Юнайтед”: Наставник *“червоних дияволів”* заявив, що особисто він хотів би виграти Кубок Англії (ua-football.com, 17-02-16, 22:12);

чорні коти ← ФК “Сандерленд” (м. Сандерленд, Англія): До матчу *“чорні коти”* і “Кардіфф” команди займали останні місця в турнірній таблиці, тож зайве нагадувати стратегічне значення поєдинку (27-04-14).

Модель “Назва гравців ← характерні ознаки місця розташування ФК”

Репрезентантами моделі є такі **номени гравців українських ФК**:

азовці, моряки ← ФК “Іллічівець” (м. Маріуполь): Гра маріупольського клубу після непоганого старту пішла на спад, і *азовці* програли три матчі поспіль (news.liga.net, 12-08-11, 11:50); Щодо самої гри *“моряків”*, то варто зазначити, що їм важко було будувати атаки (football24.ua, 30-03-14);

гірники ← ФК “Шахтар” (м. Донецьк): *“Гірники”* зуміли переграти шведський “Хеккен” (prosport.tsn.ua, 25-01-16, 10:35); Юні *“гірники”* здобули “суху” перемогу у “країні Басків” (cdn.bugis.dev.rlab.pro, 17-09-14, 16:06);

дніпряни ← ФК “Дніпро” (м. Дніпропетровськ): В Іспанії *дніпряни* виграли три матчі і один звели внічию (sport-ukr.segodaya.ua, 10-02-16, 17:03);

каштанчики ← ФК “Арсенал” (м. Київ): Як це не прикро, але мусимо констатувати, що перше очне протистояння білоруських керманичів на українській землі закінчилося повною перемогою Леоніда Кучука та його *“каштанчиків”* (zik.ua, 16-10-11, 17:59);

моряки ← ФК “Севастополь” (м. Севастополь): Так що очікується дуже важкий матч для жовто-золотих: “чорноморські акули” на “хвості” і будь-яка втрата очок олександрійців на руку “чорно-синім”, та й через тиждень

після гри з кримчанами – гра з тими ж **“моряками”**, так що відступати не можна і нікуди! (pfca.com.ua, 09-04-11, 12:17).

Модель ілюструють однослівні **номени зарубіжних ФК**:

арагонці ← ФК “Реал Сарагоса” (арагонці – населення, яке проживає в Сарагосі та є носієм арагонської мови) (м. Сарагоса, Іспанія): *Тим більше, що арагонці відчують перманентні проблеми на власному полі, вигравши з 9-ти домашніх матчів лише один* (msl.ua, 14-10-15);

кобальтові, гірники ← ФК “Шальке 04” з регіону Гельзенкірхен, де знаходиться багато шахт (м. Гельзенкірхен, Німеччина): *Відверто кажучи “Шахтарю” поталанило, оскільки “кобальтові” вже у цій грі могли вирішувати долю путівок до 1/8 фіналу* (football-ukraine.com, 19-02-16, 05:50);

фармацевти ← ФК “Баєр”, що в місті фармацевтичних концернів світу (м. Леверкузен, Німеччина): *Амбітні “фармацевти” приймають “Баварію”, Беланда чекає на шанс заявити про себе* (1927.kiev.ua, 05-02-16, 20:17).

Розглянемо асоціативний ланцюг формування окремих назв. Так, клубне прізвисько *гончарі* (ФК “Сток Сіті”) з’явилося у зв’язку з розвитком керамічної промисловості в тій місцевості (м. Сток-он-Трент, Англія). *Музиками* називають гравців ФК “Вердер” із міста Бремен (м. Бремен, Німеччина), що асоціюється з казкою “Бременські музиканти” братів Грімм. Відповідно від лексеми *музиканти* походить клубне прізвисько *музики*.

До **атипових** метафоричних лексико-семантичних **моделей** належать такі назви футболістів українських клубів:

метадон ← ФК “Металург” (м. Донецьк): *Якби не провальний старт Метадону, команда була б одним з головних претендентів на 6-у позицію* (fckarpaty.com.ua, 17-04-11);

метал ← ФК “Металіст” (м. Харків): *Футбол: “Дніпро” розгромив “Чорноморець”, а “Метал” програв “Ворсклі”* (ua.112.ua, 04-05-15, 09:35).

Коли в київського “Динамо” з’явився офіційний талісман – бобер, то одним із прізвиськ команди та вболівальників стало – *бобри*: *На даний момент*

можна сміливо прогнозувати одне – *третє місце, а значить, як мінімум, Лігу Європи, на весну “бобри” собі забезпечили* (nta.ua, 30-09-15).

Хоча воно й не прижилося. А ось придумане ще в радянський час ймення “*кроти*” для донецького “Шахтаря” і його шанувальників відоме й понині. Більше того, кріт став офіційним талісманом клубу (*Так, відома контора “Парі матч” розглядає шанси олександрійців перемогти “кротів” як 18 до 1* (news.meta.ua, 06-11-15); *Заможні “кроти” проти данських дебютантів* (wz.lviv.ua, 19-09-12, 18:31).

Атипові моделі у **номенах гравців зарубіжних ФК** не частотні:

аристократи, пенсіонери ← ФК “Челсі” (м. Лондон, Англія) (назва виникла у зв’язку з тим, що середній вік гравців за футбольними мірками досить поважний);

дачники ← ФК “Фулхем” (м. Лондон, Англія) (прізвисько походить від назви стадіону “Craven cottage” (cottage – з англ. “дача”);

міщани ← ФК “Манчестер Сіті” (м. Манчестер, Англія), оскільки *сіті* – це місто.

Дослідниця соціолекту українських футбольних фанатів І. Р. Процик стверджує, що серед прізвиськ, які уболівальники використовують для ідентифікування футбольних клубів та їхніх фанатів, можна виокремити дві групи номінацій: 1) назви фанатських угруповань і команд, за які вони вболівають, із позитивною конотацією, якщо йдеться про своїх, та 2) негативно конотовані назви футбольних клубів і їхніх фанатів, коли йдеться про команди-суперниці та їхніх фанатів. “Наприклад, уболівальники львівських “Карпат” свою команду та її фанатів називають *зеленими левами*, а суперники – *бандерами*, фани донецького “Шахтаря” йменують своїх улюбленців *гірниками*, а уболівальники з інших міст – *кротами, шахтою чи териконом*; фанати полтавської “Ворскли” називають своїх футболістів *ворсклянами*, а фанати-суперники – *колгоспниками чи собаками Павлова*; уболівальники київського “Динамо” називають свою команду *динамівцями чи киянами*, а суперники – *ментами і хохлами*; фанати “Таврії” йменують своїх

гравців *таврійцями* чи *кримчанами*, а фанати команд-суперниць – *татарами*; фани маріупольського “Іллічівця” звуть гравців своєї команди *азовцями*, а суперники – *іллічами*, *іллічівцями*, *ленінцями*, *внучатами Ілліча* тощо” [172, с. 219].

До футбольних жаргонізмів зараховуємо також такі групи назв:

- назви гравців за віковою характеристикою: *молодий* “гравець-початківець”, *салабон* “гравець-початківець”, *ветеран* “особа, яка давно грає у футбол”, *дід* “особа, яка давно грає у футбол”;

- назви гравців за діями на полі: *голеадор* “гравець, який часто забиває м'ячі”, *підносник снарядів* “футболіст, який вдало подає м'яч іншому гравцеві”, *паровоз* “футболіст, який часто йде в контратаку”, *таран* “футболіст, який іде напролом”, *бігунок* “футболіст, який швидко бігає”;

- характеристика професійної майстерності футболістів: *технар* “технічний футболіст”, *мазило* “гравець, який б'є повз ворота”, *інвалід* “невправний гравець”;

- назви інвентарю для гри: *круглий* “м'яч”, *шкіряний* “м'яч”, *куля* “м'яч”, *бальон* “м'яч”, *гірчичник* “жовта картка”;

- характеристика дій гравців на полі: *пустити шура* “пропустити м'яч поміж ніг”, *пропустити метелика* “пропустити м'яч у ворота”, *пустити пінку* “допустити помилку”;

- елементи інфраструктури стадіону: *банка* “лава запасних”, *барабан* “лава запасних”, *брама* “ворота”;

- ранги футбольних ліг: *вишка* “вища ліга”, *трясовина* “низька ліга”;

- антропонімні жаргонізми: *Лобан* “Валерій Лобановський”, *Блоха* “Олег Блохін”, *Шева* “Андрій Шевченко”, *Коно* “Євген Коноплянка”, *Жека Трактор* “Євген Селезньов”, *Зубастик* “Роналдо”, *Зізу* “Зінедін Зідан”, *Крішті* “Кріштіану Роналду”, *Бекс* “Девід Бекхем”.

Лише окремі футбольні жаргонізми представлено в “Короткому словнику жаргонної лексики української мови” Л. О. Ставицької, як-от: “ГІРЧИЧНИК, -а, ч.; *спорт. (футб.)*. Жовта картка, яка фіксує попередження судді гравцеві.

Невеличка суперечка біля воріт – і ось суддя показує “гірчичник” ... хоча я не бачу ніякого порушення правил (С. Пиркало, Зелена Маргарита)” [203, с. 84].

Найбільш образні та поширені у футбольній комунікації жаргонізми фіксують загальномовні словники: “ГІРЧИЧНИК, ... 2) *жарг.* У футболі – жовта картка, що її суддя матчу показує гравцеві як попередження за грубе порушення правил гри” [25, с. 243].

Загальномовні словники тлумачного типу дають змогу простежити модель творення окремих жаргонізмів, як-от: *банка* “лава запасних” ← “БАНКА³, и, ж., мор. Дошка, яка надає шлюпці або човну поперечної міцності й одночасно служить сидінням для веслярів” [196, с. 352] (шляхом метафоричного перенесення за функцією).

Л. А. Карпець коментує хронологічні зміни деяких футбольних жаргонізмів: “Такий своєрідний прийом, як різаний, кручений м’яч у кожен період має різну назву: у 60-х роках – ‘різак’, 70-х-80 – ‘сухий лист’, початок ХХІ ст. – ‘різаний удар’. *Сухий лист* уже сьогодні належить до архаїзмів. Як пояснюють самі футболісти, прийом, який має таку назву, є досить складним, і майже ніхто не може його застосувати, тому й не оперують такою назвою” [77, с. 209].

Отже, професіоналізми і професійні жаргонізми – невід’ємні ознаки футбольної комунікації. Особливо поширені професійні жаргонізми (або сленгізми), оскільки вони виражають емоції, викликані футбольною грою. Такі номінативні одиниці деталізують, характеризують предмети та поняття футболу.

РОЗДІЛ 3

СЕМАНТИЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ

Осмислення індивідуумом об'єктивного світу нерозривно пов'язане з мовою. Лексика – це не проста сукупність слів, а певна система. У лінгвістиці поняття системності лексики обґрунтовували дослідники ще наприкінці XIX ст. Учення О. О. Потебні про слово [167] дало могутній поштовх до розвитку лексикології та семасіології. “Видатний український мовознавець О. О. Потебня, який... опрацював загальну теорію слова як у плані форми, так і в аспекті змісту (теорія внутрішньої форми слова, вчення про ближче і далі значення слова, його багатозначність та історичну змінність значень), закликав учених вивчати семантичні відношення між словами, закони і правила внутрішніх змін у групах семантично пов'язаних слів” [99, с. 118].

Утвердженню думки про системність лексики слугували праці Г. Остгофа, К. Мейєра, Г. Шпербера, Й. Тріра, Г. Іпсена, В. Порціґа. “Так, зокрема, Г. Остгоф говорив про існування в мові системи значень. К. Мейєр... дійшов висновку, що кожен термін отримує свою вартість із власної позиції в загальній номенклатурі. Г. Шпербер прийшов до думки про існування полів значень. Й. Трір висунув ідею про поняттєві поля, Г. Іпсен – про лексико-граматичні поля..., а В. Порціґ – про лексико-синтаксичні поля... Далі Е. Оксар і О. Духачек вводять поняття лексико-семантичне поле, В. В. Виноградов – термін лексико-семантична система, а О. І. Смирницький – лексико-семантичний варіант” [101]. Продовжили розробляти лексико-семантичну теорію В. М. Русанівський [180; 181], Л. А. Лисиченко [121], Л. А. Новіков [151], І. А. Стернін [204; 205], А. А. Уфімцева [233–235], М. П. Кочерган [101–103], О. О. Тараненко [222–226], Е. В. Кузнецова [109] та ін.

Загальноновизнаним у лінгвістиці є розуміння лексико-семантичної системи як одного із ярусів мовної структури, що складається із слів та їхніх значень. На думку Н. Ю. Шведової, лексико-семантична система постає як

самодостатня організація, що характеризується такими параметрами: 1) сучасна лексична система склалась історично і відображає багатовіковий досвід народу; у ній паралельно функціонують як окремі одиниці, так і цілі їх підмножини, що містять відбитки попередніх ступенів розвитку мови; таким чином, у самій системі закладені властивості співіснування одиниць, різних за своїми індивідуальними генетичними (хронологічними) характеристиками, стилістичним забарвленням; 2) лексична система живе за власними мовними законами, які регулюють її існування і розвиток; 3) лексична система складається з окремих ділянок (підсистем), які взаємодіють між собою, але в цілому існують під егідою системи; ці ділянки також внутрішньоорганізовані: мають певне ядро, до якого спрямовані компоненти такої підсистеми; 4) лексична система є відкритою; ця відкритість неоднакова для різних її ділянок: одні легко приймають новації, інші майже строго консервативні; 5) при входженні новацій у ту чи іншу ділянку системи у ній відбуваються певні зміни; нова одиниця не просто розміщується на цій ділянці: її присутність впливає на співвідношення і якість одиниць відповідної множини; 6) лексична система як природна і жива, історично сформована цілісність забезпечує можливість такого відтворення мовної картини світу, що ґрунтується на множині ієрархічно організованих номінацій, у своїх зв'язках і відношеннях, осмислених засобами самої мовної системи [246, с. 4].

Науковці наголошують на складності класифікації лексичних угруповань у межах лексико-семантичної системи. В. В. Левицький у монографічному дослідженні “Семасіологія” пояснює таку ситуацію кількома об'єктивними причинами. По-перше, предмети і явища зовнішнього світу пов'язані складними відношеннями. І ці складні, різноманітні об'єктивні зв'язки із зовнішнім світом проектуються “по вертикалі” на лексичну систему мови, розподіляючи її на взаємозв'язані лексичні блоки. Причому різні типи об'єктів зовнішнього світу – ділянки “світу речей” і “світу ідей” – без сумніву, відрізняються певною специфікою своїх системних відношень, що іще більшою мірою ускладнює характер взаємозв'язків між лексемами, “які

покривають” ці ділянки. По-друге, елементи лексичної системи зв’язані “по горизонталі” своїми, внутрішньомовними, відношеннями, породженими конкретними умовами розвитку та функціонування мови. Обидві системи зв’язків – внутрішньомовна і зовнішньомовна, – накладаючись одна на одну, взаємодіють, створюючи в результаті дивну сітку парадигматичних зв’язків між словами та лексико-семантичними варіантами слова. Спроби враховувати у семасіологічних дослідженнях тільки один тип указаних зв’язків – “вертикальні”, орієнтовані на дійсність, чи “горизонтальні”, орієнтовані на мову, чи взагалі ігнорувати різницю між тими і тими – до успіху не призвели. Тому, на думку В. В. Левицького, критерії розмежування різних типів мікросистем і принципи їх практичного виокремлення потребують подальшого вивчення та обговорення [114, с. 207–208]. Лінгвіст у вигляді таблиці [114, с. 221] репрезентує основні ознаки, властиві різним лексико-семантичним мікросистемам (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Основні ознаки лексичних мікросистем (за В. В. Левицьким)

Тип парадигматичних лексико-семантичних мікросистем	Переважає зумовленість зв’язків			Місце розташування імені		Тип структурних відношень				Тип імені	
	Структурою мови	Структурою зовнішнього світу	Двома структурами	По- за системою	Усередині системи	Додаткова дистрибуція	Контрастна дистрибуція	Вільне варіювання	Змішаний тип	Слово	Словотворення
Семантичне поле		+									
Лексико- семантична група	+				+						
Синонімічний ряд			+		+			+			
Антонімічна пара			+				+				
Тематична група		+									
Асоціативне поле			+								
Гіпонімічна група		+			+			+			

Серед різних лексичних мікросистем В. В. Левицький виокремлює такі основні типи: семантичне (лексико-семантичне) поле, лексико-семантична група, синонімічний ряд, антоніми, гіпоніми, тематична група, асоціативне поле. Критеріями розрізнення цих мікросистем слугують три основних ознаки: а) мовна / позамовна детермінованість зв'язків між лексемами; б) тип структурних відношень (комутація / субституція) усередині мікросистеми; в) місце розташування і тип ідентифікатора (імені) групи. Додатковими ознаками, які диференціюють різні типи мікросистеми, можуть бути матеріальність / нематеріальність, дискретність / недискретність позначуваних об'єктів зовнішньої дійсності, обсяг і конфігурація групи [114, с. 221].

Системність лексичного складу сучасної літературної мови експлікується передусім в організації тематичних груп лексики. Л. А. Лисиченко зазначає, що “в тематичній групі слова пов'язані не мовними зв'язками, а позамовними, через реалії, які виражаються в них. У тематичній групі ми, так би мовити, “шукаємо” назву для реалії, отже, віддаємо перевагу денотативному компонентові значення. До тематичної групи належать слова різних частин мови, однак зміст їх визначається насамперед іменниками, і це не випадково, бо саме в іменниках денотативний компонент може переважати над сигніфікативним” [121, с. 122]. Лексикологи поділяють тематичні групи на лексико-семантичні групи (ЛСГ). Елементи ЛСГ “мають більш виражені семантичні зв'язки – синонімічні, антонімічні, дериваційні, гіпер- і гіпонімічні” [121, с. 124].

ЛСГ складаються із семантичних підгруп (СП). СП мають детальнішу градацію – семантичні мікрогрупи (СМ), виокремлені на основі семантичних характеристик.

3.1. Парадигматичні відношення у складі футбольної лексики

Парадигматичні відношення у складі футбольної лексики є антиномією між лінгвальними елементами, об'єднаними певними асоціаціями. Вони

ґрунтуються на формальній або семантичній подібності слів – гіперо-гіпоніміїчних зв'язках, відношеннях синонімії, антонімії та омонімії. Риси, які слугують підставою включати слова до однієї парадигми на основі спільності, називають ототожнювальними, а семантичні особливості, за якими значення протиставляються, вважають диференційними семантичними ознаками. Оскільки у складі футбольної лексики більшу частку складає футбольна термінологія, наголошуємо на тому, що термінологічна лексика характеризується вищим ступенем системної організації її окремих ланок, що детерміновано наявністю класифікацій за певними ознаками. Рациональна систематизація футбольної лексики (і термінології в тому числі) передусім можлива завдяки встановленню гіперо-гіпоніміїчних відношень.

3.1.1. Гіперо-гіпоніміїні відношення

Дослідники під гіперо-гіпоніміїчними (або родо-видовими) відношеннями розуміють відношення між двома значеннями, якщо одне з них містить усі значення іншого, тобто відношення включення одного значення в інше [262, с. 69]. Йдеться про зв'язки на основі співвідношення таких значеннєвих характеристик, як загальне і особливе (*квітка* – *троянда*, *волошка*), множина і її елемент (*ліс* – *дерево*, *рій* – *бджола*), ціле і частина (*дерево* – *гілка*, *стіл* – *шухляда*) [218, с. 130]. “Якщо синонімічні, антонімічні, омонімічні зв'язки об'єднують лише певну частину слів, то родо-видові відношення охоплюють усю лексику. Таке явище пояснюється закономірностями людського мислення, у якому паралельно існують тенденції до узагальнення і до конкретизації. На основі одного гіпероніма формується мікрополе термінів-гіпонімів. Терміни, які називають видові поняття, є гіпонімами щодо слів – назв родових понять (гіперонімів). При цьому важливо зауважити, що значення слів-гіпонімів (видових понять) багатше на ознаки, ніж значення гіперонімів (родових понять)” [40, с. 98].

Зазвичай у термінологічних словосполученнях опорним словом, яке несе семантичне навантаження, постає іменник. Прикметник, що поєднується зі стрижневим словом підрядним зв'язком, конкретизує або доповнює значення іменника, формує гіперо-гіпоніміїні відношення між словами-термінами. Розглянемо опозиції одного з ключових термінів футболу – гіпероніма *команда* (рис. 3.1).

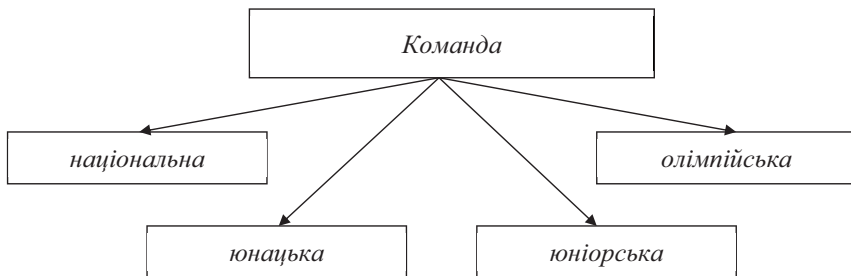

Рис. 3.1. Опозиції з гіперонімом *команда*

Схемі “прикметник + іменник” відповідають парадигми, побудовані також на відношеннях протиставлення (див. рис. 3.2, рис. 3.3).

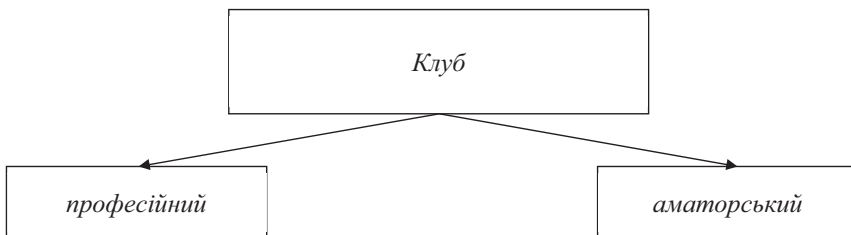

Рис. 3.2. Опозиції з гіперонімом *клуб*

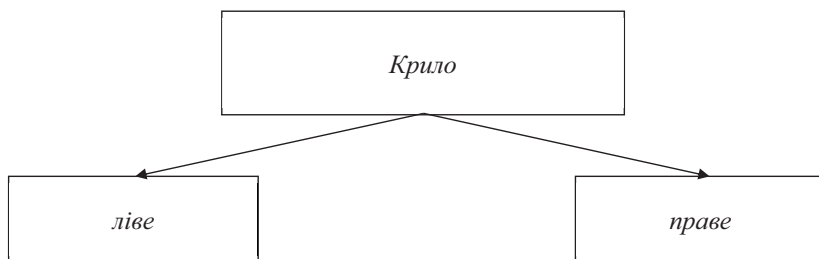

Рис. 3.3. Опозиції з гіперонімом *крило*

Термінами-словосполученнями моделі “прикметник + іменник” найлегше передавати належність до розгорнутих класифікаційних рядів. Розглянемо, для прикладу, опозиції з гіперонімом *суддя* (рис. 3.4).

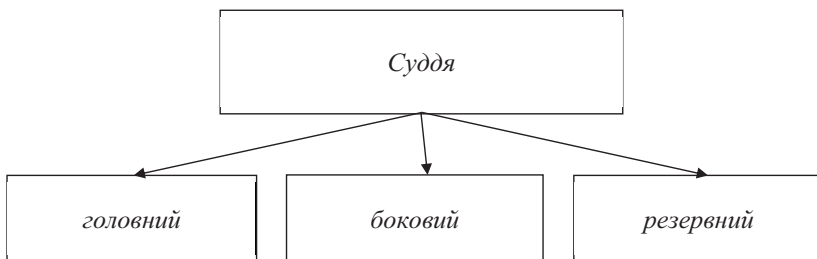

Рис. 3.4. Опозиції з гіперонімом *суддя*

Продуктивний спосіб формування гіперо-гіпонімічних парадигм у футбольній лексиці – поширення гіпероніма гіпонімами-конкретизаторами. Кожен із термінів, наведених у вигляді ієрархічного ланцюга, на думку Н. О. Гимер, є гіпонімом щодо попереднього та гіперонімом щодо наступного. Між назвами одного ієрархічного рівня встановлюються еквонімічні відношення. Паралельні структури – це структури, у яких одному гіпероніму підпорядковується кілька гіпонімічних підгруп, об’єднаних за різними ознаками [40, с. 102]. О. О. Селіванова трактує еквонім як “видове поняття, яке розглядається у співвідношенні з іншим видовим поняттям за умови їхньої належності до одного класу” [183, с. 147]. Такий структурний тип гіперо-гіпонімічної групи має форму “дерева”, коли кожен наступний структурний компонент послідовно розгалужує свої зв’язки за спільною семою. Тип системних відношень і форми “дерева” ілюструють гіперо-гіпонімічні групи “футболіст” (рис. 3.5) та “удар” (рис. 3.6).

Ще один структурний тип гіперо-гіпонімічних груп має форму “ялинки”, тому що родо-видові відношення формуються за кількома ознаками водночас. Розглянемо системні відношення цього типу на прикладі гіперо-гіпонімічних груп “гол” (рис. 3.7) та “комбінація” (рис. 3.8).

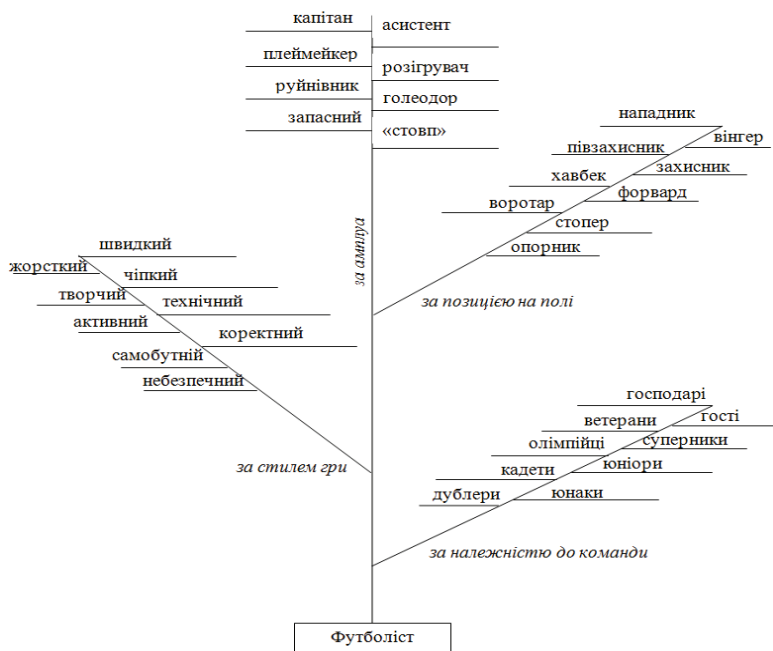

Рис. 3.5. Гіперо-гіпонімійна група “футболіст”

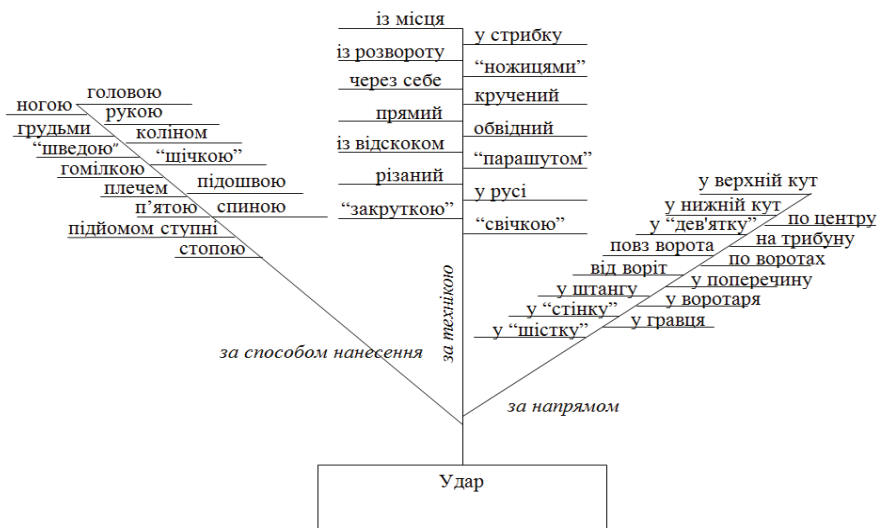

Рис. 3.6. Гіперо-гіпонімійна група “удар”

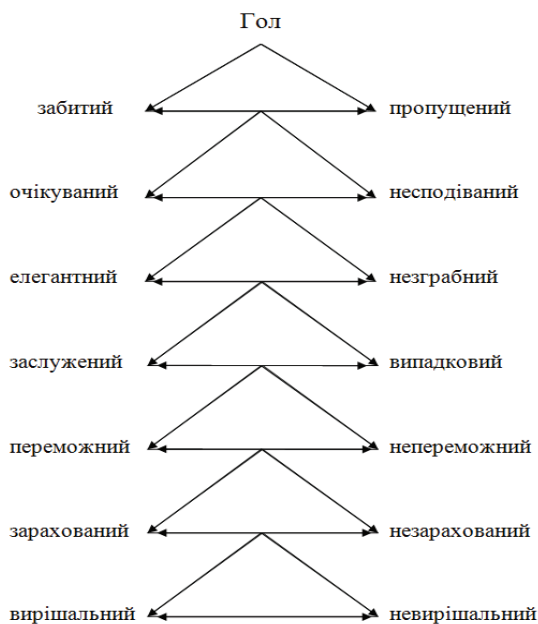

Рис. 3.7. Гіперо-гіпонімічна група “гол”

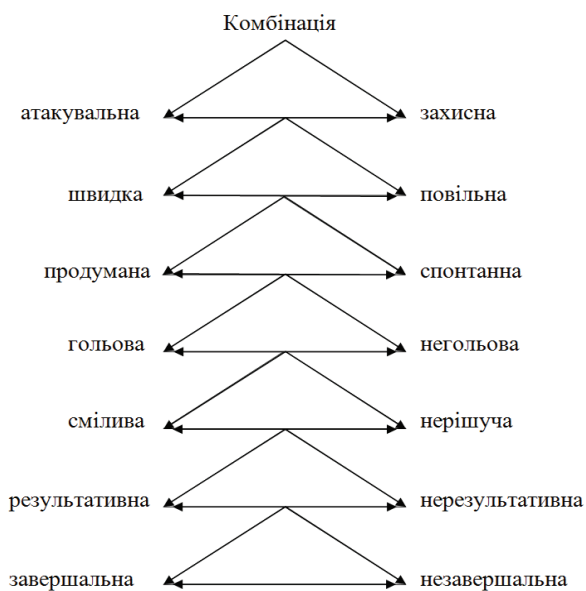

Рис. 3.8. Гіперо-гіпонімічна група “комбінація”

Крім того, в аналізованому корпусі футбольних номінацій виявлено так звані “правильні” і “неправильні” гіперо-гіпонімії групи. “Правильними” визначаються такі, до складу яких входять два гіпоніми, утворені протиставленням певної ознаки за наявністю / відсутністю... Неправильними вважаються поєднання більше, ніж двох гіпонімів, що пояснюється складністю поняттєвого апарату аналізованої галузевої термінології” [6, с. 7].

За нашими спостереженнями, до “правильних” віднесемо такі корелятивні пари: *правий фланг – лівий фланг, праве крило – ліве крило*.

Домінують “неправильні” моделі. Так, гіперонім *футболіст* охоплює більше 30 гіпонімів, поєднуваних відповідними семантичними зв’язками, а гіперонім *удар* поєднує більше 40 гіпонімів із різними видами зв’язку.

Загалом гіперо-гіпонімії відношення відіграють в організації футбольної лексики важливу роль, детермінують ієрархічний характер її структури.

3.1.2. Синонімія

Синонімія наявна в термінологічних системах на будь-яких етапах розвитку. На думку Л. О. Симоненко, із виникненням терміносистем з’являється потреба у виборі із синонімічного ряду того терміна, який найточніше схарактеризував би те чи те поняття та мав би найінформативнішу внутрішню форму [192, с. 33].

У багатьох терміносистемах синонімія виникає під впливом спільних лінгвальних та екстралінгвальних чинників. Н. Л. Цимбал виокремлює такі:

- постійний розвиток науки, що супроводжується появою нових понять та бажанням дати кожному поняттю найточнішу номінацію;
- неуніфікованість термінології;
- наявність застарілих назв, що функціонують поряд із новими;
- взаємодія літературної мови й діалектного мовлення;

- відродження вдалих термінів, що з певних причин тривалий час не використовувалися;

- паралельне вживання автохтонного та запозиченого термінів;

- мовна економія, що породжує синонімії різних структурних рівнів;

- існування повного і короткого варіантів термінів;

- номінація того ж поняття різними науковими школами чи вченими в різних мовах [241, с. 47].

Синонімія – поширене явище в українській футбольній лексиці, у тому числі й термінології. Аналогічну картину спостерігає Р. С. Коваль у французькій мові: “Практично кожний футбольний термін у французькій мові має один або кілька синонімів” [90, с. 107]. Спираючись на класифікацію термінів-синонімів, розроблену Р. Ю. Корбіним [41, с. 54–58], виокремлюємо кілька груп синонімічних футбольних термінів.

Однослівні терміни-дублети. Найчастіше синонімічні пари у цій групі утворюються за моделлю “запозичене слово – український відповідник”. Розглядаючи більшість таких пар футбольної термінології, можемо стверджувати, що вони виникли двома способами:

а) запозичене слово знаходило в українській мові готове слово-синонім: *бек – захисник, голкіпер – воротар, матч – гра, пенальті – одинадцятиметровий, резерв – запас, рефері – суддя, стопер – захисник, страйкер – бомбардир* (У матчі “Дніпро” – “Ворскла” рефері поставив **пенальті** у ворота господарів після того, коли зрозумів, що “Дніпро” не пропустить (champion.com.ua, 12-03-12, 09:43); *Пробити одинадцятиметровий* взявся Луїс Суарес, але з його ударом впорався голкіпер “Райо Вальєкано” Хуан Карлос (ua-football.com, 04-03-16, 00:13);

б) запозичене слово, потрапивши в українську мову, спричиняло виникнення слова-синоніма, рівноцінного за значенням: *ліберо – чистильник, хавбек – опорник* (32-мільйонний **хавбек** “Реала” офіційно повернувся у рідний клуб (football24.ua, 26-08-15); **Опорник** “Реала” проходить медогляд у фіналістів Ліги Чемпіонів (footballtransfer.com.ua, 26-05-15, 13:49).

Питомі та запозичені терміни функціонують паралельно, хоча перевагу надають зазвичай тим термінам, які є коротшими: *пенальті* більш функціонально навантажене ніж *одинадцятиметровий*, а термін *пас* має перевагу над терміном *передача*.

Терміни – синтаксичні синоніми. Це синтаксичні конструкції, співвідносні за значенням і будовою. Виділяють два різновиди синтаксичних синонімів:

а) “словосполучення – словосполучення”: *захисна тактика – тактика гри від захисту, карний майданчик – штрафний майданчик, кутовий удар – удар з кута поля, передача верхом – верховий пас* (Василь узагалі сміливо брав гру на себе і кілька разів небезпечно прострелив у **штрафний майданчик** “Реала” (1927.kiev.ua, 26-11-15, 09:23); *Якщо воротар або захисник у карному майданчику* чесно намагається боротися за м’яч, то червона картка більше не буде показуватися, буде жовта картка, – наводить офіційний сайт ФІФА слова Інфантино (zik.ua, 07-03-16, 17:32);

б) “слово – словосполучення”: *гол – взяття воріт; екстратайм, овертайм – додатковий час, лайнсмен – боковий арбітр, фол – порушення правил* (“Баварія” обіграла “Ювентус” в **екстра-таймі** і таки вийшла до чвертьфіналу ЛЧ (zik.ua, 17-03-16, 03:22); *Причому “Ювентус” після першого тайму вигравав з рахунком 2:0, але голи Левандовскі і Мюллера в останні 20 хвилин матчу перевели гру в **овертайм*** (dt.ua, 17-03-16, 00645); *Основний час мюнхенського матчу завершився з аналогічним результатом, і гра перейшла в **додатковий час*** (zik.ua, 17-03-16, 03:22). У коментарях футбольних матчів перевагу надають запозиченим термінам. Це зумовлено тим, що під час футбольного коментування чи розмови на футбольну тематику простіше вжити коротше слово (дія закону мовної економії). Деякі словосполучення почали заміняти однослівним терміном, що містить у своєму складі компоненти словосполучення, наприклад: *європейський кубок – єврокубок, опорний півзахисник – опорник, центральний форвард – центрфорвард.*

Дефініційні синоніми. Дефініційною синонімією називають збіг значення терміна і його дефініції [41, с. 58], як-от: *навіс – довга верхова передача, яка направлена до воріт суперника*; *“свічка” – сильний удар вгору*; *“сухий лист” – гол обвідним ударом, переважно з кутової позначки* (Тьяго допустив ляп, за який карають ще в ДЮСШ: погано прийняв м'яч в штрафній, запалив **“свічку”** і дав Начо хорошим обвідним ударом переправити м'яч у сітку (ua-football.com, 03-11-15, 23:49).

Стилістичні синоніми. У складі футбольної лексики велика кількість стилістичних синонімів. Корелюють нормативні терміни і професіоналізми або жаргонізми, що активно творяться в усній футбольній комунікації: *кутовий – кут, пенальті – пеналь*. Словосполучення, які мають синонімічний зв'язок і стилістичне забарвлення, ми також відносимо до цієї групи: *лава запасних – банка, пропустити м'яч поміж ніг – пропустити цура, удар внутрішньою стороною стопи – удар “цічкою”, удар носком – удар шпідом, удар п'ятою – удар каблуком, удар у верхній кут – удар у “дев'ятку”, удар у нижній кут – удар у “шістку”, удар через себе – удар “ножицями”* (Крістіану Роналду спробував забити 4-й гол фантастичним **ударом** в падінні **через себе**, але суддя вказав на положення поза грою (ua-gol.com, 04-01-12, 22:22); *Карім Бензема в акробатичному стрибку завдає **удар ножицями** – гол* (ua.korrespondent.net, 17-01-16, 17:41).

Синонімічна палітра української футбольної лексики тяжіє до метафоризованих слововживань: *перемагати – знищувати, сильний удар – гарматний постріл, точний удар – більярдний удар* (“Барселона” **знищує** всіх підряд. Сьогодні “Гранаду” (footballgazeta.com, 27-09-14, 23:49).

Стилістично забарвлені терміни набувають емоційного забарвлення (позитивного або негативного). Як стверджує О. С. Рілов, терміни з позитивною емоцією – явище нечастотне, наприклад, *удар “цічкою”* (не *щогою*). Саме слово зі зменшено-пестливим суфіксом підкреслює технічність футболіста, ювелірність його роботи – майстерність виконання пасу чи удару.

Учений припускає, що жорсткий характер гри зумовлює деяку жорсткість оцінок [177, с. 108].

І хоч синонімія в термінології – небажана, вона все одно існує. На думку І. М. Кочан, “це свідчить, передусім, про стан становлення терміносистем, особливо сьогодні, коли українська мова набула державного статусу, але за такий короткий час ще не відбулося уніфікації термінів на внутрішньосистемному та міжсистемному спілкуванні. Однак мова сама регулює вибір одного терміна із синонімічних пар. Першопричиною такого відбору може стати передусім “старіння” одного з компонентів, його рідковживаність” [96, с. 18]. У наведених синонімічних парах перший компонент – футбольний термін, який використовувався у 1920-30-х рр. у Галичині, – перейшов у розряд архаїзмів: *відсторона* – *офсайд*, *воковер* – *неявка*, *грач* – *гравець*, *грище* – *футбольне поле*, *дефензива* – *захист*, *дружина* – *команда*, *займак* – *штрафний удар*, *змагун* – *гравець*, *карний мет* – *пенальті*, *копаний м'яч* – *футбол*, *копанка* – *футбол*, *копун* – *футболіст*, *наріжняк* – *кутовий удар*, *офензива* – *наступ*.

Отже, синонімія у футбольній лексиці – поширене багатоаспектне явище.

3.1.3. Антонімія

Антонімія – тип семантичних відношень лексичних одиниць, які мають протилежні значення. У сучасному мовознавстві поділяють антоніми таким чином: а) за семантичним відношенням – на кілька основних класів за типом протиставлення; б) за формально-структурними ознаками – на різно- і спільнокореневі; в) за стилістичними характеристиками – на загальномовні та контекстуальні [223, с. 27].

У футбольній лексиці за **типом семантичних відношень** виокремлюємо:

1) **градуальні антоніми**, що номінують два діаметрально протилежні (за мірою або ступенем вияву) видові поняття певного родового поняття: *сильний гравець* – *слабкий гравець*. Таке родове поняття характеризується можливістю

ступеневого зростання або спаду ознаки: *виграна гра* – *гра на нічию* – *програна гра*; *мінімальний рахунок* – *нічийний рахунок* – *розгромний рахунок* (Збірна України з **мінімальним рахунком** поступилася команді Іспанії у Севільї (ffu.org.ua, 27-03-15, 23:45); У матчі “Дніпро” – ПСВ **рахунок нічийний 0:0** (ukrinform.ua, 20-09-12, 20:53); Вісенте Гомес: “Незважаючи на **розгромний рахунок**, гра була непростою” (fcdynamo.kiev.ua, 04-03-16, 17:20);

2) **комплементарні антоніми**, що позначають два взаємодоповнювальні видові поняття і разом становлять певне родові поняття, без проміжних ланок: *вирішальний гол* – *невирішальний гол*, *вища ліга* – *нижча ліга*, *забитий гол* – *незабитий гол* (Швидко **забитий гол** жодним чином не поміняв гри – португальці продовжували атакувати, а турки просто відбивались з надією на контратаку (football24.ua, 03-05-13); *Неймара покарали відтисканнями за **незабитий гол*** (football24.ua, 04-09-15);

3) **векторні антоніми**, що позначають дві протилежно спрямовані або взаємно зворотні дії, явища, ознаки, напрями, відношення тощо: *атака* – *захист*, *віддавати передачу* – *отримувати передачу*, *удар по воротах* – *удар від воріт*. До цього класу тяжіють антоніми-конверсиви, що позначають протилежно спрямовані дії або відношення в межах однієї спільної ситуації: *вигравати матч* – *програвати матч*, *купувати гравця* – *продавати гравця* (Тарас Степаненко: Ми повинні **вигравати** кожен **матч** (shakhtar.com, 06-02-16, 21:37); “Здалося, що ми можемо **програти** цей **матч**” – Монтелла (gazeta.ua, 17-04-15, 00:53);

4) **координатні антоніми**, що позначають дві протилежні точки певного просторового або часового відрізка: *верхній кут* – *нижній кут*, *недокинути м'яч* – *перекинути м'яч*, *перша хвилина* – *остання хвилина*, *попередня гра* – *наступна гра*, *правий фланг* – *лівий фланг* (**Попередня гра** суперників на “Донбас Арені” пройшла 28 листопада 2010 року в межах чемпіонату сезону – 2010/11 (shakhtar.com, 28-11-11 16:30); Фоменко: кожна **наступна гра** для України буде, як **остання** (prosport.tsn.ua, 08-06-13, 01:08).

За формально-структурним типом розмежовуємо:

1) **різнокореневі антоніми:** *активний офсайд – пасивний офсайд, атака – захист, ближня стійка – дальня стійка, верхній кут – нижній кут, власна половина поля – чужа половина поля, гарматний удар – слабкий удар, грати “чисто” – грати “брудно”, грати на виїзді – грати вдома, забити – пропустити, лідер – аутсайдер, пас верхом – пас низом, підхопити м’яч – втратити м’яч, початок тайму – кінець тайму, правий фланг – лівий фланг* (У таймі ж другому Коноплянка отримав більше свободи, грав не стільки на бровці, скільки зміщувався в центр, а також розганяв **атаки** флангом (dero.ua, 09-11-15, 08:15); Леоненко: **Захист** Динамо бездарно зіграв у матчі із Зорею (ua.korrespondent.net, 13-04-15, 09:45); **Ми забили** чотири голи у ворота сильної італійської команди і тепер зіграємо в чвертьфіналі (champion.com.ua, 17-03-16, 07:50); Луческу після гри з “Андерлехтом”: “Дуже шкода, що **пропустили гол**” (unian.ua, 10-03-16, 22:18);

2) **спільнокореневі антоніми:** *важливий гол – неважливий гол, виграти – програти, вирішальний гол – невирішальний гол, заблокований удар – незаблокований удар, зарахований гол – незарахований гол, порушувати правила – не порушувати правила, футбол – антифутбол* (Суркіс: У мене свято, немов ми **виграли** серйозний матч Ліги чемпіонів (ua.korrespondent.net, 03-02-16, 10:43); Ребров про матч з “Мансіті”: “**Програли** по праву, через свої помилки” (unian.ua, 25-02-16, 00:22).

За стилістичним характером розмежовуємо такі види антонімів:

1) **загальнономвні, або постійні, антоніми:** *атакувати – захищатись, вигравати – програвати, влучати – промахуватись, домашня гра – гостьова гра, фаворит – аутсайдер* (Далі будуть два матчі з німцями, **домашня гра** з іспанцями, а наостанок “Шахтар” завітає на “Олд Траффорд” (prosport.tsn.ua, 30-08-13, 14:42); **Гостьова гра** чекає й на “Чорноморець” (firtka.if.ua, 12-12-13, 14:17);

2) **контекстуальні антоніми**, що виникають унаслідок переносного вживання слова в значенні, яке не закріплене у слові, а з’являється тільки в певному контексті (у нашому випадку – у футбольній комунікації): *забивати*

(м'яч) – пропускати (м'яч), комбінаційний (гол) – спонтанний (гол), (грати) персонально – (грати) зонально, суха (гра) – результативна (гра), (грати) чисто – (грати) грубо (Кучер: **Забили** швидкий **м'яч**, і Ворсклі потрібно було розкриватися (ua-football.com, 03-03-16, 08:07); Нуйтінк: Це ганьба, що Андерлехт **пропустив** третій **м'яч** (ua-football.com, 11-03-16, 00:08); Цей гол – це, напевно, найкращий **комбінаційний гол** нашої команди за сезон (ok.ru, 07-09-14); Ярмоленко зізнався, що забив **спонтанний гол** (footballua.tv, 03-10-14); Захисник збірної Данії: Марна справа **грати персонально** проти Кріштіано Роналдо (ua.korrespondent.net, 13-06-12, 14:35); Я далекий від тактичних моментів, але не розумію, чому при позиційному наступі команди-суперника наша команда **грає зонально**, а не персонально? (21-10-15, 12:48); **Суха гра** на мокрому полі (football24.ua, 01-06-12); **Результативна гра** Кріштіану Роналду допомогла “Реалу” здобути розгромну виїзну перемогу над барселонським “Еспаньолом” у матчі третього туру чемпіонату Іспанії з футболу, повідомляє “Р-Спорт” (gazeta.ua, 12-09-15, 18:59); Незабаром іспанець став випрошувати у арбітра пенальті за нібито фол Хачеріді у штрафному, але марно: Скоміна бачив, що захисник “Динамо” **зіграв чисто** (sport-ukr.segoday.ua, 20-10-15, 23:47); Так, він **зіграв грубо**, і суддя його вилучив, та як би не завершилася гра, він знайшов у собі сили після матчу підійти до Коноплянки та вибачитися (champion.com.ua, 23-11-15, 14:29). У загальноживаному словниковому складі такі слова не є антонімами.

Загалом явище антонімії у футбольній лексиці підтверджує наявність у ній системності. Відображення в мові протилежного є цілком закономірним, оскільки зумовлене самою природою матеріальної та нематеріальної дійсності.

3.2. Тематичні групи футбольних термінів

Футбольна лексика дуже розгалужена за тематичною спрямованістю. Сформований нами корпус лексичних одиниць розкласифіковано на чотири

тематичні групи: “Організація гри”, “Забезпечення гри”, “Учасники гри”, “Процес гри”.

3.2.1. Тематична група “Організація гри”

Тематична група футбольної лексики “Організація гри” об’єднує шість ЛСГ: “Тренування”, “Маркетинг і менеджмент”, “Інформаційний супровід”, “Медичне обслуговування”, “Діяльність офіційних футбольних організацій”, “Трофеї та церемонії”.

ЛСГ “Тренування” розподілено на дві СП: “Види роботи” і “Тренерський склад”.

1) Лексику СП “Види роботи” на підставі семантичної характеристики “фізична діяльність” / “інтелектуальна діяльність” диференційовано на дві СМ: СМ “Відпрацювання дій” та СМ “Аналіз гри”:

а) СМ “Відпрацювання дій” об’єднує лексичні одиниці *вправи з м’ячем, пробіжка, робота без м’яча, розминка, розтяжка, спринт, тренування* (Худоб’як: для повноцінного **тренування** воротарів не вистачає (footballtransfer.com.ua, 21-06-13, 15:13).

У СМ наявні семантичні ряди – сукупність семантично однорідних одиниць, які належать до одного класу. Це гіперо-гіпоніміїні опозиції з такими гіперонімами:

відпрацювання – відпрацювання тактичних дій, відпрацювання штрафних ударів, відпрацювання стандартних положень, відпрацювання одинадцятиметрових ударів, відпрацювання офсайдних пасток (Під час **відпрацювання** хавбеком **штрафних ударів** фанат прокричав, що має намір вбити самого футболіста (football24.ua, 14-09-13, 22:55);

тренування – індивідуальне тренування, тренування в загальній групі, тренування воротарів, тренування у спортивному залі, тренування із фізіотерапевтом (Воротар “Барселони” Віктор Вальдес прагне якнайскоріше

повернутися у гру, тому прийшов на *індивідуальне тренування* на Різдва із своїм *фізіотерапевтом* (football24.ua, 26-12-13, 08:31);

б) СМ “Аналіз гри” складається з таких лексичних одиниць: *тактичний аналіз матчу, тактичні настанови, тренерські вказівки* та ін. (*Тактичний аналіз матчу Реал – Баварія* (ua.tribuna.com, 24-04-14, 15:41).

У цій СМ домінує семантичний ряд із гіперонімом *аналіз*: *аналіз гри, аналіз персональної опіки, тактичний аналіз помилок, тактичний аналіз матчу* (Таїсусєв: *Ми провели детальний аналіз гри Севастополя* (ua-football.com, 11-04-14, 16:09).

2) СП “Тренерський склад” – це семантичний ряд із гіперонімом *тренер*: *головний тренер, помічник тренера, тренер воротарів, тренер із фізпідготовки* (Офіційно: *Мирон Маркевич – новий головний тренер “Дніпра”* (zik.ua, 27-05-14, 08:54). За нашими спостереженнями, у сучасній футбольній комунікації домінує ненормативний варіант *тренер по фізпідготовці* над нормативним *тренер із фізпідготовки*.

ЛСГ “Маркетинг і менеджмент” розподілено на чотири СП: “Учасники футбольного маркетингу і менеджменту”, “Фінанси”, “Трансферні процедури”, “Реклама, бренди”.

1) До СП “Учасники футбольного маркетингу і менеджменту” належать лексичні одиниці *агент гравця, адміністратор клубу, виконавчий директор клубу, власник клубу, рада акціонерів, президент клубу* (Мілевський *не перейде в “Ліворно”, – президент клубу* (ipress.ua, 31-07-13, 2014). Зафіксовано частотніше використання ненормативного варіанта *директор клубу по зв’язках із громадськістю* порівняно з нормативним *директор клубу із зв’язків із громадськістю*.

2) До СП “Фінанси” віднесено номінативні одиниці *акції клубу, боргова зобов’язаність клубу, бюджет клубу, додаткова фінансова винагорода, зарплатна відомість гравця, спонсорський контракт, титульний спонсор клубу, фінансові бонуси, фінансові премії* (“Анжи” *розпродас зірок та скорочує бюджет клубу* (prosport.tsn.ua, 07-08-13, 10:26).

3) СП “Трансферні процедури” об’єднує полікомпонентні назви: *перехід з одного клубу в інший, право першочергового викупу гравця, трансфер з одного клубу в інший, трансферна вартість гравця, трансферна кампанія клубу, трансферна ціна гравця, трансферне вікно, трансферний ринок* (Минулого літа “Тоттенхем” продав у “Реал” півзахисника Луку Модрича і, як повідомляє джерело, уклав з чемпіонами Іспанії партнерську угоду, що дає мадридцям **право першочергового викупу гравця Шпор** (ua.korrespondent.net, 28-12-12, 18:25); “Динамо”: рекордна **трансферна кампанія**, антирекордні спортивні результати (newsru.ua, 13-08-13, 11:22); Контракт з московським клубом розрахований до літа 2014 року, а **трансферна ціна гравця** становить близько п’яти мільйонів євро (news.bigmir.net, 11-04-12, 22:29).

Сформувалися стійкі синонімічні пари: *перехід з одного клубу в інший – трансфер з одного клубу в інший; трансферна ціна гравця – трансферна вартість гравця*. Прикметник *трансферний*, що походить від *трансфер* (франц. *transfert* < лат. *transfere* – *переносу, переміщую*), – частотний компонент аналітичних одиниць для позначення явищ зі сфери футболу аналізованої СП: *трансферна ціна гравця, трансферна вартість гравця, трансферний ринок, трансферне вікно, трансферна кампанія*.

4) Полікомпонентні лексичні одиниці СП “Реклама, бренди” у своєму складі містять ключові лексеми семантичної множини: *рекламна кампанія клубу, рекламна фотосесія гравців, спортивний бренд клубу*. Загалом СП не численна.

ЛСГ “Інформаційний супровід” об’єднує три СП: “Представники ЗМІ”, “Види інформаційної діяльності”, “Інформаційні джерела”.

1) У складі СП “Представники ЗМІ” лише назви осіб: *журналіст, коментатор, оператор, репортер* (Як російський **коментатор** божеволів від гри України з Францією (football24.ua, 16-11-13, 07:26).

2) До СП “Види інформаційної діяльності” належать такі назви процесів: *відеозйомка поєдинку, журналістський огляд поєдинку,*

коментування матчу, післяматчеві коментарі гравців, прес-конференція головного тренера, фоторепортаж матчу (*Післяматчеві коментарі гравців “Волині”* (prokovel.com, 31-03-12); *Післяматчева прес-конференція головного тренера “Ворскли”* (1927.kiev.ua, 20-04-14, 19:47).

3) До СП “Інформаційні джерела” віднесено номінативні одиниці друковане футбольне видання, офіційний журнал команди, офіційний сайт команди, передматчева футбольна брошура, спеціалізоване футбольне видання, трансферні новини, футбольний портал, футбольний форум (*Офіційний сайт кийвського “Динамо” повідомив про те, що відбулося скорочення тренерського штабу команди* (unian.ua, 21-09-13, 01:38).

ЛСГ “Медичне обслуговування” за структурою близька до попередньої семантичної множини, оскільки налічує три схожих за диференційними семами СП: “Медичний персонал”, “Види медичної допомоги”, “Види травм”.

1) СП “Медичний персонал” об’єднує назви осіб: лікар, масажист, травматолог, фізіотерапевт (*Фізіотерапевт збірної Англії отримав травму, святкуючи гол своєї команди* (sport-ukr.segodayna.ua, 15-06-14, 09:50).

2) До СП “Види медичної допомоги” належать словосполучки з віддієслівними іменниками: бинтування рани, заморожування м’яза, зупинка кровотечі, медичний огляд, надання першої допомоги (*21-річному футболістові ще належить пройти медичний огляд і підписати особистий контракт з “Челсі”* (footballtransfer.com.ua, 23-01-14, 18:38).

3) СП “Види травм” містить здебільшого полікомпонентні лексичні одиниці: перелом ноги, розрив м’яза, розрив хрестовидних зв’язок, розтягнення м’яза, струс мозку, травма гомілки, травма задньої поверхні бедра, травма коліна, травма хрестовидної зв’язки (Ганнський півзахисник півроку не виходив на поле через травму хрестовидної зв’язки (turnir.ua, 25-08-10, 11:23).

У складі СП сформувалися гіперо-гіпоніміїні опозиції з гіперонімами травма і перелом: травма гомілки, травма задньої поверхні бедра, травма

кисті, травма коліна, травма меніска, травма ступні, травма хрестовидної зв'язки; перелом ноги, перелом пальця, перелом руки.

ЛСГ “Діяльність офіційних футбольних організацій” розподілено на три СП: “Футбольні інстанції”, “Процеси в рамках футбольних організацій”, “Календар гри”.

1) До СП “Футбольні інстанції” належать аббревіатури УЄФА, ФІФА (**ФІФА** суворо покарала колумбійського суддю за результативні помилки (football24.ua, 21-06-14, 19:19).

2) СП “Процеси в рамках футбольних організацій” об'єднує однослівні або полілексемні назви: *анулювання результату гри, апеляція, апеляція рішення арбітра, апеляція суддівського рішення, винесення терміну покарання, дозвіл на трансфери, дозвіл на участь у матчі, заборона на трансфери, заборона на участь у матчі (Президент “Арсеналу” вимагає **анулювати результати гри** з “Динамо” (vidomosti-ua.com, 15-08-11, 15:05). Наявний семантичний ряд із гіперонімом *апеляція*: *апеляція рішення арбітра, апеляція суддівського рішення*. Виразні антонімічні опозиції: *заборона на трансфери – дозвіл на трансфери, заборона на участь у матчі – дозвіл на участь у матчі*.*

3) СП “Календар гри”: *сезон, весняний сезон, зимовий сезон, літній сезон, міжсезоння, осінній сезон; календар змагань, календар турніру (Наступний **сезон** Соса розпочне в “Металісті”? (22-06-14, 14:41); На зимове **міжсезоння** Динамо запланувало два збори в іспанській Марбельї (champion.com.ua, 25-12-15, 10:24); Затвердивши **календар змагань** ще минулого тижня, чільники Ліги провели в середу традиційну процедуру, визначивши пари суперників (24tv.ua, 17-07-09, 22:21).*

ЛСГ “Трофеї та церемонії” складається із трьох СП: “Командні трофеї”, “Індивідуальні трофеї”, “Церемонії”.

1) СП “Командні трофеї” об'єднує назви таких нагород: *кубок ліги, кубок Ліги Європи, кубок Ліги чемпіонів, кубок чемпіонату Європи, кубок чемпіонату світу, національний кубок (Баварія – Боруссія: Мюнхен завоював **Кубок Ліги Чемпіонів** (rbc.ua, 25-05-13, 23:41). В аналізованій СП домінує*

семантичний ряд із гіперонімом *кубок*. Спостерігаємо неустеленість орфографічного оформлення назв кубків.

2) До СП “Індивідуальні трофеї” належать словосполучки *Золотий м'яч*, *Золота бутса*, *кращий бомбардир Ліги чемпіонів*, *нагорода кращому гравцю Європи* (**Найкращий бомбардир в історії Ліги чемпіонів завершив кар'єру** (dt.ua, 07-03-14, 13:20).

3) СП “Церемонії” – це опозиції з гіперонімом *церемонія*: *церемонія відкриття*, *церемонія жеребкування*, *церемонія нагородження* (*У Бразилії розпочалася церемонія відкриття ЧС-2014 з футболу* (espresso.tv, 12-06-14, 21:20).

3.2.2. Тематична група “Забезпечення гри”

Тематична група футбольної лексики “Забезпечення гри” об'єднує три ЛСГ: “Інфраструктура стадіону”, “Ігрова форма”, “Засоби для гри”.

ЛСГ “Інфраструктура стадіону” розподілено на три СП: “Поле”, “Обладнання стадіону” та “Персонал”.

1) До СП “Поле” належать такі номени: *ближня стійка воріт*, *бокова лінія поля*, *ворота*, *воротарський майданчик*, *газон*, *дальня стійка воріт*, *дуга 9,15 м*, *дуга кута поля*, *кут поля*, *лицева лінія*, *лінія 16,5 м*, *лінія середини поля*, *одинацятиметрова позначка*, *позначка центру поля*, *поперечина*, *центрально коло* (*Капітан “Іллічіця” пробивав з-за меж карного під ближню стійку воріт “Шахтаря”* (football24.ua, 04-04-13, 16:00); *Забивши чотири м'ячі у ворота “Реала”, Левандовські наблизився до статусу “великого”* (dt.ua, 25-04-13, 14:48); *Морозюк нависив з кутового з правого флангу у воротарський майданчик* (gazeta.ua, 30-09-12, 17:58); *На “Сантьяго Бернабеу” оновлять газон* (24tv.ua, 22-09-10, 20:18); *Арбітр вказав на одинацятиметрову позначку* (ua-football.com, 29-01-13, 10:56); *Шевчук фланговим навісом знайшов у чужому карному майданчику Селезньова* (shakhtar.com, 10-05-12, 21:09).

Розглянемо гіперо-гіпоніміїні опозиції з гіперонімом *кут*, наявні в проаналізованій СП: *кут воріт*, *кут воротарської*, *кут поля*, *кут тренерської зони*, *кут штрафного майданчика* (Вже на 12-й хвилині Френк Лемпард виконав подачу з **кута поля**, Броніслав Іванович дістав м'яч і відправив його у бік *воріт* (rbc.ua, 26-04-13, 00:44).

У СП “Поле” виявлено синонімічні пари: *ворота* – “*брама*”, *штанга* – *стійка воріт*; *штрафний майданчик* – *карний майданчик*.

2) До СП “Обладнання стадіону” віднесено номінативні одиниці *металічна сітка на стадіоні*, *освітлення поля*, *роздягальня*, *табло*, *трибуни* (Король та королева Нідерландів в **роздягальні** збірної святкують чергову перемогу на ЧС-2014 (espresso.tv, 19-06-14, 12:00); У Тернополі цементують основу під нове **табло на стадіоні** (vn.20minut.ua, 02-12-11, 11:57); Вболівальники на **трибунах стадіону** “Пантанал” свистіли на адресу росіян перед стартовим свистком, а також посвистували, коли росіяни володіли м'ячем на перших хвилинах (espresso.tv, 18-06-14, 01:00).

3) СП “Персонал” об'єднує назви осіб: *болбой*, *касир*, *охоронець*, *прибиральник*, *продавець*, *стюард*, *технік* (Мірча Луческу силою відбирає м'яч у **болбоя** та штовхав хлопчину (prosport.tsn.ua, 24-09-13, 11:56).

Зазначимо, що в ЛСГ “Інфраструктура стадіону” активно відбувається процес термінологізації в напрямку використання загальноновживаних слів у складних термінах, як-от: *газон* – *футбольний газон*, *газон футбольного поля*; *каркас* – *каркас футбольних воріт*; *кут* – *кут поля*; *лінія* – *лінія футбольного поля*; *майданчик* – *штрафний майданчик*; *персонал* – *персонал стадіону*; *трибуна* – *трибуна стадіону*.

ЛСГ “Ігрова форма” не ділиться на СП. Вона репрезентована такими номінативними одиницями: *бутси*, *воротарські рукавиці*, *гетри*, *захисна маска*, *захист на щиколотку*, *капітанська пов'язка*, *наколінник*, *налокітник*, *спортивні штани*, *футболка*, *шорти*, *щитки* (Бекхем повісить **бутси** на цвях (footballua.tv, 17-05-13, 15:40); Саме в цьому віці Ікер раз і назавжди одягнув **воротарські рукавиці** (ukraine2012.gov.ua, 13-02-12, 10:18); Гусєв:

Капітанська пов'язка трохи руку притиснула (sportanalytic.com, 03-04-11, 14:04); *Гравці “Динамо” зіграють у традиційному домашньому комплекті форми – білих футболках, трусах та гетрах* (fcdynamo.kiev.ua, 15-09-12, 11:52).

ЛСГ “Засоби для гри” також не має розподілу на СП, складається з таких лексичних одиниць: *жовта картка, м'яч, прапорець бокового арбітра, резервне табло, свисток, червона картка (Жовта картка в пасиві капітана “Дніпра”* (news.bigmir.net, 26-08-12, 19:27); *Представлено м'яч фіналу чемпіонату світу-2014* (prosport.tsn.ua, 29-05-14, 18:20); *Футболіст відправив арбітра в нокаут за червону картку* (prosport.tsn.ua, 18-10-11, 08:39); *Шаран: До фінального свистка на полі ніхто не розслаблявся* (kfu.com.ua, 14-02-15).

3.2.3. Тематична група “Учасники гри”

Тематична група футбольної лексики “Учасники гри” об'єднує три ЛСГ: “Футболісти”, “Команди”, “Судді”. Кожна із цих ЛСГ складається із СП.

ЛСГ “Футболісти” розподілено на чотири СП: “Позиція футболіста на полі”, “Стиль гри футболіста”, “Амплуа футболіста”, “Належність до команди”.

1) У СП “Позиція футболіста на полі” наявні семантичні ряди – сукупність семантично однорідних одиниць, що належать до одного класу. Це гіперо-гіпоніміїні опозиції у футбольній лексиці з гіперонімами *захисник: крайній захисник, лівий захисник, останній захисник, правий захисник, центральний захисник (Крайній захисник Ерік Абідаль підтвердив, що покине Барселону у червні, коли закінчиться термін його особистої угоди* (ua.korrespondent.net, 30-05-13, 17:47); *півзахисник: атакувальний півзахисник, опорний півзахисник, центральний півзахисник (Атакувальний півзахисник ПСЖ отримав пошкодження* (fcdynamo.kiev.ua, 18-11-12, 11:56); *нападник: відтягнутий нападник, крайній нападник (Крайній нападник збірної Естонії з*

футболу Тармо Кінк покинув львівські “Карпати” (galsports.com, 24-04-13, 15:18).

До СП “Позиція футболіста на полі” належить чимало запозичень: *вінгер*, *голкіпер*, *латераль*, *ліберо*, *плеймейкер*, *стопер*, *форвард*, *хавбек* (Набагато від пари лідерів відстав третій у списку правий **латераль** – Крістіан Вільягра з “Металіста” (galsports.com, 20-01-12, 02:58); Андрес Іньеста – **кращий плеймейкер 2012 року** (ukrinform.ua, 15-01-13, 13:26). Лексичні одиниці цієї СП підтверджують, що синонімія – активно задіяний вид парадигматичних відношень у футбольній лексиці: *голкіпер* – *воротар* (Влітку **воротар** “Динамо” може опинитися в “Дніпрі” (ua.korrespondent.net, 23-05-13, 10:10), *форвард* – *нападник* (Російський **форвард** “Реала” не перейде в “Бенфіку” (footballtransfer.com.ua, 13-04-13, 10:07), *вінгер* – *фланговий півзахисник* (Абрамовичу потрібен **вінгер** “Боруссії” (footballtransfer.com.ua, 09-03-12, 10:48).

2) СП “Стиль гри футболіста” – це семантичний ряд із гіперонімом *гравець*: *агресивний гравець*, *гравець високого рівня*, *грубий гравець*, *досвідчений гравець*, *жорсткий гравець*, *небезпечний гравець*, *технічний гравець*, *швидкий гравець* (Ребров: Судячи з тренувань, Аруна та Ідейс – **гравці високого рівня** (news.bigmir.net, 10-07-11, 11:45); Луческу: Нам потрібен **досвідчений гравець** для Ліги чемпіонів (football24.ua, 30-04-11, 12:29).

3) СП “Амплуа футболіста” складається з таких лексичних одиниць: *аматор*, *асистент*, *голеадор*, *запасний*, *капітан*, *легіонер*, *пенальтист* (Златан – найкращий **асистент** Ліги чемпіонів (footballtransfer.com.ua, 26-05-13, 10:16); **Голеадор** “Шахтаря” став найпопулярнішим футболістом Європи (prosport.tsn.ua, 12-01-13, 18:20); **Легіонер** “Металіста”: Українська мова дуже складна (ua.korrespondent.net, 02-02-12, 09:21); **ТОП-10 кращих пенальтистів** за всю історію Лівера (football24.ua, 26-03-13, 11:18).

У цій СП також домінує семантичний ряд з гіперонімом *гравець*: *гравець збірної*, *гравець для заміни*, *гравець основного складу* (УЄФА: Назаренко –

ключовий *гравець збірної України на Євро-2012* (footballtransfer.com.ua, 03-012-12, 22:30); *Шева: Я не гравець для заміни – я повинен грати* (football24.ua, 29-09-11, 14:15).

4) СП “Належність до команди” об’єднує такі лексичні одиниці з футбольною семантикою: *ветерани, господарі, гості, дублери, кадети* (*Ветеран Інтера Хав’єр Дзанетті вибув на 8 місяців* (foot-ball.net.ua, 28-04-13, 22:07); *Основного голкіпера замінив дублер Антоніо Адан* (gazeta.ua, 27-12-12).

ЛСГ “Команди” розподілено на дві СП: “Стиль гри команди”, “Амплуа команди”.

1) До СП “Стиль гри команди” належать семантичні ряди з гіперонімами *гра*: *гра в швидкий пас, гра на контратаках, позиційно-атакувальна гра* (Дмитро Шутков: *Козир “Шахтаря” – гра на контратаках і висока індивідуальна майстерність* (ua-football.com, 05-03-13, 18:28); *стиль*: *атакувальний стиль гри, захисний стиль гри (Захисний стиль гри української команди – нам складно забити і жодного забитого нами м’яча в трьох зустрічах* (eramedia.com.ua, 09-09-15, 16:10).

2) СП “Амплуа команди” складається з таких лексичних одиниць: *аутсайдер, віце-чемпіон, лідер, середняк, фіналіст, чемпіон* (Мілевським зацікавився *аутсайдер* чемпіонату Туреччини (fakty.ictv.ua, 02-09-13, 11:52).

ЛСГ “Судді” розподілено на три СП: “Позиція судді на полі”, “Амплуа судді”, “Стиль суддівства”.

1) СП “Позиція судді на полі” – це семантичний ряд із гіперонімом *арбітр*: *боковий арбітр, головний арбітр, додатковий арбітр, резервний арбітр* (*Головний арбітр* матчу Польща – Україна бачив 2 перемоги українців (fakty.ictv.ua, 14-03-13, 09:43); *Колліна: Додаткові арбітри бачать більше, але теж можуть помилятися* (ua.korrespondent.net, 06-03-13, 16:04); *Матч-відкриття Євро-2012 судитиме резервний арбітр* фіналу Ліги Чемпіонів (molodist.in.ua, 06-06-12, 09:50). У цій СП спостерігаємо синонімічні відношення: *арбітр – суддя, лайнсмен – боковий арбітр* (Франція: *боковий арбітр* прапорцем побив головного суддю (24tv.ua, 15-11-11, 14:20).

2) До СП “Амплуа судді” віднесено полікомпонентні лексичні одиниці *бригада арбітрів, делегат федерації арбітрів (На матчі Чорногорія – Україна працюватиме німецька **бригада арбітрів** (ffu.org.ua, 30-05-13, 10:15).*

3) До СП “Стиль суддівства” належать номінативні одиниці *агресивний суддя, суворий суддя, поміркований суддя, суддя, що дає грати (У вільний від футболу час **суворий суддя** Ларріонда – звичайнісінький клерк, який ще й до всього дуже любить тварин (fifa.1tv.com.ua).*

3.2.4. Тематична група “Процес гри”

Тематична група футбольної лексики “Процес гри” об’єднує чотири ЛСГ: “Правила гри”, “Тактика”, “Прийоми з м’ячем”, “Дії під час гри”. Деякі із цих ЛСГ складаються із СП.

До ЛСГ “Правила гри” належать такі лексичні одиниці: *вибір половини поля, вилучення гравця, гол, дискваліфікація, заміна, обмін половинами поля та ін. (Колліна визнав правильним скандальне **вилучення гравця** “Карпат” (prosport.tsn.ua, 04-12-12, 09:53); “Челсі” виграв Лігу Європи без жодної **заміни** на останніх секундах матчу (dt.ua, 16-05-13: 00:43). У цій ЛСГ чимало запозичень: *аут, дискваліфікація, офсайд, пенальті (Суаресу загрожує **дискваліфікація** до кінця сезону (footballtransfer.com.ua, 22-04-13, 10:45); Португальці програли по пенальті, а черга до Кріштіану, який готувався бити п’ятий **пенальті**, не дійшла (euro2012.1tv.com.ua, 18-06-12, 16:18).**

У ЛСГ “Правила гри” наявні семантичні ряди – сукупність семантично однорідних одиниць, належних до одного класу. Це гіперо-гіпоніміїні опозиції у футбольній лексиці з гіперонімами *свисток: стартовий свисток, фінальний свисток (Додамо, що в день матчу арбітр прийняв рішення все ж таки дати **стартовий свисток**, не дивлячись (мало б бути незважаючи – Ю. С.) на снігопад (lenta.newspaper.net, 22-03-13, 17:06); удар: вільний удар, одинадцятиметровий удар, штрафний удар (Забив Гарет Бейл шикарним **ударом зі штрафного** метрів з 30-и (ua-football.com, 15-02-13, 00:00); тайм:*

другий тайм, екстратайм, перший тайм (Ярмоленко: *Другий тайм* – це жасхиття, так грати не можна (football24.ua, 17-03-13, 22:08); А вже в **екстра-таймі** підопічним Жозе Моурінью вдалася чудова контратака, після якої “Реал” перекрив усі шляхи до власних воріт і зберіг переможний рахунок (prosport.tsn.ua, 21-04-11, 09:31).

ЛСГ “Тактика” розподілено на чотири СП: “Ігрові схеми”, “Атака”, “Захист”, “Характер гри”.

1) До СП “Ігрові схеми” належать такі лексичні одиниці: *дубль-В, катеначо, тактична схема гри 3-4-3, тактична схема гри 4-3-3, тактична схема гри 4-4-2, тактична схема гри 5-3-2* (Таке враження, що Рой Ходжсон грає у **катеначо** (champion.com.ua, 25-06-12, 00:38); Тому можна вести мову з натяжкою про **тактичну схему 3-4-3** з високою лінією захисту, щоправда, з недостатньо широкою грою і відсутністю гравців, здатних продовжити атаку з середини іншим темпом (ua-football.com, 27-03-13, 10:14).

2) СП “Атака” – це семантичний ряд із гіперонімом *атака*: атака воріт суперника, атака з глибини поля, атака лівим флангом, атака центром, переведення атаки на інше крило, перехід в атаку (На малюнках 8 та 9 наведено приклад **швидкої атаки** українців з **глибини поля** (ua-football.com, 22-02-13, 10:46).

3) До СП “Захист” віднесено здебільшого полікомпонентні лексичні одиниці: *відходити командою в захист, глибоко сидати, грати в захисті, здійснювати оборонні дії, пресингувати, притискатися до своїх воріт, сповільнювати темп гри, створювати офсайдну пастку* (Постараємось якомога більше **пресингувати** збірну Польщі (gazeta.ua, 20-03-13, 14:21).

4) СП “Характер гри” має синонімічні пари, складники яких експресивно насичені: *швидка гра – стрімка гра* (Однак агресивна **швидка гра** “малоснітинців” ледь не сплутала усі карти динамівцям (fmff.fastiv.info, 17-04-14). У цій СП функціонально навантажені прикметники. Виявлено негативно конотовані лексичні одиниці: *жорстка гра – брудна гра* (Аруна: 3 “Металістом” буде **жорстка гра** (ua-football.com, 04-04-14, 16:36); ЧС-2014:

Франція-Гондурас 3:0. Брудна гра та дубль від Каріма Бензема (goloskarpat.info, 16-06-14, 00:01).

ЛСГ “**Прийоми з м'ячем**” не ділиться на СП. Ця підгрупа репрезентована такими номінативними одиницями: *викидати м'яч із-за бокової лінії, володіти м'ячем, втратити м'яча, грати в один дотик, грати в подвійну стінку, дриблінгувати, жонглювати м'ячем, здійснювати гольову передачу, здійснювати навів, зупиняти м'яч, передавати м'яч, приймати м'яч, прострілювати, уводити м'яч у гру* (Будемо **володіти м'ячем** і атакувати **широко** (09-05-12, 11:23); *Йоахім Лев жонглює м'ячем як Роналдіньо* (ua-gol.com, 12-08-11, 01:00); *Шотландці небезпечно прострілювали в штрафну, били по воротах, але, як це часто буває, вдалося забити в подібній ситуації суперникові* (dt.ua, 07-03-13, 08:51).

У ЛСГ “**Прийоми з м'ячем**” наявні семантичні ряди із гіперонімом *бити*: *бити головою, бити здалеку, бити з льоту, бити ногою, бити “ножицями”, бити парашутом* (В одному з моментів захисники господарів діяли неузгоджено, і Адріано знову небезпечно **бив головою** – вище воріт (archive.wz.lviv.ua, 13-03-11).

ЛСГ “**Дії під час гри**” налічує три СП: “**Наступальні дії**”, “**Протидії**”, “**Супровідні дії**”. СП “**Наступальні дії**” та СП “**Протидії**” за диференційними семами перебувають в антонімічній опозиції.

1) До СП “**Наступальні дії**” віднесено полікомпонентні лексичні одиниці: *виходити один на один, виходити на передачу, відволікати суперника, відкриватися гравцеві, відриватися від суперника, здійснювати взаємозаміну нападниками своїх позицій, йти на м'яч, падати в карному майданчику* (Насрі **виходив на передачу** Сілви, знаходячись в правильному становищі (ua-football.com, 18-12-12, 10:15); *Веа відкрив для себе такі функції, як відпрацьовування в обороні, гра в пас, уміння відриватись від суперника в карному майданчику* (bfootball.com.ua, 11-12-12, 16:47); *На 87 хвилини Валентин Штокер у боротьбі із Аспілікуетою впав у карному майданчику лондонців* (newsradio.com.ua, 26-04-13, 12:07).

2) СП “Протидії” складається з таких лексичних одиниць: *блокувати удар, боротися за м'яч, виборювати м'яч, відбивати пенальті, відбирати м'яча ззаду, заблокувати удар, збивати гравця, здійснювати підкат, зменишувати кут обстрілу, опікувати гравця, перехоплювати м'яч, провокувати гравця, робити “коробку”, ставити підніжку* (Андрій Пятов: *Мені легше в грі відбити пенальті, ніж у післяматчевій серії* (ua-football.com, 07-02-13, 17:25); *А ось третій гол стався через те, що захист кинувся відбирати м'яч у п'ятого гравця* (energia-time.com, 11-11-12); *Абате в підкаті м'яча в середині поля збив італійського оборонця* (ua-football.com, 14-03-13, 17:32); *Захисники разом упали, намагаючись заблокувати удар* (socerplus.ru, 13-02-13, 21:45).

У полікомпонентних одиницях цієї СП відображено, що дія спрямована на суперника: *атакувати суперника в рамках правил, вистрибувати на спину супернику, відбирати м'яч у суперника, закривати суперника, штовхати суперника в спину* (Абате, *натомість, штовхнув суперника в спину* (ua-football.com, 14-03-13, 17:32).

3) До СП “Супровідні дії” належать такі словосполучки: *зав'язати шнурівку, йти на водопій, йти на заміну, покинути поле, отримати попередження, поміняти м'яч, поправити гетри та ін.* (Селезньов *проводить відмінний сезон, але він отримав попередження* (footballua.tv, 02-09-13).

РОЗДІЛ 4

ФОРМАЛЬНО-СТРУКТУРНІ ТИПИ ФУТБОЛЬНИХ НОМІНАЦІЙ

Постійні зміни в житті соціуму породжують велику кількість понять, які повсякчас потребують мовного забезпечення. Лексико-семантичне об'єднання “Футбол” сформувалося і продовжує розвиватися за такими домінантними напрямками: шляхом використання наявних у мові словотвірних моделей для творення нових назв; синтаксичної номінації – використання словосполучень для найменування нових понять; запозичення іншомовних слів.

4.1. Футбольна лексика за моделями українського словотворення

Словниковий склад літературної мови слугує потребам комунікації між членами суспільства, оскільки, як зауважують І. Р. Вихованець та К. Г. Городенська, “відповідно до цього й організований: потенційно безмежний, постійно поповнюючись новими словами шляхом словотворення, запозичень тощо” [29, с. 11]. Використання наявних у мові словотвірних моделей для творення нових назв – продуктивний напрям розвитку футбольної лексики. Є. А. Карпіловська в колективній монографії “Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі” стверджує, що “про напрямки й можливості поповнення українського лексикону за рахунок власних словотворчих ресурсів дає змогу судити нова лексика в складі певних словотвірних комплексів: гнізд, рядів, категорій” [86, с. 35]. Розглянемо словотвірне гніздо ключової лексеми аналізованої тематичної множини:

Футбол – футболисти – зафутболити – зафутболений

– відфутболити

– футболисти

– футболіст – футболістка

– футболка – футболочка

- *футбольний*
- *футболофіл*
- футболоман – футболоманія*
- футболономіка*
- футболознавство*

Приклад демонструє продуктивність у футбольній лексиці типових для української мови словотвірних моделей, освоєння запозиченого слова у мові-реципієнті.

У науковій літературі поняття “спосіб словотворення” досі не має загальноприйнятого розуміння. Визначення цього поняття базуються на різних ознаках і, відповідно, мають неоднакові формулювання: як одиниця класифікації похідних, об’єднаних спільним словотвірним засобом; як засіб вираження словотвірного значення; як узагальнено-диференційне відображення засобів словотворення; як шляхи і прийоми творення слів [219, с. 184]. Аналізуючи способи творення футбольної лексики, у нашій роботі опираємося на праці І. І. Ковалика [89], В. О. Горпинича [47; 48], Н. Ф. Клименко [85–88], Є. А. Карпіловської [3; 78; 79], Л. О. Вакарюк [23], С. Є. Панцьо [23].

Встановлено, що у досліджуваному корпусі футбольної лексики терміно-однослови творяться такими основними способами: морфологічним способом (за різними його видами), лексико-семантичним та морфолого-синтаксичним способами.

Різновиди морфологічного словотворення

Найбільш поширеним в українській мові (як і в інших слов’янських мовах) є морфологічне словотворення. “Морфологічні способи передбачають приєднання афіксальних морфем до твірної бази (окремо або в комплексі) за певними словотвірними моделями, за певними правилами, що існують у мові. Основними словотвірними засобами при морфологічному словотворенні виступають префікси, суфікси, постфікси, флексії. Слова також виникають шляхом поєднання в одне ціле кількох складових частин, сполучення

скорочених слів” [23, с. 165]. Морфологічний спосіб творення футбольної лексики представлений своїми основними різновидами: афіксацією, складанням і аббревіацією.

Суфіксальний спосіб. Це творення нових лексичних одиниць у футбольній термінології, номенклатурі і професійному жаргоні за допомогою суфіксальних формантів і системи флексій.

Суфікси можуть приєднуватися як до твірної основи (*атакувати* → *атакувальний*, *нападати* → *нападник*), так і до твірного слова (*футбол* → *футболіст*); утворювати слова з новим лексичним значенням: *гол* → *гольовий*, *грати* → *гравець*, *ворота* → *воротар*; із відтінком у значенні: *удар* → *ударище*, *підкат* → *підкатище*, *сейв* → *сейвище*, *капітан* → *капітанище*.

У футбольній лексиці суфіксальні форманти найчастіше приєднуються до основ дієслова, утворюючи віддієслівні іменники: *мотатися* → *мотання*, *збивати* → *збивання*, *вкидати* → *вкидання*. Продуктивним виразником процесуальності в досліджуваному дискурсі є питомі суфікси *-анн-*, *-енн-*, *-інн-*: *пасування* (м'яча), *перегравання* (м'яча), *добивання* (м'яча), *ловлення* (м'яча), *мотання* (із суперниками), *навантаження* (безперервне, граничне, загальне, змагальне, змінне, індивідуальне, інтенсивне, максимальне, мале, на ноги, на руки, нервово, переривчасте, помірне, річне, серця, силове, стандартне, тренувальне, тривале, швидкісне), *награвання* (комбінацій, ліній, складу команди), *обведення* (дриблінгом, із фінтами, зі зміною напрямку руху, на швидкості, суперника), *пересування* (без м'яча, гравців, з м'ячем, футбольним полем), *підсудження* (арбітра), *пресингування* (гравця), *введення* (м'яча), *переведення* (м'яча), *підготування* (атлетичне, бігове, всебічне, до змагань, загальне фізичне, змагальне, морально-вольове, передзмагальне, психологічне, рухове, спеціалізоване, спеціальне, тактичне, технічне, турнірне, фізичне, форсоване, функціональне, футболіста, швидкісне, швидкісно-силове), *повернення* (гравця), *попередження* (гравцеві, тренерові), *удосконалення* (гри, ігрових дій, тактики, техніки), *фоління*.

Суфікси приєднуються до основ питомих дієслів (*добивання, переведення*) і до запозичених (*пресингування, фоління*): *Всі, хто цікавиться футболом, знає, як це робиться – бити “випадково” по ногах, а не по м’ячу, боляче, але не настільки, щоб збити з ніг (особливо у штрафному майданчику, де за дрібне фоління пенальті не призначають)...* (bashtanka.net).

Виявлено продуктивні моделі творення віддієслівних прикметників: *вирішувати* → *вирішальний (гол)*, *пасувати* → *пасувальний (інстинкт)*; відіменникових прикметників: *удар* → *ударний (форвард)*, *захист* → *захисний (бар’єр)*, *зустріч* → *зустрічний (зустрічна атака)*.

За допомогою суфікса *-ист (-іст)* творяться назви на позначення виконавців дії: *футболіст, пенальтист, масажист, резервіст, фіналіст*.

Суфікс *-ість* приєднується до твірної основи і виражає ознаку: *швидкий* → *швидкість (гравця)*, *технічний* → *технічність (гравця)*, *точний* → *точність (удару)*, *зіграний* → *зіграність (команди, лінії атак, лінії захисту, партнерів, середньої лінії)*, *узгоджений* → *узгодженість (в атаці, в обороні, дій, рухів)*.

Суфіксальний спосіб продуктивний також у творенні номенклатури: *ворскляни* ← ФК “Ворскла” (м. Полтава), *динамівці* ← ФК “Динамо” (м. Київ), *карпатівці* ← ФК “Карпати” (м. Львів).

Отже, суфіксальний спосіб широко використовується у творенні футбольної лексики.

Префіксальний спосіб полягає у вираженні дериваційного значення похідного слова за допомогою префіксів. Префікси (як словотвірні форманти) приєднуються до цілого слова і утворюють нові слова того самого лексико-граматичного класу: *футбол* (іменник) → *недофутбол* (іменник), *технічний* (прикметник) → *нетехнічний* (прикметник), *заявити* (дієслово) → *дозаявити* (дієслово).

Спектр питомих префіксів у творенні футбольної лексики демонструє фрагмент словотвірного гнізда ключового дієслова футболу *бити* (відображає суть гри: *бити по м’ячу*):

вибити (м'яч),

відбити (м'яч, удар),

добити (суперника),

збити (гравця, суддю),

забити (гол, м'яч),

недобити (до воріт, до партнера),

перебити (пенальті, кутовий, штрафний, через ворота, через суперника, через "стінку"),

підбити (гравця),

побити (гравця, суддю),

пробити (пенальті, кутовий, штрафний, вільний удар, повз ворота, у ворота, над воротами, у стінку, ногою, головою),

розбити (суперника, голову, носа).

Те, що префіксальний спосіб малопродуктивний у термінологічних системах, науковці пояснюють нездатністю префіксів утворювати слова з новим лексичним значенням, оскільки цей афікс виконує функцію мутаційну, а не транспозиційну [40, с. 149]. Спостерігаємо, наприклад, підсилення ознаки: *вболівати* → *повболівати*. Однак реалізація префіксами мутаційної функції дає можливість називати протилежні поняття: *атака* → *контратака* (*гостра, раптова, швидка*), *забитий* → *незабитий* (*гол*), *надійний* → *ненадійний* (*воротар*).

У футбольній лексиці творяться нові слова за допомогою інтернаціональних префіксів:

анти- (зі значенням заперечення того, що позначає слово, до якого префікс приєднується): *антифутбол, антидопінг, антиреклама, антирекорд*,

супер- (зі значенням найвищої оцінки): *супергравець, суперклуб, суперкубок, суперліга, суперсейв, суперудар*,

дис- (позначає поділ, розлад, позбавлення, втрату, надає поняттю негативного або протилежного змісту): *дискваліфікувати, дискваліфікований, дискваліфікація*,

інтер- (між): *інтерконтинентальний* (кубок),

гіпер- (підвищення, надмірність): *гіперактивний* (гравець).

Префіксально-суфіксальний (суфіксально-префіксальний, конфіксальний) спосіб полягає у вираженні дериваційного значення похідного слова за допомогою суфікса і префікса (біморфеми). Цей спосіб “стоїть ближче до суфіксації, ніж до префіксації, оскільки префікси є більш нейтральними до парадигматичного оформлення слова, а суфікси пов’язують твірну основу (слово) з відповідним лексико-граматичним розрядом слів, тобто з конкретною частиною мови й її граматичними особливостями” [23, с. 174].

У футбольній лексиці виявлено такі префіксально-суфіксальні типи:

між сезонами → *міжсезоння* “проміжок часу між чемпіонатами” [287],

перед матчем → *передматчева* (розминка, прес-конференція),

після матчу → *післяматчевий* (коментар, аналіз), *післяматчева* (прес-конференція), *післяматчеве* (пенальті).

Постфіксальний спосіб полягає у творенні нових слів за допомогою постфіксів. У футбольній лексиці постфікс *-ся* як словотвірний засіб приєднується до дієслівної основи, трансформуючи лексичне значення похідного слова і не змінюючи його частиномовну належність:

викотити → *викотитися* (за межі поля),

звалити → *звалитися* (від удару),

зіштовхнути → *зіштовхнутися* (із суперником),

зупинити → *зупинитися* (на лінії),

піднімати → *підніматися* (у турнірній таблиці),

підкотити → *підкотитися* (під гравця),

прорвати → *прорватися* (у штрафну).

Нульсуфіксальний (безафіксний) спосіб. У науковій літературі цей спосіб ще називають усиченням, безсуфіксним, регресивним способом.

Домінують віддієслівні іменники, які утворюються внаслідок відсікання частини дієслівної основи. Для дериватів цієї групи твірними виступають

безпрефіксні і префіксальні дієслова. У результаті утворюються іменники зі словотвірним значенням “результат дії”:

взаємодіяти → *взаємодія* (*гравців, захисників, колективна, партнерів, тактична*),

вибирати → *вибір* (*воріт, позиції, початкового удару*),

виступати → *виступ* (*вдалий, успішний, невдалий, поганий, у півфіналі, у фіналі, у чвертьфіналі вищої ліги*),

виходити → *вихід* (*воротаря з воріт, воротаря вперед, на м'яч*),

відбирати → *відбір* (*м'яча, м'яча вибиванням, м'яча під час атаки суперника збоку, м'яча під час атаки суперника ззаду, м'яча під час атаки суперника спереду*),

діяти → *дія* (*груба, захисна, ігрова, обманна, удавана, складно-технічна, технічна*),

замінити → *заміна* (*воротаря, в ході гри, гравця, захисника, нападника, неправильна, півзахисника, рівноцінна*),

захистити → *захист* (*воріт, жорсткий, зонний, комбінований, персональний, позиційний, у меншості*),

нападати → *напад* (*за правилами, комбінаційний, на воротаря, на гравця з м'ячем, по крилу, позиційний, поступовий*),

обороняти → *оборона* (*в меншості, воріт, жорстка, зонна, комбінована, персональна, позиційна*),

оглядати → *огляд* (*ігор, футбольний, футбольного поля*),

опікати → *опіка* (*жорстка, найнебезпечнішого гравця, нецільна, особиста, персональна, по всьому полю, подвійна, цільна*),

переходити → *перехід* (*від атаки до оборони, від оборони до атаки, від одного гравця до іншого, в інший клуб, в іншу команду, середньої лінії, у вищу лігу, у контратаку, у наступне коло змагань, у нижчу лігу, у “професіонали”, центру поля*).

Застосування **осново- і словоскладання** сприяло поповненню словникового складу на всіх етапах розвитку української мови.

Н. Ф. Клименко зауважує, що “використання їх у різні періоди має своєрідні риси, зумовлені появою нових слів у відповідь на соціальне замовлення, збільшенням запозичень-складних слів, засвоєння яких веде до виокремлення нових або зростання продуктивності вже відомих основ і залучення їх у процеси словотворення мови, подальшим згортанням словосполучень” [85, с. 83].

Основоскладання – різновид морфологічного словотворення, при якому поєднується кілька основ слів за допомогою інтерфіксів *о*, *е* або без них. У футбольній лексиці простежуємо поєднання основоскладання з суфіксацією (нульовою суфіксацією). Утворені складні слова називають композитами, наприклад: *одноборство*, *одноклубник*, *одинадцятиметровий*, *секундомір*.

У футбольній лексиці переважають композити, утворені внаслідок приєднання міжнародних терміноелементів (префіксоїдів іншомовного походження) до запозичених і питомих основ:

авто-: *автогол*,

відео-: *відеофіксація (взяття воріт)*, *відеоповтор (моменту)*,

екстра-: *екстрапас*, *екстратайм*, *екстраклас*,

електро-: *електротабло*, *електромобіль*,

євро-: *єврокубок*,

мега-: *мегафутбол*,

мікро-: *мікромомент*, *мікротравма*,

теле-: *телетрансляція (матчу)*, *телеправа (на трансляцію матчу)*.

Міжнародні терміноелементи надають дериватам певних семантичних відтінків. Наприклад, префіксоїд *екстра-* означає “надмірність, винятковість”, префіксоїд *мікро-* має значення “малий, невеликих розмірів, незначний”, префіксоїд *євро-* – це скорочення від *європейський*. Використання інтернаціональних терміноелементів у футбольній лексиці української мови підтверджує загальну тенденцію у творенні термінології: інтернаціоналізацію термінології, підсилення системності термінології на міжгалузевому рівні.

Словоскладання – різновид морфологічного словотворення, при якому нове слово утворюється шляхом поєднання кількох слів. Такі складні слова називають юкстапозитами. У футбольній термінології юкстапозитів менше, ніж композитів: *гол-фантом*, *допінг-контроль*, *топ-клас*, *фейр-плей*, *хет-трик*.

До юкстапозитів належать назви осіб: *футболіст-ліваша*, *футболіст-праваша*, *жінка-арбітр*, *спаринг-партнер*, *фітнес-тренер*. Такі лексичні одиниці виражають родо-видові відношення. Поєднання питомих і запозичених компонентів у лексичних одиницях *футболіст-ліваша*, *футболіст-праваша*, *жінка-арбітр* засвідчує активізацію процесу гібридизації в українській мові. Зауважимо, що лексичні одиниці *футболіст-ліваша* і *футболіст-праваша* – ненормативні росіянізми. Відрадно, що у футбольній комунікації уже спостерігаємо заміну терміна *футболіст-ліваша*: *футболіст-шульга*, *шульга*, *лівоногий гравець*, *лівоногий*: Ротань. Це людина, яка однаково володіє обома ногами. Він і не праваша, і не **шульга** (atchday.ua, 10-05-15); Маркевич: “Мазух? Мені потрібен **лівоногий захисник**” (dniproolive.pp.ua, 03-02-15). Дуже рідко використовується лексична одиниця *правоногий футболіст* як відповідник до ненормативного *футболіст-праваша*: *Зі всією повагою до нього, він **правоногий гравець**. А на такому турнірі, як чемпіонат Європи, грати з правшею на лівому фланзі захисту – не дуже* (1927.kiev.ua, 22-03-16).

Абревіація – утворення похідних шляхом скорочення твірних слів. Цим способом утворена порівняно невелика кількість лексичних одиниць з футбольної сфери.

Залежно від того, що взято за основу складників, абревіатури поділяють на ініціальні, поскладові та змішані.

Ініціальні абревіатури прийнято поділяти на літерні (буквені) та звукові:

літерні: *ФК* ← *футбольний клуб*, *ЛЧ* ← *Ліга чемпіонів*, *ЛЄ* ← *Ліга Європи*, *ЧС* ← *чемпіонат світу*, *ЧЄ* ← *чемпіонат Європи*, *ФФУ* ← *Федерація футболу України* (із неправильним спелінгуванням літери “ф”: *фефеу*), *ПСЖ* ← *“Парі Сен-Жермен”* (назва ФК), *МЮ* ← *“Манчестер Юнайтед”* (назва ФК), *МС* ← *“Манчестер Сіті”* (назва ФК);

звуків: запозичені аббревіатури *ФІФА*, *УЄФА*, *КОНКАКАФ*, *КОНМЕБОЛ*, *КАФ* (див підрозділ 4.3).

Поскладові аббревіатури поодинокі, наприклад: *спецкор* ← *спеціальний кореспондент*, *власкор* ← *власний кореспондент*, *метадон* ← *ФК “Металург” (Донецьк)*.

Змішані (комбіновані) аббревіатури. У них поєднуються різні способи утворення скорочень: *МанЮ* ← *“Манчестер Юнайтед”* (назва ФК), *МанСіті* ← *“Манчестер Сіті”* (назва ФК). До змішаних аббревіатур належать також ініціально-цифрові: *ЧЄ-2012* ← *Чемпіонат Європи 2012 року*, *ЧЄ-2016* ← *Чемпіонат Європи 2016 року*, *ЧС-2010* ← *чемпіонат світу 2010 року*, *ЧС-2014* ← *чемпіонат світу 2010 року*.

Поділяємо думку М. О. Гонтар, що “аббревіатури є зручним способом передавання інформації у стислій формі, який дає змогу не обтяжувати текст розлогими термінами та є виявом тенденції до мовної економії” [45, с. 13].

Лексико-семантичний спосіб. Більшість учених розглядає семантичну деривацію як один із основних способів творення нових слів. Як зазначає Н. П. Тропіна, семантична деривація передбачає вторинну номінацію, що в гносеологічному аспекті базується на здатності понять переходити одне в одного і формуватися на основі попередньо пізнаного, одночасно відображаючи нові ознаки дійсності, які виявляються у процесі безперервного пізнання. Саме в актах мовної номінації відбувається перетворення понять у лексичні значення. Вторинна номінація як спосіб вербальної реалізації понять є здійсненням певної продуктивної мислительно-мовної діяльності свідомості, яка зазнає впливу вже закріпленого за словом змісту [230, с. 55]. За твердженням І. І. Ковалика, семантичний спосіб – це навантаження новим лексичним значенням слова, яке існує в мові, при одночасному зберіганні здебільшого первісного значення слова [89, с. 51]. У процесі лексико-семантичного словотворення спеціальні словотвірні засоби не застосовуються, а “формантом є заміна семантики” [48, с. 129].

У футбольній термінології лексико-семантичним способом утворилися терміноодиниці, що зазнали ретермінологізації з інших галузей або утворилися на основі загальноновживаних лексичних одиниць, наприклад:

арбітр “посередник у матчі між двома командами, що наділяється винятковими повноваженнями щодо виконання і трактування Правил гри в даному матчі” [197, с. 4] ← “посередник, суддя, до якого звертаються для розв’язання спорів, що не підлягають судовому розглядові; третейський суддя” [196, 1, с. 57];

ворота “устаткування футбольного поля, точно визначене для кожної команди, яке вона захищає під час гри. Встановлюються посередині кожної лінії воріт, складаються з двох вертикальних стійок, розташованих на однаковій відстані від кутових флагштоків і з’єднаних вгорі горизонтальною поперечкою. Відстань між стійками 7,32 м, нижній край поперечки знаходиться на відстані 2,44 м від поверхні землі. Обидві стійки мають однакову ширину і товщину (не більше як 12 см). Лінії воріт повинні мати таку саму ширину, що і стійки з поперечкою. До воріт і поверхні землі за ними можуть бути прикріплені сітки за умови, що вони добре закріплені і не заважають діям воротаря. Стійки і поперечина повинні бути білого кольору” [197, с. 5-6] ← “проїзд або прохід в огорожі між будівлями тощо, а також ворітниця, що його закривають” [196, с. 741];

емблема “умовне, символічне зображення якого-небудь поняття або ідеї, що вказує на належність футболіста, футбольної команди до певного клубу” [197, с. 9] ← “умовне, символічне зображення якого-небудь поняття, ідеї” [196, с. 476];

комбінація “поєднання узгоджених дій і маневрів двох або декількох гравців для досягнення певної мети” [197, с. 12] ← “сполучення, поєднання або розташування чого-небудь (перев. однорідного) у певному порядку” [196, с. 242];

коментатор “особа, що супроводжує футбольний матч своїми поясненнями по радіо або телебаченню” ← “той, хто коментує що-небудь; автор коментаря, коментарів” [196, с. 244];

м'яч “інвентар для гри у футбол, має форму сфери, виготовлений зі шкіри або іншого матеріалу, надутий повітрям. Має довжину окружності не більше 70 і не менше 68 см, маса не більше 450 і не менше 410 г на початку гри, тиск у межах 0,6 – 1,1 атм.” [197, с. 14] ← “суцільна або порожня всередині куля з пружного матеріалу, що відскакує, вдаряючись об тверду поверхню” [196, с. 840];

передача “посилання м'яча партнеру” [197, с. 16] ← “дія за значенням передавати, передати” [196, с. 163];

симуляція “спроба гравця ввести в оману арбітра вдаваною травмою або грубою грою, застосованою проти нього. Гравець, винний у симуляції, повинен бути попереджений за неспортивне поведіння” [197, с. 22] ← “удаване вираження певного фізичного стану, почуттів і т. ін. з метою введення кого-небудь в оману; удавання” [196, с. 177].

У більшості випадків простежуємо звуження, спеціалізацію конкретного значення (лексико-семантичного варіанта – ЛСВ). Поширені різні види метафоричних перенесень при утворенні спеціалізованих ЛСВ, наприклад, за формою і функцією: “*стінка*” “необов'язкове розміщення гравців команди, що захищаються, під час виконання суперником штрафного, вільного удару у вигляді шеренги на відстані не менше як 9 м 15 см від м'яча з метою створити перешкоду виконавцеві удару направити м'яч безпосередньо у ворота або будь-якому гравцю його команди” [197, с. 24] ← “те саме, що стіна” [196, с. 716] ← “СТІНА. 5. ...перен. Щільний ряд чи суцільна маса чого-небудь, що утворює перепону, перешкоду, завісу і т. ін.” [196, с. 715]. “Чим більше компонентів значення збігається з термінованим поняттям, тим більша ймовірність слова стати вербальним виразником цього поняття (у випадку асоціативно-сміслової метафорики” [40, с. 138].

Семантична деривація продуктивна у творенні професійних жаргонізмів, зокрема на позначення назв гравців на основі зображення на гербі ФК: *леви* ← ФК “Карпати” (Львів), *ластівки* ← ФК “Брешія”, *орли* ← ФК “Палермо”, ФК “Айнтрахт”, *дрозди* ← ФК “Вест-Бромвіч Альбіон” та ін.

Наші спостереження за розвитком футбольної лексики корелюють із тезою О. А. Олексенко, що “в останні роки у розвитку словникового складу української мови помітна тенденція до зростання продуктивності лексико-семантичного способу словотворення. Це явище пов’язане з обмеженістю матеріальних можливостей власне словотворчої системи, з тим, що мова не може забезпечити потреби номінації тільки морфологічними засобами” [155, с. 175]. Додамо, що семантичне словотворення в літературній мові слугує економії мовних засобів.

Морфолого-синтаксичний спосіб охоплює похідні, що виникають унаслідок переходу слів з однієї частини мови до іншої. Такий перехід, супроводжуваний перетворенням відповідних парадигматичних характеристик, називають ще конверсією [218, с. 273]. У творенні футбольної лексики цей спосіб не продуктивний. Прикладом слугує субстантивація прикметників: *одинадцятиметровий* ← *одинадцятиметровий удар*, *штрафний* ← *штрафний удар*, *кутовий* ← *кутовий удар*, *вільний* ← *вільний удар*, *ліва* ← *ліва нога*, *права* ← *права нога*, *коментаторська* ← *коментаторська кабіна*, *дикторська* ← *дикторська кабіна*.

Отже, номінація у сфері футболу здійснюється різноманітними способами, проте найбільш продуктивні серед них – морфологічний та лексико-семантичний.

4.2. Аналітичні терміни

У футбольній термінології поширені два структурні класи термінів: однослівні терміноодиниці й аналітичні терміни (терміни-словосполучення). Вони виникають для називання нового поняття або уточнення родового

поняття. А. П. Загнітко стверджує: “Постання і розвиток аналітичних форм, конструкцій пов’язані з процесом граматизації словосполучень. Остання зумовлена послабленням або втратою лексичного значення одного з компонентів словосполучення” [67, с. 227].

На сьогодні найбільш дискусійним є питання щодо статусу аналітичних термінів. На думку Л. Б. Гаращенко, в сучасному мовознавстві сформувалися два протилежні погляди на сутність цих мовних одиниць. Терміносполучення, виявляючи себе більш складним утворенням, ніж однослівний термін, є мовною номінацією, що виникає з певних комбінацій термінів і слів загальноновживаної мови. Унаслідок цього складається семантична структура термінологічного словосполучення – непростий компонент сполучуваності елементів. Семе у зв’язку із цим представники одного з поглядів розглядають терміносполучення як складник фразеологічного рівня мови.

Представники іншого погляду заперечують правомірність розгляду термінологічних словосполучень як фразеологічних. Однак терміносполучення не можна вважати вільними словосполученнями, тому що їхня сполучуваність денотативна і суворо системна. Із формального боку термінологічні словосполучення не допускають такого варіювання структури, що спостерігається у вільних словосполученнях; у межах структури можлива така заміна елементів, що допускає зміни системних відношень або ж синонімічні відношення, властиві термінології відповідної субмови [36, с. 226]. Л. Б. Гаращенко пристає до позиції М. Ф. Алефіренка [4], Б. П. Михайлишина [136], О. В. Чуєшкової [244] і вважає, що аналітичні терміни тільки зовні наближаються до фразеологізмів, але у структурно-семантичному плані є номінаціями спеціальної сфери використання [36, с. 227]. У нашому дослідженні ми також поділяємо цю думку.

Суттєвим для аналізу є питання про довжину футбольного терміна. Безперечно, межа між терміном і термінологічним описом нечітка. Крім зовнішніх критеріїв (звернення до словників й енциклопедій, наявність визначення терміна в тексті), для ідентифікації терміноодиниці слід

використовувати, як рекомендує С. М. Дерба, внутрішній, лінгвістичний критерій (відтворюваність у текстах, семантичну цілісність словосполучення, ступінь уживаності) [56, с. 11].

Як зауважують науковці, терміносполуки становлять понад 70 % загальної кількості термінологічних одиниць у різних терміносистемах. Аналітичні терміни відображають результати пізнавальної діяльності людини, віддзеркалюють роботу людської когніції, процесів категоризації і концептуалізації, що є двома формами пізнання світу у вигляді класифікаційної діяльності розуму людини. Когнітивна природа інформації, яку передають аналітичні терміни, найрелевантніша для здійснення комунікації [37, с. 5].

За нашими спостереженнями, у футбольній термінології терміносполучення складають ще більшу частку – понад 75 %.

Аналітичні терміни за типом структури поділяють на прості та складні. Простими словосполученнями називають поєднання двох повнозначних слів на основі підрядного прислівного синтаксичного зв'язку. Складні словосполучення – це такі, що мають три і більше компонентів.

У футбольній термінології серед найпростіших за формою двочленних словосполучень за морфологічним статусом компонентів виявлено такі моделі:

- “прикметник + іменник”: *агресивний гравець, атакувальна гра, атакувальний футбол, атакувальний півзахисник, благодійний матч, боковий арбітр, гарматний постріл, прямий пас* (Фоменко: “Будемо грати в *агресивний, атакувальний футбол*” (champion.com.ua, 27-12-2012, 13:43);

- “дієприкметник + іменник”: *незабитий м'яч, незарахований гол* (Угорського арбітра визнали невдахою року за незарахований гол збірної України на Євро-2012 (tyzhden.ua, 31-12-2012, 15:00);

- “іменник + іменник (у Р. в.)”: *відбивання м'яча, втрата м'яча, капітан команди, розігрування м'яча, сповільнення гри, стратегія гри, тренер команди, втрата очок* (Чергова *втрата очок “Динамо”* (fpl.ua, 14-11-2010, 18:32);

- “іменник + (прийменник) + іменник (у З. в.)”: *прохання про нас; нас у центр (Модріч віддає нас у центр* (online.sokker.org, 06-10- 2012, 12:30);

- “іменник + іменник (в О. в.)”: *сигналізація прапорцем, передача плечем, передача п'ятою, гол головою (Японський футболіст забив гол головою зі своєї половини поля* (rbc.ua, 31.10.2011, 12:14);

- “іменник + (прийменник) + іменник (в О. в.)”: *перерва між таймами (Перерва між таймами не перевищує 15 хвилин і указується у регламенті змагань* (wikipedia.org, 11-04- 2013, 04:35);

- “іменник + прислівник”: *нас уперед, нас урозріз (Пас врозріз з центральної зони використав правий хав суперників* (connection-ukraine.com, 23-10-2011, 00:00);

- “дієслово + іменник (у Р. в.)”: *відволікати суперника, торкатись м'яча;*

- “дієслово + (прийменник) + іменник (у Р. в.)”: *втекти від суперника, звільнитись від опіки;*

- “дієслово + іменник (у З. в.)”: *відбивати удар, утратити м'яч, вести м'яч, вибивати м'яч, вибороти м'яч, збити гравця, робити підніжку, розпочати гру, пресингувати суперника, пришвидишувати гру, провести заміну (“Динамо” були змушені провести швидку заміну Олега Гусєва через ушкодження півзахисника* (fpl.ua, 30.11.2012);

- “дієслово + (прийменник) + іменник (у З. в.)”: *переходити в захист (“Гірники” вміють швидко переходити у захист* (football24.ua, 05-04-13, 13:06);

- “дієслово + іменник (в О. в.)”: *бити головою, бити ногою, бити “ножицями”, бити “паращотом”, атакувати флангами (“Намагались атакувати флангами, але м'яч у ворота не йшов”* (rbc.ua, 25-02-2013, 11:21);

- “дієслово + (прийменник) + іменник (у М. в.)”: *перемогти в групі, перемогти в турнірі (“Ми хочемо перемогти в цьому турнірі в майбутньому сезоні”* (ua-gol.com, 03-05-2012, 09:49);

- “іменник + прислівник”: *трансляція наживо* (Пропонуємо вашій увазі **трансляцію наживо** футбольного матчу Динамо-Металург (uafootball.org.ua, 14-07-2012, 19:28).

Серед двокомпонентних конструкцій найбільшу групу становлять субстантивно-ад’єктивні номінації. Субкатегоризації домінантних футбольних понять слугують терміноелементи, виражені здебільшого відносними прикметниками (*основний гравець, персональна опіка, гольова позиція*), рідше – якісними (*агресивний суперник, вигідна позиція, рішучий гравець*). Атрибутами у двокомпонентних термінах можуть бути також дієприкметники, здебільшого пасивні (*вилучений гравець, покараний гравець, заявлений гравець*). Виявлено поодинокі використання в ролі атрибутів активних дієприкметників. Спостерігаємо тенденцію до заміни таких ненормативних лексичних одиниць: *нападаючий гравець* – *нападник, атакуючий гравець* – *гравець, який атакує*.

Серед тричленних за формою словосполучень у футбольній термінології типовими є конструкції, утворені шляхом ускладнення простого словосполучення. Зміна семантики відбувається при додаванні до двочленної моделі лексеми-конкретизатора:

- до моделі “іменник + іменник” конкретизатора-прикметника: *кут воріт* – *ближній кут воріт, нижній кут воріт; стійка воріт* – *ближня стійка воріт* (Перишій відмінною передачею відрізав відразу кількох суперників, а другий без підготовки пробив у **ближній кут воріт**, однак хорват Сантіні парирував м’яч на кутовий (zorya.org.ua, 10-05-2013, 21:13);

- до моделі “іменник + іменник” конкретизатора-дієприкметника: *кут обстрілу* – *зменшений кут обстрілу* (Касільяс, вийшовши з воріт і скоротивши **кут обстрілу**, наче усе зробив вірно (zik.ua, 25-11-15, 02:00).

- до моделі “прикметник + іменник” конкретизатора-дієприкметника: *гольовий момент* – *нереалізований голльовий момент* (Саме донецчани мали першими 100 % **гольовий момент**, коли Траоре не зумів переграти Горайнова (champion.com.ua, 02-03-2013, 21:34);

- до моделі “числівник + іменник” конкретизатора-прикметника: *перший тайм – перший додатковий тайм, другий тайм – другий додатковий тайм* (Гру кілька разів переривали в **другому додатковому таймі** (football24.ua, 18-05-2013, 00:56).

Звісно, у групі тричленних конструкцій є чимало термінів й інших моделей:

- “іменник + іменник + іменник”: *атака воріт суперника, затягування часу гри, обмін половинами поля, прийом м'яча ногою, тактична схема гри, техніка володіння м'ячем, траєкторія польоту м'яча* (Йєрко Лєко: “Тактична схема гри у нас практично ідеальна” (fcdynamo.kiev.ua, 28-05-2011, 11:08);

- “іменник + (прийменник) + іменник + іменник”: *атака з глибини поля, гра у центрі поля* (Худзік перемістився на правий край півзахисту, де вочевидь некомфортно себе почував Хомченовський, що тепер діяв в центральній частині поля під Данілю, та розпочинав **атаки** господарів з **глибини поля** (metalist-kh-stat.net.ua, 12-05-2013, 01:29);

- “іменник + іменник + (прийменник) + іменник”: *втрата м'яча в атаці, імітування удару по м'ячу* (Оборонялися німецькі футболісти досить упевнено, але контргра зникла – кілька передач і **втрата м'яча в атаці** (news.vashmagazin.ua, 25.04.13, 08:32);

- “іменник + прикметник + іменник”: *атака лівим флангом, атака правим флангом, газон футбольного поля, лінія воротарського майданчика, серія післяматчевих пенальті* (**Газон футбольного поля** у Львові постелять на початку серпня (vgolos.com.ua, 15-07-2011, 10:14);

- “іменник + (прийменник) + прикметник + іменник”: *вихід у вищу лігу, гол на останніх хвилинах* (**Гол**, забитий **на останніх хвилинах** матчу, дуже важливий (sportanalytic.com, 20-10-2011, 09:07); гол у порожні ворота, гол у чисельній перевазі, турнір серед чоловічих команд;

- “іменник + займенник + іменник”: *збірна всіх зірок* (MLS оголосила результати голосування, які стосуються вибору складу до **збірної всіх зірок** MLS (ua-gol.com, 11-07-2011, 11:11);

- “іменник + (прийменник) + займенник + іменник”: *гол у свої ворота, перехід в інший клуб* (Тім Корнелісс забив красивий гол у свої ворота (ukrainefootball.net, 27-02-13, 14:53);

- “іменник + (прийменник) + числівник + іменник”: *гра в один дотик* (Розминка, **гра в один дотик**, перепасування, пробіжка (prosport.tsn.ua, 25-06-2009, 12:19);

- “прикметник + іменник + іменник”: *антропометричні дані гравця* (Порівняно невеликі **антропометричні дані гравця** дозволяють йому миттєво набирати швидкість і тікати від суперників (wikipedia.org, 22-03-2013, 01:55); *ненавмисне порушення правил, небезпечний відбір м'яча, персональна система захисту*;

- “дієслово + іменник + іменник”: *прикривати м'яч корпусом, тримати суперника рукою* (Халк вміє грамотно **прикривати м'яч корпусом** (football24.ua, 24-11-11, 01:05);

- “дієслово + (прийменник) + іменник + іменник”: *пресингувати у лінії нападу* (“Леви” продовжували **пресингувати** таврійців навіть у лінії нападу (fckarpaty.lviv.ua, 03-03-2013, 16:00);

- “дієслово + іменник + (прийменник) + іменник”: *створювати положення поза грою* (Регулярні запізнення захисників у свої зони, помилки при спробі **створити положення "поза грою"** переслідують команду Кучука буквально по п'ятах (rbc.ua, 16-11-2012, 07:02);

- “дієслово + прикметник + іменник”: *упустити гольовий момент* (У другому таймі бразильці **упустили** фантастичний **гольовий момент** (ua-gol.com, 16-06-2011, 09:46);

- “дієслово + (прийменник) + прикметник + іменник”: *упасти в карному майданчику* (Вже на першій хвилині Калініч **впав у карному майданчику** гостей (ufotball.two-books.net, 19-11-2011, 20:28);

- “дієслово + іменник + прислівник”: *віддавати передачу верхом, віддавати передачу вперед* (Кожанов з Кополовцем розіграли на правому

фланзі комбінацію, і Міша **віддав** хорошу **передачу** **верхом** (fckarpaty.lviv.ua, 28.03.2011,19-38).

Багатокомпонентні футбольні терміни за своєю структурою дуже різноманітні. У групі моделей із чотирьох елементів (повнозначних частин мови) переважають такі:

-“іменник + (прийменник) + прикметник + іменник + іменник”: *прохід у карний майданчик суперника (Мирон Іванович, на власному прикладі демонструючи клас позиційної гри, декілька разів здійснював сольні **проходи** до **карного майданчика суперника**, роздаючи неймовірні паси на Яніцького, Пекарука і Юрія Дмитрука* (nrff.at.ua, 13-06-2010, 23:05);

-“прикметник + іменник + іменник + (прийменник) + іменник”: *невдалий вихід голкіпера з воріт (Володимир Бобилєв помітив **невдалий вихід голкіпера** гостей з **воріт** і спробував перекинути м'яча через нього з меж своєї половини майданчика* (futsalclubkiev.org.ua, 13-07-2012, 16:37);

-“дієслово + іменник + (прийменник) + іменник + іменник”: *відбирати м'яч із порушенням правил, відбирати м'яч без порушення правил (Гравці Шахтаря вже не можуть **відібрати м'яч без порушення правил*** (pda.champion.com.ua, 07-04-2011, 09:18).

Трапляються моделі з п'яти елементів: *вихід воротаря за межі карного майданчика, здобути місце у фінальний раунд турніру*. Наявні також багатокомпонентні моделі аналітичного способу творення із підрядним реченням у ролі атрибута, як-от:

*гравець, що виходить на заміну; гравець, що забив гол; гравець, що завдає удару; гравець, що здійснює обманні рухи (В той же час вона відзначає заслуги наставника збірної Росії Гуса Хіддінка: “Заміни змінили хід гри. Коли **гравець, що виходить на заміну**, забиває двічі, в цьому є і велика заслуга тренера”* (tsn.ua, 19-10-07, 12:05);

команда, що атакує; команда, що виграла чемпіонат; команда, що відстоює звання чемпіона; команда, що володіє м'ячем; команда, що володіє чемпіонським титулом; команда, що грає в більшості; команда, що грає в

меншості; команда, що грає в повному складі; команда, що грає на виїзді; команда, що грає на своєму полі; команда, що замикає турнірну таблицю; команда, що захищається; команда, що лідирує; команда, що набрала найбільшу кількість очок; команда, що очолює турнірну таблицю; команда, що переходить у вищу лігу; команда, що покидає вищу лігу; команда, що посіла друге місце; команда, що посіла перше місце; команда, що посіла призове місце; команда, що відстоює титул володаря кубка (Футбольний клуб “Молодятин”, що очолює турнірну таблицю Другої ліги першості Коломийського району, після першого кола дивує всіх своєю майстерністю та технікою (ukr.net, 2012.07.11, 20:05);

тунель, що веде до роздягалень (Це стосується провокацій, образ, знущань і агресії, яких зазнали гравці і тренерський штаб нашої команди на полі і в тунелі, що веде до роздягалень (football24.ua, 24-08-11);

футболіст, що володіє вмінням грати обома ногами (Ця місія цілком здійсненна для футболіста, який володіє вмінням грати обома ногами з приголомшливою зміною ритму (ukrinform.ua, 22-02-16, 14:15).

Закономірно, що в іменникових словосполученнях у ролі опорних слів виступають ключові терміни футболу: *гра, гол, м'яч*.

Гра: атакувальна гра, гра без порушення правил, гра в атаці, гра в захисті, гра в один дотик, гра від захисту, гра на виліт, гра головою, гра на контратаках, гра рукою, гра в пас, гра в повітрі, гра в середній лінії, гра в стінку (Необхідний вибір швидкості ведення гри, коли суперник не встигає повертатися в оборону, коли передачі і дії гравців носять характер аритмічний, коли змінюється напрямок атаки, коли штучно створюється простір для гравців, які вриваються у штрафний майданчик, коли відбувається зміна акценту атаки, нестандартна гра “у стінку” (ua.korrespondent.net, 27-07- 2011, 16:15).

Гол: гол головою, гол престижу, гол п'ятою, гол на останніх хвилинах, гол у свої ворота, гол у чисельній перевазі, незарахований гол (Японський футболіст забив гол головою зі своєї половини поля (rbc.ua, 31-10-2011, 12:14).

М'яч: м'яч за межами поля, м'яч у грі, мертвий м'яч (На 33-ій хвилині Ідейс забив, але і м'яч знаходився за межами поля в момент подачі (ufootball.com.ua, 20-03-2013, 21:18).

“Лідером” синтагматичних зв'язків постає прикметник *футбольний*. Розглянемо приклади двочленних термінів із цією лексемою.

На позначення предметів

Футбольний: м'яч, стадіон, газон, шип, кубок, квиток, майданчик, журнал.

Футбольна: заявка, медаль, трибуна, газета.

Футбольне: взуття, поле.

Футбольні: гетри, щитки, шорти, бутси, ворота.

На позначення понять

Футбольний: матч, чемпіонат, календар, ліміт, огляд, потенціал, сезон, тайм, турнір, тур, фінт, арбітраж, репортаж, статут, музей, номер.

Футбольна: гра, зустріч, комбінація, майстерність, перемога, перерва, популяризація, поразка.

Футбольне: змагання, мислення, мистецтво, вміння, пенальті, правило.

На позначення осіб

Футбольний: гравець, агент, арбітр, тренер, масажист, коментатор, комісар, лідер, лікар, представник, президент, уболівальник, фанат, хуліган, радіокоментатор, телекоментатор, експерт, репортер, журналіст, геймер.

Наведений перелік демонструє, що домінують давно усталені терміни, однак синтагматичні відношення прикметника *футбольний* постійно розширюються з появою нових слів, пов'язаних із футбольною галуззю (див. рис. 4.1). Наприклад, *футбольний чип* “електронний носій у футбольному спорядженні, який має захищену технологію зберігання інформації про гравця” (у футбольній сфері функціонує тільки ненормативний варіант *чип* –

Ю. С.): Не мною було сказано, що у кожного футболіста, який хоче бути тренером, є вже так званий “футбольний чіп”, який дозволяє йому розуміти,

Рис. 4.1. Нові синтагматичні зв'язки прикметника *футбольний*

що відчуває футболіст на футбольному полі (1927.kiev.ua, 09-02-16, 18:05);

футбольний сайт “сторінка зі своєю адресою для викладення інформації в Інтернеті”: Онлайн-ресурс Masters-Bet.com прийняв рішення про відкриття власного повноцінного **футбольного сайту** (gazeta.ua, 26-02-16, 13:00);

футбольний симулятор “імітація певної футбольної ситуації чи процесу”: Пеле навчають грати у **футбольний симулятор** (football24.ua, 11-12-14);

футбольний статут “зведення правил, що визначають завдання, структуру, функції та порядок діяльності установи, організації і т. ін.”: На які ще зміни та модифікації **футбольного статуту** слід чекати вболівальникам (football24.ua, 29-10-14);

футбольний тоталізатор “гра на гроші, яка передбачає ставку на одного із учасників футбольної гри”: *За його словами, у Верховній Раді підготовлено проект закону про боротьбу з **футбольними тоталізаторами** та договірними матчами* (vgolos.com.ua, 20-05-15, 14:29);

футбольний сленгізм “жаргонне слово або вираз, характерний для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків”: *Проте аналіз **футбольних сленгізмів** показує їх проміжне положення між загальноновживаною лексикою і словами, що використовуються виключно в професійній сфері* [113, с. 107];

футбольний менеджер “підприємець у професійному спорті, який організовує тренування і виступи спортсменів”: *Відомий **футбольний менеджер** В’ячеслав Заховайло дав зрозуміти, що не вірить в успіх нинішньої збірної України на турнірі рівня ЧС-2014, який зараз проходить у Бразилії* (football24.ua, 20-06-14);

футбольний спонсор “особа чи організація, які матеріально підтримують будь-яку діяльність без одержання від неї прибутку з метою популяризації винятково свого імені (назви), торгової марки”: *Головний **футбольний спонсор**: Концерн Fiat Chrysler Automobiles та Федерація футболу Італії продовжили спонсорську угоду ще на чотири роки* (italauto.ua, 06-11-15);

футбольний фристайлер “спортсмен, який виконує різноманітні трюки з футбольним м’ячем за допомогою майже всіх частин тіла, окрім рук”: *У четвер, 14 листопада, **футбольний фристайлер** Олександр Козак-молодший на стадіоні “Садгора” в Чернівцях “атакував” Книгу рекордів України серією ударів футбольним м’ячем з 11 метрів у “дев’ятку”* (vidido.ua, 15-11-13, 08:39).

Отже, футбольна лексика великою мірою є класифікаційною системою, у якій переважають видові поняття. Це детермінує велику кількість аналітичних найменувань на позначення явищ зі сфери футболу. “Термінами-словосполученнями легше, ніж іншими словотвірними засобами, передавати належність до класифікаційного ряду, що ґрунтується на родо-видовому

співвідношенні понять. Словосполучення не є синтаксично самостійною одиницею, його можна вважати лише результатом абстрагування відображуваних сторін дійсності від контексту, конституції, у яких саме може відбутися акт предикації – ствердження або заперечення чогось” [40, с. 160]. Кожен аналітичний термін має свою схему побудови і конкретне семантичне наповнення.

4.3. Іншомовні запозичення

Запозичення – продуктивний спосіб поповнення лексичного складу літературних мов. У статті “Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови” К. Г. Городенська зазначає, що українська мова, як і багато інших слов’янських мов, упродовж двох останніх десятиріч зазнає потужного глобалізаційного тиску, що виявляється в інтенсивному запозиченні іншомовних слів до тих терміносистем, які в умовах світової динаміки почали активно розвиватись, у невинному зростанні кількості нових слів та основ, що проникають до українського загальномовного та професійного вжитку [46, с. 3].

Проблема іншомовних запозичень постійно перебуває в полі зору науковців. Термін “запозичення” уживають у лінгвістичній літературі з двома значеннями: 1) один зі шляхів поповнення словникового складу мови (з погляду теорії мовних контактів і взаємодії мовних систем); 2) процес входження й адаптації запозиченої лексичної одиниці та результат цього процесу – запозичене слово. Перше значення презентує термін “запозичення” у широкому вимірі, а друге – у вузькому. У нашій розвідці розглядаємо “запозичення” у вузькому значенні.

У дисертаційній роботі “Семантика та стилістичні функції запозичень у мові української постмодерністської прози” Н. В. Гудима зазначає, що лінгвісти трактують терміни “запозичене слово” й “іншомовне слово” з різних позицій: за характером освоєння іншомовних слів у мові та критерієм

асиміляції іншомовізмів; ступенем засвоєння іншомовних одиниць мовою-реципієнтом; структурною диференціацією запозичених слів; характером запозичуваного матеріалу на різних рівнях; характером мовних контактів і позамовних чинників; поширеністю в мовах світу; структурою запозиченого слова, сферою використання, часом запозичення та ін. [50, с. 43].

О. О. Тараненко в енциклопедії “Українська мова” запозичені слова тлумачить як такі, що цілком засвоєні мовою, яка їх запозичила; вони не сприймаються як чужорідний елемент і не потребують пояснення щодо форми і значення; подаються в загальномовних словниках разом із питомою лексикою. Іншомовні слова – слова з інших мов, які не засвоєні повністю мовою, що їх запозичила, усвідомлюються мовцями як чужорідні й зберігають ознаки свого походження [224, с. 213; 225, с. 179].

У контексті нашого дослідження запозичені з інших мов номінативні одиниці, які належать до футбольної лексики, відносимо до розряду слів іншомовного походження, водночас вони презентують процес запозичення – один із домінантних напрямів оновлення словникового складу літературних мов.

У складі футбольної лексики української літературної мови функціонують **загальноспортивні номінації** та **власне футбольні номінації**, запозичені з інших мов. **Загальноспортивні номінації** найчастіше походять з **англійської мови**: *аут* “положення в спортивних іграх, коли м’яч... потрапляє за межі бокових ліній ігрового поля, майданчика” [194, с. 135]; *гол* “очко, яке зараховується команді за кожний забитий у ворота суперника м’яч чи шайбу” [194, с. 297]; *дриблінг* “у деяких спортивних іграх – ведення гравцем м’яча або шайби” [194, с. 393]; *лідер* “учасник спортивних змагань, який іде попереду інших” [194, с. 592]; *матч* “спортивне змагання між двома або кількома спортсменами чи спортивними командами” [194, с. 624]; *пас* “у спортивних іграх – передача м’яча... партнерові по команді” [194, с. 716]; *пресинг* “у деяких спортивних іграх... одна з найактивніших форм захисту, що полягає в обмеженні дій суперника в рамках правил” [194, с. 759]; *рефери* “у деяких

спортивних змаганнях... суддя” [194, с. 803]; *тайм-аут* “у деяких спортивних іграх – перерва на вимогу команди, спортсмена, його тренера, передбачена правилами гри” [194, с. 874]; *хет-трик* “три голи, забитих одним гравцем в одному матчі” [25, с. 1560].

Запозичено з **французької мови** такі лексичні одиниці: *атака* “тактична дія однієї із команд: наступ на ворота суперника”; *дублер* “гравець, який є заміною основного виконавця”; *ліга* “спілка, об’єднання окремих осіб, установ або держав” [194, с. 591]; *чемпіонат* “офіційні спортивні змагання, розіграш першості в певному виді спорту з метою виявити переможця” [194, с. 978]. З **італійської мови** прийшла лексема *фінал* “у деяких видах спорту – завершальна частина змагань для остаточного виявлення переможця” [194, с. 938].

Далі розглянемо **власне футбольні номінації**, запозичені з інших мов, передусім з **англійської**: *бек* “захисник у спортивних іграх з м’ячем...” [194, с. 159]; *бутси* “футбольні черевики з твердими носками і закаблуками без каблуків, з шипами або поперечними планками на підошві, призначені для гри у футбол [194, с. 194]; *гандикап* “змагання, в якому одна з команд заздалегідь отримує деяку перевагу (фору). У футболі це виражається у рахунку, числі забитих м’ячів у ворота сильнішої команди, для вирівнювання сил суперників” [287]; *голкіпер* “у командних спортивних іграх (футболі...) – воротар” [194, с. 298]; *корнер* “у футболі – штрафний кутовий удар, який здійснює з кутового сектора футбольного поля один із гравців атакуючої команди” [194, с. 560]; *офсайд* “у деяких командних спортивних іграх (футболі...) – положення “поза грою”, при якому гравець опиняється у вигідній позиції щодо суперника, але здобуває її з порушенням правил гри” [194, с. 702]; *пенальті* “у футболі – одинадцятиметровий штрафний удар по воротах суперника” [194, с. 723]; *стопер* “опорний захисник”; *фол* “у деяких спортивних іграх – порушення правил гри, напр., у футболі – умисний удар противника, підніжка тощо” [194, с. 945]; *форвард* “у деяких командних

спортивних іграх – гравець передньої лінії, який нападає” [194, с. 947]; *хавбек* “у спортивних іграх з м’ячем – напівзахисник” [194, с. 958].

Чимало запозичень з англійської мови усталилися в інших мовах. Порівняймо лексеми в українській, французькій, іспанській, російській, англійській, німецькій мовах: *пас* – *passe* – *pase* – *пас* – *pass* – *Pass*, *футбол* – *football* – *futbol* – *футбол* – *football* – *Fussball*, *фінт* – *feinte* – *finta* – *финт* – *feint* – *Finte*, *сектор стадіону* – *secteur du stade* – *sector del estadio* – *сектор стадиона* – *sector of the stadium* – *Sektor des Stadions*. На нашу думку, такі лексичні одиниці можна віднести до розряду інтернаціоналізмів.

З італійської мови запозичено лексичні одиниці *катеначо* “тактична схема з акцентом на оборону”; *ліберо* “в італійському футболі вільний захисник, гравець, що підстраховує у захисті інших гравців” [287]; *фінт* “у спорті – обманний рух” [194, с. 939].

Незначну частину іншомовних слів у складі футбольної лексики складають **германізми**: *бомбардир* “у командних спортивних іграх – найрезультативніший гравець, який забив найбільше голів у ворота противника” [194, с. 179]; *дискваліфікація* “позбавлення спортсмена (команди) права брати участь у спортивних змаганнях за порушення правил, спортивної етики і т. ін.” [194, с. 366]; *штанга* “у деяких спортивних командних іграх – бокова частина воріт” [194, с. 987].

Із грецької мови запозичено такі лексичні одиниці: *техніка* “сукупність прийомів, застосовуваних футболістом”, *стадіон* “комплексна спортивна споруда, яка складається зі спортивного ядра (футбольне поле...), що оточене трибунами для глядачів...” [194, с. 855].

Процес входження іншомовних слів футбольної тематики в українську мову відбувається шляхом перекладацьких трансформацій – прийомів, які сприяють досягненню еквівалентності перекладу та передбачають процедуру перетворення для переходу від одиниць оригінального тексту до одиниць перекладу.

Основним видом лексичної трансформації є **транскодування** – такий спосіб перекладу, коли звукова та графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу. Наприклад: *offside* – *офсайд*, *protest* – *протест*, *provocation* – *провокація*, *pressing* – *пресинг*, *playmaker* – *плеймейкер*, *penalty* – *пенальті*, *pass* – *пас*, *referee* – *рефері*, *record* – *рекорд*, *sponsor* – *спонсор*, *save* – *сейв*, *season* – *сезон*, *transfer* – *трансфер*, *forward* – *форвард*, *foul* – *фол*, *final* – *фінал*, *fan* – *фан*: Норвезький рефері Свейн Моен зарахував гол, хоча на повторі видно, що забитий він із **офсайду** (prosport.tsn.ua, 07-05-15, 23:56); “Дніпро” купує аргентинського **плеймейкера** “Індепендьєнте” (football24.ua, 28-06-15, 16:55); Майже бездоганна гра в захисті та постійний **пресинг** гравців “Челсі” дозволяв португальцям грати на рівних з чемпіонами Англії (pravda.com.ua, 07-03-07, 08:57).

При перекладі термінологічних одиниць застосовують також інший прийом лексичних трансформацій – **калькування**, що полягає в передачі не звукового, а комбінаторного складу слова, коли частини слова (морфеми) чи лексеми перекладаються відповідними елементами мови перекладу. Цей прийом доцільний під час перекладу складних за структурою номінацій. Наприклад: *club president* – *президент клубу*, *quarterfinal* – *чвертьфінал*, *central forward* – *центрфорвард*, *football league* – *футбольна ліга*, *territorial domination* – *територіальна домінація*, *tactical foul* – *тактичний фол*, *frontstriker* – *центральний страйкер*, *attacking style* – *стиль атаки*, *result of the match* – *результат матчу*, *off-side position* – *офсайдна позиція*: Про це повідомив **президент клубу** Андрій Шевчук, який розповів прес-службі Металурга про фінансовий стан команди (champion.com.ua, 09-10-15, 17:14); У кожній з команд **стиль атаки** був різним (fask.com.ua, 09-10-14); У четвер дві українські команди зіграли унічию у **чвертьфінальних** поєдинках Ліги Європи (bbc.com, 16-04-15). За нашими спостереженнями, калькування як прийом перекладацької лексичної трансформації є менш продуктивним, ніж транскодування.

Ще один прийом перекладу футбольних номінацій полягає в **описовому передаванні значення**. Описовий переклад розкриває семантику лексичної одиниці оригіналу за допомогою розгорнутих словосполучень, які виражають істотні ознаки явища, позначеного конкретною лексичною одиницею. Такий спосіб вважають неекономним, тому не завжди можливо застосувати його під час перекладу футбольної лексики. Нами виявлено приклади описового перекладу, що базуються на використанні підрядного речення в атрибутивній ролі: *equalizer* – гол, який зрівнює рахунок; *substitute* – гравець, який виходить на заміну; *scorer* – гравець, який забив гол; *shooter, kicker* – гравець, який завдає удару; *faker, feinter* – гравець, який здійснює обманні рухи; *first substitute* – гравець, який першим вийшов на заміну; *faulty player* – гравець, який порушив правила; *attacking team* – команда, яка атакує; *defending team* – команда, яка захищається; *chipshot* – “підрізка” м’яча, щоб перекинути суперника; *tunnel to the dressing room* – тунель, що веде до роздягалень; *two-footed player* – футболіст, який рівноцінно володіє обома ногами. Проаналізовані моделі поширені в писемних текстах на футбольну тематику, а не в усній комунікації, що детерміновано законом мовної економії в усному спілкуванні.

В українській футбольній лексиці функціонує також кілька запозичених аббревіатур, як-от: *ФІФА* (з фр. *Fédération Internationale de Football Association*, скор. *FIFA* – Міжнародна федерація футболу) – міжнародний керівний орган футболу і найбільша спортивна організація світу; *УЄФА* (з англ. *Union of European Football Associations*, скор. *UEFA* – Союз європейських футбольних асоціацій, в українській транслітерації УЄФА) – організація, що керує футболом в Європі; *КОНКАКАФ* (з англ. *Confederation of North, Central American and Caribbean Association Football*, скор. *CONCACAF* – Конфедерація футболу країн Північної і Центральної Америки і зони Карибського моря); *КОНМЕБОЛ* – *CONfederacion SudaMERicana de FutBOL* (з ісп. *Confederacion Sudamericana de Futbol*, скор. *CONMEBOL* – Південноамериканська футбольна

конфедерація); КАФ (з фр. *Confédération Africaine de Football*, скор. *CAF* – Африканська конфедерація футболу).

Іншомовні слова футбольної тематики, входячи до лексико-семантичної системи української мови, закономірно вступають у парадигматичні зв'язки з питомими та іншими запозиченими одиницями, наприклад, поповнюють уже наявні синонімічні ряди або ж формують нові: *лайнсмен*, *боковий арбітр*; *пас*, *передача*; *центрфорвард*, *центральный нападник*; *картка*, *гірничник*; *рефері*, *арбітр*, *суддя*; *асист*, *гольовий пас*, *гольова передача*. Пари або трійки синонімічних слів відрізняються семантичними відтінками і/або додатковим експресивним забарвленням.

Той факт, що запозичені слова зазнають адаптації в мові-реципієнті, а згодом кодифікуються, підтверджують такі ознаки: 1) передавання іншомовного слова фонетичними та графічними засобами мови, яка запозичає; 2) введення іншого слова до граматичних парадигм і категорій; 3) фонетична видозміна (асиміляція); 4) виникнення похідних; 5) семантичне пристосування; 6) широта і постійність уживання [55, с. 108].

За твердженням М. П. Кочергана, семантика запозичених слів часто не збігається із семантикою їх етимонів у мові-джерелі. Наявні такі випадки: 1) слово запозичене тільки в одному чи кількох значеннях при його ширшій полісемії в іноземній мові; 2) запозичене слово звузило своє значення через його спеціалізацію; 3) запозичене слово розширило свою семантику (крім значення, яке воно мало в іноземній мові, розвинуло нові значення, відсутні в мові-джерелі); 4) запозичене слово змінило свою семантику (уживається в значенні, якого воно не має в мові-джерелі) [102, с. 22–23].

Проілюструємо першу модель, виокремлену М. П. Кочерганом (оскільки вона найбільш поширена), на прикладі семантичної структури лексеми *гол* в англійській та українській мовах. В англійській мові слово *goal* – полісемант: “1. те, що сподіваються досягнути в майбутньому; 2. проміжок між двома опорами, в який має залетіти м'яч, для того, щоб отримати результат у різноманітних іграх, таких як футбол чи хокей; 3. дія, коли м'яч залітає у

ворота, для того, щоб збільшити рахунок у спортивних іграх” [253, с. 751] (переклад наш – Ю. С.). В українській мові лексема *гол* репрезентована у словнику з одним значенням: “Очко, що його виграв команда, загнавши м’яча або шайбу в чужі ворота” [25, с. 249].

Як зазначають лінгвісти, “функціональний потенціал іншомовних лексем показує місце такої інновації в мові, її активність, зокрема словотворчу, та залежить від системної й комунікативної підтримки її, тобто від взаємодії як з іншими запозиченнями, так і з питомими лексемами, характеру їхньої взаємодії, активності, давності запозичення тощо” [86, с. 248]. Функціональний потенціал ключової лексики досліджуваної галузі *футбол* демонструють такі параметри: 1) розвиток гіпо/гіперонімійних зв’язків: *великий футбол, міні-футбол, футзал, пляжний футбол*; 2) розширення синтагматичних зв’язків слова: *футбол чоловічий, жіночий, агресивний, грубий, технічний, швидкий, в’язкий*; 3) високий словотвірний потенціал основи: *футбольний, футболіст, футболістка, футболка, футболити, відфутболити*.

Запозичене слово чи похідне від нього можуть розвивати і переносні значення, як-от: *відфутболити*: “розм. 1. Ударом (ударами) ноги відкинути від себе. 2. Направити, відіслати кого, що-небудь до іншої особи, в іншу інстанцію” [25, с. 183].

Іншомовні слова продовжують поповнювати тематичну групу футбольної лексики української літературної мови. У колективній монографії “Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі” Є. А. Карпіловська називає нові запозичення неозапозиченнями [86]. До неозапозичень у футбольній лексиці відносимо лексеми на зразок: *вінгер* (з англ. *winger*), *латераль* (з англ. *lateral*): *Вінгер* Стяуа Кінчу запевнив, що кийське Динамо ним справді цікавиться (champion.com.ua, 18-02-15, 09:50); *Вінгер* мадридського “Реалу” Хамес Родрігес отримав травму стегна і тепер не допоможе команді Рафаеля Бенітеса найближчий місяць (prosport.tsn.ua, 10-09-15, 23:15); Багаторічний *латераль* мадридського “Реала” Мічел Сальгадо взяв участь в матчі легенд, в

якому зіграли команди Каннаваро і Фігу (ua-sport.org); Крім того, *латераль* “Шахтаря” Ілсіньо продовжує відновлюватися після травми (prosport.tsn.ua, 06-04-13, 13:26). Ці запозичені лексичні одиниці не мають питомих відповідників. Тлумачимо їх описово: *вінгер* “бічний атакуювальний півзахисник, що грає ближче до бічних ліній футбольного поля, на фланзі”, *латераль* “крайній захисник, який активно підтримує атаку або контролює весь фланг”.

Якщо мовні причини запозичення, викликані потребою в нових номінаціях, є об’єктивними і сприяють розвитку, то “позамовні причини, так зване суспільне замовлення, суспільна потреба, не завжди є об’єктивними та виправданими, коли йдеться, скажімо, про престижність чи “моду” на вживання певної мови та певних слів, як це сталося останнім часом з англійською мовою” [86, с. 229]. Коли в сучасній українській літературній мові на позначення предметів і понять футбольної галузі усталилися і функціонують паралельно питоме та іншомовне слово, футбольні коментатори в данину моді часто послуговуються запозиченим. Тому актуалізується культуромовна проблема: необхідно підтримувати функціонування питомих еквівалентів, до безеквівалентних іншомовних лексичних одиниць добирати чи творити українські відповідники.

РОЗДІЛ 5

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФУТБОЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ У СПЕЦІАЛЬНІЙ І НЕСПЕЦІАЛЬНІЙ СФЕРАХ ЛІНГВОСОЦІУМУ

5.1. Футбольна лексика у спеціальній сфері функціонування

Спеціальна сфера, у якій функціонує футбольна лексика, охоплює спортивні газети і журнали (друковані та інтернет-видання), фахову, науково-популярну й довідкову літературу з футбольної проблематики, телепрограми на футбольну тематику, трансляцію футбольних матчів, футбольну інтернет-комунікацію (блоги, чати, форуми, соціальні мережі), усну футбольну комунікацію (спілкування тренерів, арбітрів, футболістів, уболівальників).

ЗМІ – потужний механізм висвітлення політичних, соціальних, економічних процесів, культурного життя країни й світу в цілому. Вони “спрямовують свій вплив на спосіб мислення, стиль світосприймання окремої людини й суспільства в цілому, формують тип сучасної культури. Інформаційний простір ХХІ ст. об’єднує друковані видання, різноманітні інтернетні портали, теле- та радіоефір, а мову ЗМІ розглядають як одну з провідних форм існування мови, своєрідну модель вияву національної мови. Саме мова засобів масової інформації зараз активно впливає на літературну норму, формує мовні смаки й нові мовні традиції сучасного українського суспільства” [227, с. 153].

Трансляції футбольних матчів, спортивні телепередачі на футбольну тематику та випуски спортивних (футбольних) новин на телеканалах мають велику глядацьку аудиторію. П. І. Мельник стверджує, що “...коментаторам потрібно враховувати і те, що саме підготовлена аудиторія вмикає спортивні програми, і ні в якому разі не прагнути до спрощення вживаної лексики. Оптимізація спортивної мови повинна бути скерована на використання саме української літературної мови з одного боку, а з іншого – на влучне вживання слів, які є притаманними висловлюванням самих спортсменів на майданчиках,

тренерів на лавах запасних, уболівальників на трибунах і перед телеприймачами” [277].

За нашими спостереженнями, коментування футбольних матчів загалом відповідає нормативним вимогам сучасної української літературної мови. Відомі українські коментатори, яким довіряють коментування найважливіших матчів, хоча і допускають відхилення від літературного еталону, справляються із поставленим завданням. Можна відзначити таких, як: Віктор Вацко, Денис Босянок, Ігор Циганик, Роберто Моралес. Назвемо також найбільш популярні футбольні телепередачі та їхніх ведучих: “Профутбол” (ведучий – Ігор Циганик), “Великий футбол” (ведучі – Олександр Денисов, Віктор Вацко), “Моя гра” (ведуча – Алла Бублій).

Під час коментування футбольних матчів, випусків новин та передач коментатори, спортивні журналісти утворюють метафоричні звороти, які дають змогу окреслити футбольний предмет чи поняття, уникаючи повторення, і є зрозумілими для пересічного глядача. Наприклад:

- на позначення перемоги у грі:

Зуміли покласти у скарбничку три пункти (ТК “Футбол 1”, 20-12-15, 10:16); *Вігану удалось зняти з “Ман Сіті” скальп* (ТК “Футбол”, 13-04-14, 10:20); *Як “Реал” знищив “Шахтар” у Лізі чемпіонів* (espreso.tv, 16-09-15, 08:35); *Динамо” впевнено розібралось з “Карпатами”* (football24.ua, 15-08-15);

- на позначення гола:

Притинити цю посуху на території одвічних суперників (ТК “Футбол 1”, 11-11-15, 10:24); *Це просто така вишня на торті, ось цей гол* (ТК “Футбол 1”, 13-06-14, 23:30); *Йоветіч тут зіграв у більярд. М’яч пройшов під ногою Аспікулісти і, від штанги, потрапив у ворота* (ТК “Футбол 1”, 18-02-15, 14:00); *Оскар вдало сховався від побачення із голкіпером суперника* (ТК “Футбол 1”, 06-03-14, 10:10); *На коліна поставила суперників гармата Фернандіньо* (ТК “Футбол 1”, 06-03-14, 10:08); *Записав своє прізвище на табло* (ТК “Футбол 2”, 22-04-15, 23:00);

- для характеристики ігрових моментів:

В нього була вбивча позиція (ТК “Футбол 1”, 13-06-14, 23:25); *Моменти виникають, як із рога достатку* (ТК “Футбол 1”, 13-06-14, 23:28); *Іноді вкопувались у штрафній і грали на відбій* (ТК “Футбол 2”, 15-03-15, 22:32); *На морський вузол зав’язує Комбаров Мертенс* (ТК “Футбол 2”, 22-06-14, 19:35); *Один невдалий рух, і все може “піти на пси”* (ТК “Футбол 1”, 12-04-14, 20:53); *Моменти біля воріт господарів з’являлись, наче гриби після дощу* (ТК “Футбол 2”, 22-04-15, 23:30);

- для характеристики стилю гри футболіста:

Він може подорожувати на будь-якій із бровок (ТК “Футбол 2”, 15-03-15, 22:52); *Обсяг роботи може виконувати, як коняка* (ТК “Футбол 2”, 06-10-14, 21:44); *Не має права тягнути на себе ковдру* (ТК “Футбол 2”, 06-10-14, 21:30); *Де Брюїне – динамо-машина Вольфсбурга* (ТК “Футбол 2”, 22-06-14, 19:25); *Хочуть здобути перемогу з мінімальними енергозатратами, не хочуть рвати жили* (ТК “Футбол 2”, 15-03-15, 22:20);

- для номінації гравців:

Друге прізвище Беговича – Сейвович, тому що він сьогодні багато сейвів натворив (сейв – “відбитий м’яч, який летить у ворота” – Ю. С.) (ТК “Футбол 1”, 22-06-14, 13:03); *Єдиним голом відзначився португальський “суперстар”* (ТК “Футбол 2”, 15-03-15, 22:12).

На початку ХХІ ст. найзручнішим і найшвидшим способом отримання інформації є всесвітня мережа Інтернет. “Водночас Інтернет є не лише об’єктом дослідження мови, а й інструментом для її аналізу. Найхарактерніша риса Всесвітньої мережі – збереження сукупності усіх даних – дає змогу використовувати засоби Інтернету для верифікації мовного матеріалу. Така особливість продуктивно сприяє створенню лексичних, граматичних та ін. реєстрів у вигляді корпусів, словників тощо” [122, с. 211].

Тому більшість необхідної інформації, пов’язаної зі сферою футболу, можна знайти власне на спеціальних сайтах. **Сайт** – це “сторінка для викладення інформації зі своєю адресою в Інтернеті” [25, с. 1284]. Сайти публікують останні новини із життя футболістів, клубів та футбольних

організацій, інтерв'ю з гравцями, тренерами і футбольними агентами. На сайтах можна побачити результати футбольних зустрічей, прочитати анонси й огляди матчів (див. рис. 5.1).

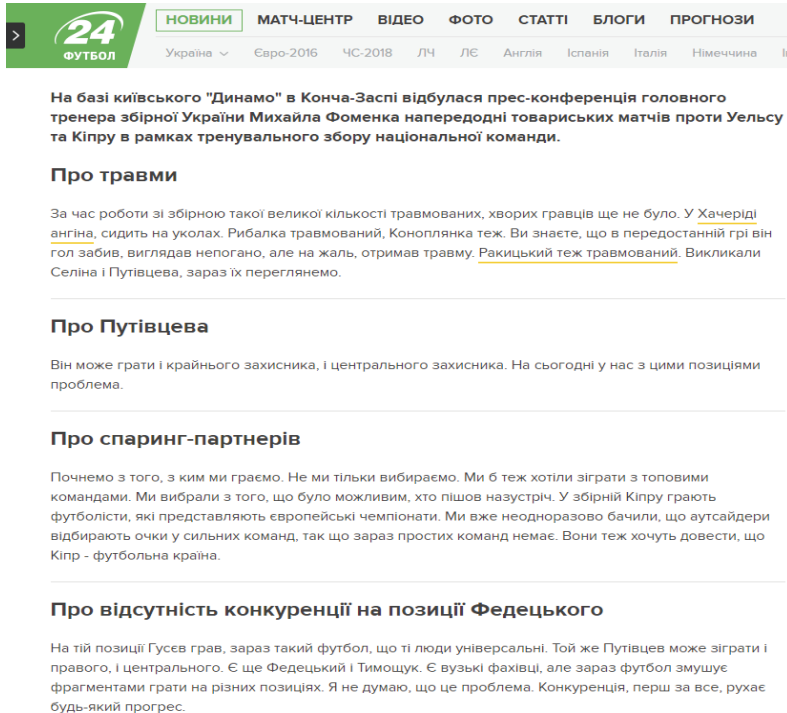

Рис. 5.1. Скріншот сторінки на сайті інтернет-видання “Футбол 24”

Зазначимо, що на сайтах активно функціонує футбольна лексика (переважно термінологія і номенклатура): *товариський матч, тренувальний збір, національна команда, травма, гравці, гол, крайній захисник, топові команди, аутсайтери, спаринг-партнери, “Динамо”* тощо.

Більшість сайтів мають різноманітні авторські блоги, чати та форуми, де задіяна не тільки офіційна термінологія, але й жаргонізми (сленгізми).

Блог – це “веб-сайт, основний зміст якого – записи, статті або інші форми даних, що регулярно додаються (характеризуються короткими записами тимчасового значення); мережевий журнал подій” [25, с. 88].

Здебільшого блоги ведуть журналісти, активні відвідувачі або навіть самі футболісти. Лексика, яка використовується для опису подій у блогах, буває дуже різноманітною (за тематичним спрямуванням, стильовою належністю) (рис. 5.2).

→ **Блоги, Ліга Чемпіонів** → Записки Ліги чемпіонів. Розстріл "пенсіонерів" у Парижі, захоплення Риму "галактікос"

Записки Ліги чемпіонів. Розстріл "пенсіонерів" у Парижі, захоплення Риму "галактікос"

16:00, 18 Лют 2016 | Блоги | Перегляди: 354

Шановні читачі, до вашої уваги нова авторська рубрика "Записки Ліги чемпіонів", де ми розглядаємо та аналізуємо результати останніх матчів Ліги чемпіонів.

Нарешті на футбольні стадіони повернувся найпрестижніший європейський турнір - Ліга чемпіонів. Практично від жеребкування плей-оф до стартового свистка першого матчу в пресі та за її межами точилося безліч дискусій. У першу чергу було цікаво, чи зможе "Челсі" встояти перед ПСЖ. Інших же цікавило те, як підготує Зінедін Зідан "Реал". Поєдинки "Бенфіка" - "Зеніт" та "Гент" - "Вольфсбург" відійшли на другий план, хоча в них було багато цікаво. Однак розпочнемо ми із центрального матчу ПСЖ - "Челсі".

Рис. 5.2. Скріншот сторінки блогу оглядача спортивного сайту

Автор блогу, що на рис. 5.2, окрім футбольної термінології (*футбольні стадіони, турнір, Ліга чемпіонів, жеребкування, плей-оф, стартовий свисток, матч, поєдинки*) та номенклатури ("Челсі", "ПСЖ", "Реал", "Зеніт",

“Бенфіка”, “Гент”, “Вольфсбург”), уживає жаргонізми (*пенсіонери, галактикос*).

Чат (англ. chat – “балачка”) – мережевий засіб для швидкого обміну текстовими повідомленнями між користувачами Інтернету в режимі реального часу. Зазвичай під словом “чат” розуміють інтернет-ресурс із можливостями чату, чат-програму, рідше – сам процес обміну текстовими повідомленнями [287].

У чаті спілкуються адміністратори та відвідувачі сайту. Під час такого спілкування обговорюється якась тема, подія чи персона (рис. 5.3).

Рис. 5.3. Скріншот сторінки чату фанатів футбольного клубу

У чатах функціонує футбольна термінологія (*перевага, темп, грати на межі, незарахований гол, захист, суддя*), вжито жаргонізми: неофіційні найменування гравців (*Оджо*), клубів (*Вілла, Бромвіч, Сотон*), футбольних понять (*договірняк “договірний матч”, пеналь “пенальті”* та ін.).

Форум – інтернет-ресурс, популярний різновид спілкування в Інтернеті. На форумі створюються теми для спілкування, що робить його динамічнішим

за чат. Усі, кого цікавить певна інформація, можуть зручно й швидко переглянути її на форумі. На форумі є адміністратори (власники форуму) та модератори (персонал, який стежить за виконанням установлених правил та порядком) [287]. Футбольні форуми відкриті на футбольних і спортивних сайтах, сайтах клубів чи гравців або фанатських сайтах (рис. 5.4). Зазвичай на форумах активно функціонує футбольна лексика (наприклад, *забивати, нападаючий, півзахисник, доставляти м'яч, гравці, грати*).

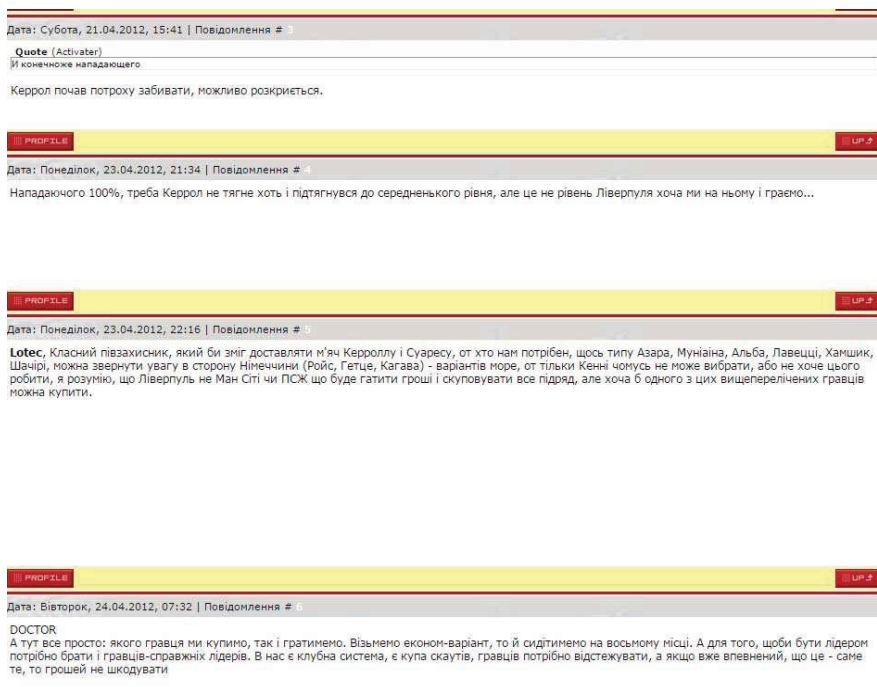

Рис. 5.4. Скріншот сторінки форуму фанатів футбольного клубу

Сучасні інтернет-видання використовують (особливо в заголовках) уже готові форми вербалізації певного змісту, апелюючи до культурної пам'яті закріплених у мовній свідомості українців висловлень. Так, у заголовку статті *“Два кольори мої, два кольори: Жовте – то любов, червоне – то журба”* обігрується фрагмент відомої пісні на слова Дмитра Павличка: *Два кольори*

мої, два кольори, Оба на полотні, в душі моїй оба, Два кольори мої, два кольори: Червоне – то любов, а чорне – то журба. У тексті статті жовтий колір символізує жовту картку (гірчичник), а червоний – червону.

“Два кольори мої, два кольори:

Жовте – то любов, червоне – то журба”.

Історія виникнення **“гірчичників”** бере свій початок зі скандально відомого **чемпіонату світу** 1966 року, що проходив на Туманному альбіоні. З’ясувалося, що цей **футбольний форум** запам’ятався не тільки не **зарахованим голом** радянським **суддею**, а й іншим **суперечливим моментом**.

Під час **чвертьфінального матчу** року між Англією і Аргентиною **суддя висловив попередження** двом **англійським гравцям** – Бобі та Джеку Чарльтонам. Однак **рефері** не продемонстрував цього публіці настільки чітко, щоб усі побачили. Як наслідок, англійці **опротестували попередження**. Щоб запобігти повторенню **інциденту**, **арбітр** Кен Астон запропонував вживати виразні, видні здалеку картки. Для цього обрали квадратні картки **яскраво червоного та жовтого відтінків** (volynsport.lutsk.ua).

І хоч текст насичений термінологічними одиницями, він не позбавлений образності, яку створює жаргонізм *гірчичник* і, звичайно, афористичний заголовок.

5.2. Використання футбольних номінацій у мові ЗМІ в неспеціальних контекстах

За нашими спостереженнями, футбольна лексика активно функціонує у мові ЗМІ також у неспеціальних контекстах. За межами термінологічного поля термін утрачає свої ознаки, тому що свої спеціальні зв’язки змінює на місце в колі звичайних предметів і явищ, тобто детермінологізується [112, с. 53].

Найбільшою функціональною активністю в ЗМІ відзначаються такі лексичні одиниці з футбольної сфери: *арбітр*, *аутсайдер*, *форвард*.

Порівняймо семантичне наповнення і реалізацію футбольних номінацій у спеціальній і неспеціальній сферах:

арбітр “Той, хто судить гру” [25, с. 1411] і “Посередник, суддя, до якого звертаються для розв’язання суперечок, що не підлягають судовому розглядові; третейський суддя” [25, с. 38], пор.: *Арбітр матчу Байєр – Боруссія Д перервав гру і покинув поле* (ua-football.com, 21-02-16, 18:31); *Президент – це не окрема гілка влади. Це національний арбітр* (gazeta.ua, 07-04-15, 05:15);

аутсайдер “Команда або спортсмен, що посідає одне з останніх місць в турнірній таблиці” [25, с. 47] і “Про кого-, що-небудь, що не відповідає яким-небудь вимогам, що відстає від інших у якому-небудь відношенні” [25, с. 47], пор.: *Аутсайдер чемпіонату Іспанії насухо розгромив “Хетафе”* (sport-ukr.segoday.ua, 19-02-16, 23:31); *Донеччина – лідер за промисловим потенціалом і аутсайдер за індексом людського розвитку* (day.kyiv.ua, 16-03-12, 00:00);

форвард “Гравець футбольної команди, який атакує противника, щоб забити м’яч в його ворота” [25, с. 1543] і “той, хто нападає”, пор.: “*Зірковий форвард “Реалу” завершив кар’єру* (espresso.tv, 16-11-15, 13:23); “*Дніпро*” – політичний *форвард* Коломойського (zl.if.ua, 04-06-15).

У неспеціальних контекстах, зокрема в публікаціях із суспільно-політичної проблематики, активно функціонує лексема *відфутболити* з різними семантичними відтінками:

- “припинити співпрацю”:

Відома телеведуча дала майстер-клас, як правильно “відфутболити” російські ЗМІ (expres.ua);

- “не приділити увагу”:

Народний депутат України Михайло Хміль: “Не вважаю за можливе “відфутболити” людину...” (viche.info, 09-05-13);

- “передати, унікаючи відповідальності”:

Апеляційний суд “**відфутболив**” справу “діамантових” прокурорів до іншої інстанції (tsn.ua, 19-01-16);

- “припинити стосунки”:

Роналду “**відфутболив**” росіянку Шейк через маму (espresso.tv, 16-01-15, 16:36).

З усталених словосполук із футбольною семантикою найчастотніші у неспеціальних контекстах мови ЗМІ такі:

отримати жовту картку “отримати попередження за порушення”: Спікер Верховної Ради України Володимир Гройсман вважає, що уряд **отримав** лише **жовту картку**, маючи на увазі невдале голосування за відставку прем'єра і Кабінету міністрів. Таку думку висловив Гройсман на своїй сторінці в Facebook (nv.ua, 06-03-16, 16:04); Білий Дім **показав “жовту картку”** Саакашвілі, Тимошенко і Садовому, – Дроздик (ipress.ua); У Вашингтоні вважають ініціативу відставки Уряду Арсенія Яценюка і дочасних виборів вкрай шкідливою для України, а їх ініціатори **отримали “жовту картку”** від США (ipress.ua); **“Жовту картку”** від Європи **може отримати** Україна за підсумками рішення Вищого адміністративного суду з позбавлення депутатських мандатів Павла Балого та Олександра Домбровського, – заявляють вітчизняні політичні експерти (mukachevo.net, 26-03-16);

пас в офсайд “зупинити діяльність”: **Пас в офсайд**. Європейські політики затіяли гру в одні ворота – проти української Феміди (zib.com.ua, 10-18-05-12);

опинитися в офсайді “опинитися поза діяльністю”: Внаслідок кулуарних домовленостей політики, найбільш наближені до лідера “Батьківщини”, й ті, на кого вона могла спертися, **опинилися в офсайді** (volyn.com.ua).

На початку ХХІ ст., за спостереженнями М. І. Навальної, у мові ЗМІ “помітно зросла кількість нової спортивної лексики, а також семантичних видозмін вже давно засвоєних одиниць. Використання спортивної термінології зумовлене певною мірою популярністю тих чи інших видів спорту та модних

оздоровчих комплексів” [141, с. 106]. О. А. Стишов зауважує, що зростанню кількості нової спортивної лексики “сприяла, безперечно, участь спортсменів України як незалежної держави в різного рівня європейських та світових змаганнях останніх років та широке висвітлення їх результатів у мас-медіа” [207, с. 75].

До нових лексичних одиниць із футбольною семантикою належать *зелена картка*, *брілізгрін*, що функціонують у наведеному нижче тексті з гумористичним колоритом:

За новими футбольними правилами,

*гравцям за хороші справи даватимуть **зелену картку***

*Міжнародна Рада Футбольних Асоціацій (International Football Association Board), яка регулює зміни футбольних правил, заявила про свій намір, окрім жовтої та червоної, ввести додаткову **зелену картку**. **Зелені картки** видаватимуться футболістам за хороші справи на полі та анулюватимуть жовту картку. Про це повідомив Почесний президент МРФА Йозик Клабер на прес-конференції у Сан-Паулу (Бразилія), пише “Советский спорт”.*

*“Часто-густо до фіналу певного чемпіонату не доходять найкращі футболісти клубів через перебір жовтих карток та дискваліфікацій, що у свою чергу робить фінал нудним та передбачуваним, – заявляє президент МРФА. – Тому було вирішено ввести додаткову **зелену картку**, яка зможе анулювати жовту картку. Вона видаватиметься футболісту за добрі справи, зроблені на полі”.*

*За новими правилами, **зелену картку** суддя видаватиме як на свій розсуд, так і за гарні вчинки, до яких входить: автогол (добра справа для суперника – прим. ред.); незатягування часу, коли команда виграє (стосується воротаря – прим. ред.); гарні слова на адресу судді після того, як останній помічає фол (для футболіста, що порушив – прим. ред.); втішання воротаря суперників за допомогою серветки для витирання сліз після власноніж забитого голу; підставлення другої щоки після отримання удару по першій та ін.*

*Три зелених картки автоматично анулюють одну жовту картку. Якщо ж футболіст впродовж гри не отримав жодної жовтої картки, але заробив **зелені картки**, вони автоматично переходять на наступний матч...*

*Крім того, поруч із суддею планують поставити спеціальну людину, яка буде фіксувати усі гарні справи футболістів на матчах. Ця посада носитиме назву **“брілізрін”**. Щоб не було спокуси підкупити цю людину, її будуть обирати таємно за день до матчу (uareview.com, 13-05-13, 10:00).*

Футбольна лексика широко задіяна в **рекламі** за моделлю “реклама продукту через футбол”:

- реклама супутникового телебачення “Viasat”:

*Я завжди знав, що стану **футбольним коментатором**. Не лише тому, що коментатор – це голос країни. Я – її очі. Я хочу, щоб ти побачив **футбол** так, як бачу його я: кожну деталь, кожен колір, відчув усі емоції **гри**. **Футбол** вартий того, щоб дивитися його у найкращій якості. Весь футбол на “Viasat”.*

*... Коли у червні піде **Чемпіонат світу з футболу** у Бразилії і пропадуть канали, знову: “Валєра, спасай! Чи, може, вже, нарешті, “Viasat”?”*

- реклама спортивного одягу від “Nike”:

Футбольне майбутнє від “Nike”.

- реклама горілки “Nemiroff”:

Головна футбольна подія, на яку чекає увесь світ. Святкуй із м’якістю.

- реклама чипсів “Люкс”:

*Ми вирощуємо картоплю для чипсів “Люкс” на кращих полях України – на **футбольних полях**. “Люкс” – смакуй **футбольні розваги**.*

- реклама пива “Чернігівське”:

*Перший український бренд, визнаний офіційним пивом **Чемпіонату світу з футболу ФІФА-2014**. “Чернігівське” – об’єднані **футболом**!*

- реклама букмекерської контори “Парі-Матч”:

*Ймовірність зустріти відомого **футболіста** у дельфінарії – один до мільйона. Ймовірність, що він **заб'є у наступному матчі**, – один до одного. “Парі-Матч”: **грають** вони – **виграєте** ви.*

- реклама пристроїв для персональних комп'ютерів (ПК) Trust:

*Хлопець **зіграв у футбол** на Bugatti Veyron!*

Часом компанії світового масштабу йдуть на найдорожчі і незвичайні речі, щоб залучити якомога більше аудиторії.

*Ось і нідерландський виробник периферійних пристроїв для ПК Trust вирішив було нагадати про себе досить нестандартним способом. Він зняв ролик, який можна назвати не інакше як справжнім безумством. Загалом, його суть в тому, що 28-річний **футбольний фрістайлер** Soufiane Touzani грається з м'ячем на ... Bugatti Veyron! Та ще й на тлі лондонського Біг-Бена. А все це дійство супроводжується під вельми присмний трек, пише Топ Жур.*

І хоча відео триває всього сорок секунд, за цей час воно залишає дуже навіть незвичайні емоції (molbuk.ua).

У тексті функціонує неологізм *футбольний фрістайлер* (із помилковим написанням – Ю. С.). Реклама в ЗМІ блискавично реагує на перебіг життя, на все нове, що з'являється у всіх сферах життєдіяльності людини. Мовне оформлення реклами, безперечно, є вдалим і невдалим. Г. М. Сюта зазначає, що естетично сприйнятним для українців став народжений у слогані неологізм *футболіти: Футболісмо з Україною!* [221, с. 143].

Отже, аналіз семантичної модифікації футбольної лексики в мові ЗМІ свідчить про стійку тенденцію до зміни значень слів. “Аналізовані зрушення в семантиці слів є наслідком складної (як явної, так прихованої) взаємодії екстра- й інтралінгвальних чинників, які знаходять свій вияв, зокрема, у сконденсованій, економній номінації нових понять та реалій за допомогою вже наявних у мові слів (прагматична потреба) і одночасному набутті ними образності, влучності, емоційності та експресивності, що надзвичайно важливо для мови підстилю мас-медіа” [207, с. 237]. Розширенню семантичного обсягу слів сприяє передусім метафоризація. Також відбувається проникнення нових

лексичних одиниць із футбольною семантикою, переважно шляхом запозичення.

5.3. Футбольна лексика в розмовній мові

Будь-який сегмент мовної практики важко виокремити як закриту систему, оскільки субмовам властива розмитість меж, динаміка розвитку. В. О. Барнет розробив соціальну класифікацію національної мови, у якій розглянув офіційну / неофіційну комунікацію. Його система мала низку складників: “1. Публічне офіційне загальнонародне спілкування. 2. Публічне неофіційне побутово-розмовне спілкування. 3. Приватне неофіційне регіональне спілкування. 4. Приватне неофіційне спілкування професійного та групового характеру. 5. Приватне неофіційне родинне спілкування. 6. Конфесійно-культове (з певним обмеженням)” [7, с. 175]. У цій системі розмовна мова – важливий сегмент у складній комунікативно-стильовій парадигмі. На думку С. П. Бибики, “розмовність – це категорія, що окреслює як внутрішній стильовий потенціал мови в повсякденно-побутовій культурі, так і явища дифузії її елементів в інші комунікативно-стильові умови” [12, с. 200].

У розмовній мові функціонують різні шари лексики: діалектні слова, просторіччя, жаргон (сленг), терміни. Футбольна лексика також активно задіяна в цьому сегменті мовної практики.

Вивчення розмовної мови пов’язане з певними труднощами, насамперед із процесом фіксації лінгвальних явищ. Тому для вивчення функціонування футбольної лексики обрали насамперед онлайн-мову комунікацію. “Інтернет є до певної міри “парасольковим” дискурсом, що вміщує в собі низку інших, менших дискурсів, має багато точок перетину з художнім, публіцистичним, науковим, комерційним тощо дискурсами. Мережа виступає своєрідним вмістилищем для багатьох когнітивно-прагматичних континуумів, дозволяючи їм розширювати коло учасників, залучати в свою царину “свіжі” макротематики, змінювати на краще свою іманентну спрямованість” [43,

с. 21]. Я. Б. Голодюк наголошує на зв'язку інтернетної комунікації з усно-розмовним дискурсом, оскільки цей когнітивно-прагматичний континуум є іманентним в актуалізації більшості мовних явищ. “Інтернетна комунікація у своїй суті – полілогічна: мовлення найбільше розвивається там, де ним одночасно послуговується більший контингент користувачів, тому жанровим ядром вияву мережевої комунікації є чати (синхронна форма спілкування) та форуми (асинхронна форма)” [43, с. 22–23].

У розмовній мові формуються нові значення футбольної лексики, тобто вона не лише змінює свій стилістичний статус, але й модифікує семантичне наповнення. Розглянемо, для прикладу, дієслово *шніцувати* “вдарити ногою”, “копнути”. Лексична одиниця проникла в інтернет-комунікацію. Так, на офіційному форумі Всеукраїнського об'єднання “Свобода” зареєстрований учасник із ніком *Дизьо Шніц*. Серед його інтересів зазначено: *Шніцувати ворогів України* (forum.vosvoboda.info).

На форумі “Малеча” дієслово також негативно конотоване: *Особисто мене вбивають наповал люди (ба, людиська), які швидко йдуть попереду тебе в тому жє жє керунку, що і ти і тут... (вилучено нецензурну лексику – Ю. С.) – вони різко розвертаються на всі 180 і не скидаючи швидкості рулять собі. Але вже на тебе. Я скільки разів вривався в таких людей, і це все на тверезу голову!!! Шніцувати таких треба!!!* (malecha.org.ua).

Вислів *потрапити у “дев'ятку”* набув значення “вдало виконати справу, влучно висловитися”. У привітанні з нагоди фаянсового весілля (9 років подружнього життя) вислів означає “досягти успіхів”: *Шкода, за таке не вручають ордена – / Ми щастя вашого шанувальники і глядачі: / За дев'ять років, що разом вами пройдені, / У сім'ї успіхів ви домоглися вражаючих! / І річницю вашого весілля захоплюючись, / Додамо жарт спортивного порядку: / Вам вдалося, “футбольно” висловлюючись, / **Потрапити** без напруги “в дев'ятку”!* (ladyvlife.ua).

Дієслово *відфутболити* набуває різних семантичних відтінків:

- “відправити” (в обговоренні медичної проблеми):

Дякую за відповідь. так доїхати до міста можна. 200км часто неразездиєшся.склалося враження,що лікарі тільки відфутболити швидше хочуть (altmed.in.ua) (особливості написання збережено – Ю. С.);

- “відкинути” (у “прикольних” привітаннях із Днем народження подруги):

Бажаю тобі жити в щасті і драйві,

Усі тягарі відфутболити зайві,

Хай підла ніяка не вжалить змія,

Будь завжди щаслива, подружко моя! (tereweni.com).

Отже, у розмовній мові також спостерігаємо інтеграцію стилістичних і семантичних процесів.

5.4. Стилістичний потенціал футбольної лексики в художній мові

На початку ХХІ ст. відбувається розширення сфери застосування лексичних одиниць на позначення предметів і понять цієї гри, зокрема – проникнення футбольної лексики в художню мову. Джерельною базою слугувала антологія “Письменники про футбол” [161], що містить фантастичні й реалістичні, трагічні й сатиричні, біографічно-публіцистичні та глибоко інтимні, але неодмінно “навколофутбольні” оповідання одинадцяти літературних форвардів України, таких як: Юрій Андрухович, Андрій Бондар, Юрій Винничук, Сергій Жадан, Макс Кідрук, Андрій Кокотюха, Олег Коцарев, Володимир Сергієнко, Сашко Ушкалов, Артем Чех. Про це видання головний тренер футбольного клубу “Металіст” (м. Харків) Мирон Маркевич на обкладинці книги зазначив: “Футбол та література – поняття одночасно далекі й близькі. Красивий, успішний футбол є таким же мистецтвом, як і якісна література. Приємно бачити інтеграцію провідних українських письменників із грою, за яку вболівають мільйони шанувальників”. У центрі уваги мовознавців – поєднання термінології і загальноповсякденної лексики, точності й образності, взаємодія наукового і художнього стилів у творчості письменників.

В. П. Олексенко стверджує, що “взаємодія між художньою мовою і термінами різних галузей людської діяльності постійно зростає” [154, с. 648]. Закономірно, що в аналізованих нами художніх творах ужито футбольну лексику передусім із прямим номінативним значенням, що пов’язано з футбольною орієнтованістю оповідань. За змістом позначуваних понять домінують такі семантичні множини футбольної лексики:

- “Учасники гри”: *футболіст, виконавець, воротар, захисник, півзахисник, форвард, нападник, арбітр, лайнсмен, тренер, помічник головного тренера*: Знаменитий **футболіст** займав крісло з номером 15-А, якраз позаду за моїм місцем [84, с. 115]; *Фото правого крайнього нападника* київського “Динамо” Олега Базилевича з його ж автографом [5, с. 6]; Як **тренери** вони вже на середину 1970-х стали корифеями світового класу [5, ст. 9]; У “Динамо” ще ніколи не було такого молодого **тренера** [5, с. 10]; Нарешті один із **захисників** непомітно для судді навмисне впав і відкрив викладацьким нападникам шлях до воріт [95, с. 193]; Але ні, **тренер** виглядав цілком нормально, якщо, звісно, не брати до уваги того, що ніс пургу [236, с. 235]; Ліпити з таких захист чи півзахист, не кажучи вже про **нападників**, було стрьомно – це Бруханда відчув одразу [242, с. 294]; “Динамо”-75 складалося всуціль із майже бездоганих **виконавців** [5, с. 14];

- “Амплуа футболістів”: *плеймейкер, голеодор, чистильник, асистент, капітан, легіонер, суперник, аматор*, наприклад: **Плеймейкер** Мунтян володів чудовим ударом [5, с. 15]; Кожен із трьох однаково добре почувався в ролі **чистильника** [5, с. 15]; **Капітан** команди Колотов своїми ножовими (тоді казали “кінджальними”) проходами і постійною зарядженістю на м’яч нагадував голландця Неекенса [5, с. 15]; І жодного **легіонера**?! [5, с. 15]; **Суперникам** від нього нічого поганого не стається [5, с. 19]; На цьому можна було казати “до побачення”, і перемога над **аматорами** з Бразилії в матчі за третє місце нічого вже не підсолодила [5, с. 21]; Більше того, за відсутності травмованого **плеймейкера** Дерев’яненка столичні футболісти абсолютно нічого не могли створити біля воріт суперника [84, с. 140];

- “Засоби для гри”: футбольна форма, кеди, м'яч, свисток, прапорець бокового арбітра, жовта картка, наприклад: **М'яч** круглий, а поле велике [5, с. 10]; Але той перечепився однією ногою за друга, впав, і **м'яч** безперешкодно влетів у ворота, відкривши рахунок [95, с. 192]; Щоб ви знали, у них – **футбольні форми, кеди та м'ячі** [95, с. 185]; Я прошу всього лише купити нам нормальний футбольний **м'яч** [242, с. 298];

- “Елементи гри”: початок гри, перший тайм, другий тайм, кінець гри, додатковий час, напад, атака, захист, кінець тайму, офсайд, перемога, поразка, нічия, наприклад: Іноді таке догравання починалося ще в **першому таймі** [5, с. 17]; Трошкін та Матвієнко стерегли фланги і за кожної нагоди ходили ними в **атаку** [5, с. 14]; ...потроху переходячи від тупцяння на середині поля до перших грубих, але по суті неспіливих **атак** [95, с. 192]; Він дозволив бельгійцям двічі забити з **офсайду** [5, с. 26]; У **додатковий час** “Сент-Етьєн” забив третій м'яч, і “Динамо” вилетіло з чвертьфіналу [5, с. 20]; Наприклад, **поразка** 0:1 від тієї ж Португалії ще того ж року і як наслідок – невихід до фіналів Чемпіонату Європи-84 [5, с. 23]; Тим ціннішою була та неймовірно видовищна динамівська **перемога** 3:0 у французькому Ліоні [5, с. 24]; Після розгрому угорців 6:0 та абсолютно рівної **нічиєї** з командою Платіні 1:1 здавалося, що мало кому дано все це зупинити [5, с. 26]; Думаю, що ти міг би завести команду на **перемогу** [5, с. 189];

- “Дії під час гри”: забити, пропустити, виходити сам на сам, опікувати гравця, перехоплювати м'яч, стелитися в підкат, переходити в атаку, грати від захисту, затягувати час, ставити підніжку, штовхатись, тотальний футбол, фінти, мотання, командна гра, наприклад: Мета проста: **забити** якомога більше і якомога менше **пропустити** [16, с. 38]; У чвертьфіналі Кубка Чемпіонів Блохін, **вийшовши сам на сам** із воротарем, не забив [5, с. 19]; Він запам'ятався змінами у грі, що відразу ж таки, з легкої ноги голландців, здобули назву **тотального футболу** [5, с. 11]; Десять там, далеко, були ворота, в які принагідно можна було поцілити, але важливішим був процес – **фінти, мотання, піжонство, самомилування і самонасолада** [16,

с. 40]; Усе інше – злагоджена і максимально дисциплінована командна гра [5, с. 19]; Він дозволив бельгійцям двічі **забити** з офсайду [5, с. 26]; А гра поступово затихла й остаточно заснула під **кінець тайму** [95, с. 193]; Під час розігріву італійський чудо-форвард **ставив підніжки** одноклубникам, лигався і **штовхався** [84, с. 133];

- “Прийоми з м’ячем”: здійснювати навіс, вибити м’яч, зупиняти м’яч, підкручувати м’яч, контролювати м’яч, “сухий лист”, наприклад: Зрозуміло, що “сухого листа” у виконанні Лобана, чи то пак Рижого, я ніколи не бачив [5, с. 8]; Якось ми **вибили м’яч** за межі нашого майданчика [16, с. 39]; В окремих епізодах воротар абсолютно не **контролював м’яча** [84, с. 139];

- “Обладнання стадіону”: футбольне поле, ворота, сітка, табло, трибуни, тренерська лава, лава запасних, сектор, наприклад: Бик тихо про себе вилаявся: тепер доведеться пропускати преподів до **воріт**, ледь не під руки їх вести до штрафного майданчика [95, с. 192]; Коли Рибак закручував м’яч у **ворота** з кутової позначки, всі дорослі на **трибуні** повторювали: “Як Лобановський” [5, с. 8]; Пара рівних один одному геніїв на **тренерській лаві** й досі стоїть у мене перед очима [5, с. 10]; **Сектор** москвичів із двох боків охороняли міліціонери, стоячи через сходи́нку з породистими німецькими вівчарками [187, с. 204]; Він сидів посеред **футбольного поля** на червоній глині... [242, с. 304]; ... потай проклинали свою “спецуху” й мріяли опинитися хоча б на **лаві запасних** [242, с. 302]; Останньої фрази директор не зрозумів, але кудись зателефонував, і наступного дня на **воротах** з’явилася **сітка** [242, с. 293];

- “Види і стадії змагань”: чемпіонат, перша ліга, Кубок Чемпіонів, Ліга Чемпіонів, Ліга Європи, Олімпіада, першість, кубок, Кубок Кубків, Суперкубок, Чемпіонат Європи, Чемпіонат Світу, міський чемпіонат, товариська гра, фінальна стадія, фінал, півфінал, чвертьфінал, одна восьма, групова стадія, матч за третє місце, наприклад: Увесь сезон команда йшла нога в ногу з “Араратом” – причому як у **першості**, так і в **кубку** [5, с. 9]; А збиралося ж узяти **Кубок**, бо слушно вважало себе фаворитом! [5, с. 20]; Я

опинився в рідному місті саме тоді, коли “Карпати”, через двадцять років після описаних вище подій, вийшли до **Ліги Європи** [187, с. 208]; Це був наш внесок у високий дух спортивного змагання напередодні **Чемпіонату Європи!** [95, с. 196]; Не просто беззуба **товариська гра**, ні! [95, с. 185]; Як ви знаєте, в нашій країні цьогогоріч відбудеться **Чемпіонат Європи** з футболу [95, с. 184]; Це була третя гра **міського чемпіонату** серед школярів [242, с. 311]; ... довго говорили на теми **чемпіонату**, футболу, годинами розхвалювали свою команду й були якщо не закоханими у свого тренера, то сповнені глибокої поваги до нього [242, с. 302]; ... і натомість віддавався спокусі й намірював собі **перші ліги**, виїзні змагання, натовпи фанів та сонми хуліганів, що супроводжуватимуть його клуб скрізь, куди б вони не поїхали [242, с. 301]; **Фінал кубка** відбувся за кілька турів до закінчення першості [5, с. 9]; Збірна СРСР до **фінальної стадії** не пробилася, тож можна було всмак наспостерігатися за успіхами інших [5, с. 15]; В Україні на це відреагували фрашкою: “Що слід було зробити для того, аби збірна СРСР перемогла на **Чемпіонаті Світу?**” [5, с. 13–14]; **Кубок Кубків** УЄФА було здобуто, так би мовити, в робочому порядку [5, с. 18]; У **чвертьфіналі** (знову чвертьфінал!) вони програли Чехословаччині на її полі 0:2 і ледве звели внічию відповідь у Києві – 2:2 [5, с. 20]; Тепер вони відпочинуть від нелюдських навантажень і блискуче виграють **Олімпіаду** в Монреалі [5, с. 20]; Радянська збірна виступила на ньому вдало, але два останні матчі – півфінал проти ФНР та за **третє місце** проти Португалії – програла, унаслідок чого фінішувала тільки четвертою [5, с. 13]; 1977-го він вивів “Динамо” у **півфінал Кубка Чемпіонів**, вибивши з нього “Баварію” [5, с. 22]; Але в **одній восьмій** усе це зупинив шведський суддя [5, с. 26];

- “Види команд”: збірна, національна команда, обласна команда, футбольний гранд, місцевий клуб, наприклад: Не згадувати ж його цілком провальне тренування у **збірній** України 1993-94 років [5, с. 22]; Москва закипіла праведним гнівом – от і віддавай після цього найдорожче, що в нас є, футбольну **збірну**, якимось хохлам! [5, с. 21]; Наш **футбольний гранд**

“Торпедо” (Київ) придбав у міланського “Інтера” молодого нападника Реймандо Джуніперо [84, с. 111]; Місцевий клуб “Карпати”, що постійно постачав футболістів до основного складу київського “Динамо”, ніяк не міг вирватися до Вищої Ліги [187, с. 202];

- “Маркетинг і менеджмент”: бюджет, матеріальні проблеми, трансфер, зарплатня, спортивний директор, функціонери клубу, футбольний менеджер, селекціонер, наприклад: Боси київського клубу виклали за футболіста нечувану суму, яка відповідала річному **бюджету** обласного центру України [84, с. 112]. Найгучніший **трансфер** літнього міжсезоння української Прем’єр-Ліги [84, с. 111]; Цілі міністри годинами очікували високої аудієнції, поки Лобан вирішував з Босом **матеріальні проблеми** клубу і збірної [5, с. 16]; Відтак **спортивний директор** вирішив влаштувати очну зустріч, аби врешити-решит розібратись у проблемах Реймондо [84, с. 133]; З іншого боку вмостились тренер і **головні функціонери** “Торпедо” [95, с. 192]; Несподівано в кишені головного **селекціонера** “Торпедо”, що сидів праворуч від Триндецького, пілікнув мобільний [84, с. 134]; **Футбольний менеджер** знову затих, дослуховуючись до того, що йому говорять у трубку [84, с. 135];

- “Календар гри”: турнір, сезон, тур, міжсезоння, календар змагань, наприклад: Зрозуміло, що насправді йшлося вже про наступний **сезон** [5, с. 10]; Процес полягав у тому, щоб розрахувати кондицію кожного гравця і співвіднести її пікові положення з **календарем змагань** [5, с. 15]; Формально один **турнір** не мав жодного стосунку до іншого [5, с. 9]; За **тур** до завершення першості, коли “Арарат” уже сягнув чемпіонства, до Києва з Дніпра прибув Лобан [5, с. 9]; У **міжсезоння** до Лобана (за його ж наполяганням) київське керівництво запросило Базиля [5, с. 10];

- “Інформаційний супровід”: фоторепортер, журналіст, коментатор, репортер, цифровий таблоїд, афіша, транспорант, наприклад: Величезні **цифрові таблоїди** на вулицях, **транспоранти** з гаслами, що закликали до перемоги, – все говорило про те, що до цієї зустрічі підготувались завчасно не лише вболівальники [187, с. 208]; Отже, знову нічия, як сказав би

коментатор, якби в цього матчу він був [95, с. 195]; *Кілька днів невидючими очима він спостерігав, як факультет рантowo почав прикрашатися футбольною атрибутикою: афіші з рекламою матчу, шалики з написом “Філфак” на шиях лаборанток...* [95, с. 186];

Зазвичай стилістичне значення лексичної одиниці тісно пов'язане з контекстом, оскільки “у ньому народжується, розвивається і за його допомогою визначається” [132, с. 205]. Контекст забезпечує “емоційно-образну трансформацію лексики, сприяє образному наповненню процесів словесних перетворень, набуттю словами додаткових смислових відтінків значень, формує оказіональні семи, створюючи стилістичні ефекти” [249, с. 250]. Так, в аналізованих художніх текстах ключова лексема *футбол* стилістично навантажена найбільше. Контекст зумовлює контрастну семантизацію лексичної одиниці: *...це командна гра, де один за всіх і всі за одного* [16, с. 40]; *Футбол – це життя* [16, с. 33]; *Футбол є фата-морганою* [5, с. 30]; *Футбол – це більше, ніж гра* [16, с. 34]; *Футбол – це менше, ніж гра* [16, с. 34]; *Футбол – це тріумф волі й нахабності* [16, с. 33]; *...передусім – бізнес, бабки, інтерес, букмекерство, купи-продай, трансфери, шоу-бізнес, ефективний менеджмент, і лише другою чергою гра* [16, с. 34]; *...футбол був якщо не різновидом, то точно заміником релігії в нашій атеїстичній країні* [16, с. 37]; *...футбол був спасенною думкою* [16, с. 42]. Дефініції футболу як спортивної гри позитивно конотовані та негативно конотовані, узуальні й оказіональні. Письменник Андрій Бондар називає футбол *дирдиром*, також використовує новотвір *недофутбол*: *Єдине, що поєднувало мій недофутбол із футболом – це процес копання і забивання* [16, с. 39].

У художньому тесті футбольна лексика втрачає специфічні ознаки терміна. Набуваючи додаткових смислових значень, стає елементом образної системи літературної мови: *входить до складу метафоричних конструкцій (футбол витягує нас зі зневіри й покинутості* [65, с. 82]; *м'яч негайно образився на нього та пішов кудись на трибуни* [95, с. 193]; *гра поступово затихла й остаточно заснула під кінець тайму* [95, с. 193]); порівнянь

(футбол... як церква... [65, с. 82]). “Завдяки видозмінам спеціальне найменування набуває нових функцій, вступає у сферу нових зв’язків, які регулюються співвідношенням понять у системі загальнолітературної мови” [154, с. 651]. Один із способів створення експресії у футбольних термінах (зі збереженням номінативного значення) – сполучення з епітетом, наприклад: *сучасний раціональний, прагматичний футбол* [16, с. 34]. Підсилюють експресію футбольні жаргонізми, наприклад: *ломанутися в атаку, забуцати м’яч, заколупати гол (Бик негайно ломанувся (кинувся) в атаку... Злий Леоненко гасав полем, піт заливав йому очі, він мало що бачив, але всіх штовхав і намагався забуцати куди-небудь м’яч. Він навіть не помітив, хто з його “одноклубників” зумів-таки заколупати гол* [95, с. 194–195]).

На думку Н. І. Бойко, “спеціальні слова служать для посилення виразності, емоційності, для створення яскравого, нового, свіжого, оригінального образу, бо термін, як і будь-яке слово, в художньому творі виступає в нерозривній єдності з художнім образом” [15, с. 45]. В антології “Письменники про футбол” віднаходимо футбольну лексику, задіяну для створення характеристики персонажів, як позитивної (*Вони були геніальні, ціле сузір’я футбольних мудреців і жонглерів, усі атлетичні й довгоногі, з довгим волоссям і в помаранчевих футболках...* [5, с. 11]), так і негативної (*гравець, по суті – пішак, виконавець волі тренера* [16, с. 34]; за іронією долі, *футбольні виконавці – ті, хто дарує мільйонам уболівальників щастя і радість – люди зазвичай нецікаві, а іноді просто тупі й недалекі* [16, с. 35]).

У художній прозі футбольні поняття витлумачено за допомогою розгорнутих синонімічних рядів: *жахлива, незрозуміла, каліцька, дебільна поразка від “Порту”* [5, с. 27]; *[Футбол] був втечею, віддушиною, приходом, ломкою, кайфом, останньою територією* [16, с. 35]. Частотною є стилістична фігура градація, зокрема висхідна, що посилює емоційно-експресивне значення: *Мій футбол... це й великий обман, профанація, щось зовсім інше – іноді девіація, а іноді й повне його заперечення. Жодної дисципліни, жодного тренера, жодних установок на гру, жодного ліміту часу – повна імпровізація*

і плювання на принципи та правила. Гра до останнього поту і до першої краплі крові [16, с. 39].

В аналізованих текстах футбольні терміни – дієвий засіб створення комічного ефекту: *Підтоптані викладачі ледь тягли ноги блазеньким полем університетського спорткомплексу, паси приймали через раз, а сентиментальний воротар, гігант і знавець неоромантизму, просто падав назустріч м'ячу, як величезна фанерна стінка [16, с. 188].* Наданню висловленому жартівливого тону, висміюванню певних рис персонажів слугують тропи: порівняння м'яча з їжаком, летючою тарілкою: *Леоненко був серед найбезнадійніших. Ноги його заболіли після перших же вправ, бігання і маневрування. Коли він намагався обвести когось, **м'яч не слухався – і різко тікав убік ображеним їжаком.** Коли намагався забити гол сентиментальному воротареві, **м'яч поводився як некерована летюча тарілка,** тож голкіпер мав рідкісну нагоду реабілітуватися [95, с. 188–189].*

Отже, у мові художньої літератури представлено різні тематичні множини футбольної лексики. Лексичні одиниці вжито і з прямим номінативним, і з переносним значенням. Футбольні номінації активно розширюють свою семантику. Футбольна лексика виконує такі функції: номінативну, оцінну, емоційно-експресивну, слугує характеристиці персонажів твору, створенню необхідного колориту розповіді.

ВИСНОВКИ

Система найменувань предметів і понять футболу як популярного виду спорту сформувалася та постійно розвивається відповідно до нових умов комунікації в глобалізованому світі. На початку ХХІ ст. футбол – полікультурний феномен, який, закономірно, знаходить відображення в різних національних лексиконах.

Футбольна лексика поєднує ознаки терміна і загальноновживаного слова. До складу спеціальної футбольної лексики входять терміни (терміни власне футбольної галузі, екстрагалузові термінологічні одиниці, термінологізовані загальноновживані лексичні одиниці), номенклатура, професіоналізми, професійні жаргонізми (сленг).

Футбольний термін потрактовано як слово або словосполучення, що позначає предмет чи поняття футбольної галузі, перебуває в системних відношеннях з іншими лексичними одиницями футбольної метамови та має чітку дефініцію. Футбольний термін відповідає головним ознакам терміна, зокрема таким, як номінативність, системність, мовна нормативність, тенденція до однозначності в межах терміносистеми, змістова точність, стилістична нейтральність, дериваційний потенціал, відсутність експресії.

У неспеціальній сфері лінгвосоціуму футбольні терміни зазнають детермінологізації, що супроводжується семантико-стилістичними трансформаціями лексичної одиниці. Тому в загальнономовному вжитку лексичні одиниці з футбольною семантикою належать до розряду футбольної лексики. Із загальноновживаною лексикою їх зближують такі параметри: загальнодоступність і зрозумілість, емоційна забарвленість частини лексичних одиниць, наявність синонімії, антонімії, розширена лексична сполучуваність. Футбольній лексиці, як і термінології, притаманні такі характеристики: системний характер, співвіднесеність із певним соціальним поняттям. Провести чітке розмежування між термінологією і загальноновживаною лексикою у складі футбольної лексики складно. Між ними наявна дифузна

зона, у якій лексичні одиниці перебувають у перманентному коливанні між ідеальними вимогами до терміна і реальним функціонуванням у динамічній лексико-семантичній системі літературної мови.

Номенклатура як проміжна ланка між термінами і власними назвами виконує функцію видової диференціації об'єктів зі спільним родовим найменуванням. У складі футбольної номенклатури найчастотніші номени ФК, гравців, які належать до цих футбольних об'єднань. Функціонують такі моделі: “назва ФК ← ойконім”, “назва ФК ← гідронім”, “назва ФК ← оронім”, “назва ФК ← хоронім”, “назва ФК ← ергонім”, “назва ФК ← абстрактне поняття”, “назва ФК ← професійна діяльність”, “назва гравців ← назва ФК”, “назва гравців ← місто, із якого походить ФК” та ін.

У складі футбольної лексики численну групу становлять професіоналізми, професійні жаргонізми (сленгізми). Домінують неофіційні найменування гравців футбольних клубів (українських і зарубіжних). Основні функції футбольного жаргону – емоційно-експресивна та номінативна. Втрачаючи жаргонні вузьколокальні соціосеми й адаптуючись до інтенцій комунікативної спільноти, лексичні одиниці доповнюють назви футбольних явищ і понять. Вони функціонують не лише у мові вболівальників, а й у професійному коментуванні футбольних матчів, у теле- і радіопрограмах на футбольну тематику. Про взаємодію футбольного жаргону і сучасної української літературної мови свідчить кодифікація лексико-семантичних варіантів *дев'ятка*, *гірчичник* із футбольною семантикою в сучасних загальномовних тлумачних словниках.

Футбольна лексика української мови щодо внутрішньої організації і використання в комунікативній практиці – не довільна сукупність лінгвальних елементів, а впорядкована за законами системної організації єдність словесних знаків різної номінативної природи. Системний характер футбольної лексики виявляється в різнопланових відношеннях між одиничними лексичними номінаціями і групами слів, які становлять підсистеми з формально-структурними, генетично-історичними, лексико-семантичними,

функціональними ознаками. Лексико-семантичні парадигми базуються на узагальненні суттєвих рис системної організації футбольної лексики, закономірних взаємозв'язків між її одиницями, детермінованих домінантними типами ієрархії: гіперо-гіпонімійними відношеннями, синонімією та антонімією.

У межах досліджуваного об'єднання лексики української мови гіперо-гіпоніміїні відношення віддзеркалюють внутрішню структуру футбольних номінацій. Виявлено два типи гіперо-гіпоніміїних груп: 1) які мають форму “дерева”, де кожен наступний елемент послідовно розгалужує зв'язки за спільною семою; 2) які мають форму “ялинки”, де родо-видові відношення простежуються за кількома ознаками водночас.

Синонімія у футбольній лексиці поєднує ознаки синонімії в термінології і в загальномовному лексичному складі. Спільні риси загальномовних синонімів і синонімів-термінів полягають у позначенні того самого поняття, здатності до контекстуальної заміни, а диференційні риси виявляються в особливостях функціонування. У футбольній лексиці наявні такі типи синонімів: однокореневі терміни-дублети, терміни-синтаксичні синоніми, дефініційні синоніми, стилістичні синоніми.

Системну організацію футбольної лексики підтверджує антонімія, зумовлена екстралінгвальними чинниками. Найважливіший із них – властивий футболу як динамічній колективній грі дух суперництва, що детермінує номінування видів дії і протидії. Другий важливий чинник, що формує антонімічні пари, – просторове розмежування частин поля, протиставлення окремих його зон. У футбольній лексиці усталилися антонімічні опозиції на основі різнотипних відношень: семантичних (градуальні, комплементарні, векторні, координатні антоніми); формально-структурних (різно- й спільнокореневі антоніми); стилістичних (загальномовні і контекстуальні антоніми).

У результаті аналізу лінгвальних фактів створено багаторівневу тематичну модель футбольної лексики, що презентує ієрархічність футболу як

полікомпонентного соціального явища. Виділено опорні тематичні групи: “Організація гри”, “Забезпечення гри”, “Учасники гри”, “Процес гри”. Тематичні групи послідовно розподілено на ЛСГ, далі на СП, у разі потреби ще на СМ, тобто на семантичні множини від ширших до вужчих категоріальних значень. Тематична модель об’єднує 4 тематичні групи, 16 ЛСГ, 37 СП і 2 СМ. У семантичних множинах футбольну лексику інвентаризовано за структурно-семантичним принципом.

Футбольна лексика в українській літературній мові початку ХХІ ст. сформувалася відповідно до таких мовних тенденцій: адекватність, або поняттєва точність, що властиво тим лексичним одиницям, які мають статус термінів; деривативність, або здатність творити похідні; висока продуктивність складених найменувань; перманентне запозичення лексичних одиниць із загальномовного фонду, з інших терміносфер, з інших мов.

Установлено, що до футбольної термінології належать одноклексмі терміноодиниці і терміни-словосполучення. Продуктивний спосіб поповнення футбольної лексики — використання характерних для української мови моделей творення нових назв. Футбольні терміни, номенклатуру, професіоналізми, професійні жаргонізми утворено різними видами морфологічного способу, а також лексико-семантичним способом. Із морфологічного способу найпродуктивніші суфіксація та безафіксний спосіб; менш продуктивні — основоскладання, словоскладання, префіксальний, префіксально-суфіксальний способи, аббревіація. Семантична деривація відзначається активністю. Поодинокі лексичні одиниці утворено морфолого-синтаксичним способом. Загалом словотворення у футбольній лексичі близьке до загальномовного.

Констатуємо високу продуктивність складених найменувань (більше 75 %), різноманіття їх моделей. Серед багатокомпонентних футбольних термінів домінують двочленні і тричленні конструкції (понад 40 моделей). Полілексмі терміни, порівняно з термінами-однословами, більшою мірою

деталізують поняття, передаючи ієрархічні відношення, що склалися в цьому сегменті мовної діяльності соціуму.

Іншомовні запозичення – один із домінантних напрямів формування й розвитку лексико-семантичного об'єднання “Футбол” у словниковому складі української літературної мови. Футбольна лексика запозичена в основному з англійської, французької, німецької, італійської і грецької мов. За кількісними показниками переважають англіцизми. Із мов-донорів в українську літературну мову увійшли загальноспортивні номінації, які активно функціонують у футбольній сфері, і власне футбольні номінації. Констатуємо легкість проникнення іншомовних запозичень в українську мову. Після входження іншомовних слів футбольної тематики до мови-реципієнта відбувається їхня швидка адаптація. Функціональний потенціал запозичених лексем насамперед підтверджують такі параметри: розвиток гіпогіперонімії зв'язків, творення похідних слів, розширення синтагматичних відношень.

На початку XXI ст. лексичні одиниці на позначення предметів і понять футболу функціонують у спеціальній і неспеціальній сферах лінгвосоціуму. На кодифікацію цих одиниць найбільшою мірою впливають ЗМІ. Саме в мас-медіа (під час теле- і радіотрансляцій футбольних матчів, у програмах на футбольну тематику) відбувається контекстуальна реалізація футбольної лексики у спеціальній сфері. Зростає значення інтернет-комунікації (сайтів, блогів, форумів) для апробації нових лексичних одиниць із футбольною семантикою (термінів, номенклатури і жаргонізмів). Поза межами свого термінологічного поля терміни детермінологізуються. У неспеціальних контекстах мови ЗМІ, рекламі, розмовній мові, белетристиці задіяна футбольна лексика із різних тематичних множин. Лексичні одиниці з футбольною семантикою виконують номінативну, оцінну, емоційно-експресивну функції. Розширенню семантики лексичних одиниць слугує метафоризація. У художньому тексті футбольна лексика характеризує персонажів твору, створює гумористичний колорит.

Футбольна лексика як динамічний сегмент мовної діяльності соціуму потребує уваги дослідників щодо постійної систематизації, унормування, кодифікації лексичних одиниць, а щодо футбольної термінології – уніфікації і стандартизації футбольних термінів. Це дасть змогу усунути надлишкову варіантність, зменшити функціональне навантаження запозичень (особливо англіцизмів), активізувати використання питомих мовних одиниць із футбольною семантикою, ефективно задіяти словотвірний потенціал української мови. Перспектива нових досліджень відкривається у зв'язку з поглядом на футбол як лінгвокогнітивний дискурс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авербух К. Я. Современное терминоведение: коммуникативный аспект / К. Я. Авербух // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. Вип. IX / [відп. ред. В. Л. Іващенко]. – К. : Інститут української мови НАНУ, 2013. – С. 48–53.
2. Авраменко В. Г. Футбол. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності / В. Г. Авраменко, О. Е. Бобарико, В. І. Гончаренко та ін. – К. : Республіканський науково-методичний кабінет Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту, ЗАТ “Броварська друкарня”, 2003. – 105 с.
3. Активні ресурси сучасної української номінації: ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко та ін.; [відп. ред. Є. А. Карпіловська]. – К. : КММ, 2013. – 416 с.
4. Алефиренко Н. Ф. Теория языка. Вводный курс / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Издательский центр “Академия”, 2004. – 368 с.
5. Андрухович Ю. Гра з випадковими числами / Ю. Андрухович // Письменники про футбол. Літературна збірна України. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2011. – С. 5–32.
6. Барвіцька Г. К. Формування української термінології обліку та аудиту: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / Г. К. Барвіцька. – К., 2015. – 18 с.
7. Барнет В. О. Связь коммуникативной сферы и разновидности языка в славянских языках / В. О. Барнет // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 20: Теория литературного языка в работах ученых ЧССР: сб.; [пер. с чешск. и словац.] / сост. и ред. Н. А. Кондрашов. – М. : Прогресс, 1987. – С. 175–205.
8. Баррет Н. Спорт: игры, игроки, зрители / Н. Баррет. – М. : РОСМЭН, 1994. – 46 с.

9. Бацевич Ф. С. Очерки по функциональной лексикологии / Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львов, 1997. – 167 с.
10. Берн Е. Ігри, у які грають люди / Е. Берн. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 256 с.
11. Биби́к С. П. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / С. П. Биби́к, Г. М. Сюта; [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – Х. : Прапор, 2012. – 623 с.
12. Биби́к С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення / С. П. Биби́к. – Ніжин : Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2013. – 589 с.
13. Білоноженко В. М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К. : Наук. думка, 1989. – 154 с.
14. Богуславский С. С. Футбольная терминология в немецком языке: дисс. ... канд. филолог. наук: 10.02.04 / Богуславский Сергей Сергеевич. – Одесса, 2010. – 291 с.
15. Бойко Н. І. Терміни у мові художньої прози / Н. І. Бойко // Культура слова. – К., 1984. – Вип. 26. – С. 44–47.
16. Бондар А. Мій дирдир / А. Бондар // Письменники про футбол. Літературна збірна України. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2011. – С. 33–40.
17. Бондар Ю. У боротьбі за футбольний трон: розповідь-хроніка про чемпіонати світу з футболу / Ю. Бондар, В. Шпак. – К. : ІВЦ ДПА України, 2009. – 624 с.
18. Боровська О. В. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / О. В. Боровська. – К., 2004. – 17 с.
19. Боярова Л. Г. Імперативні й диспозитивні норми в українській термінології (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.) / Л. Г. Боярова // Вісник ХНУ

ім. В. Н. Каразіна: Серія “Філологія”. – Х., 2007. – № 50. – Вип. 765. – С. 39–43.

20. Боярова Л. Динамічна теорія норми в сучасній термінології / Л. Боярова // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VII / [відп. ред. Л. О. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 43–47.

21. Боярова Л. Мовне планування й термінологія / Л. Боярова // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. Проблеми української термінології. – Львів : Національний університет “Львівська політехніка”, 2004. – № 503. – С. 27–29.

22. Бурячок А. А. Формування спільного фонду соціально-політичної лексики східнослов'янських мов / А. А. Бурячок. – К. : Наук. думка, 1983. – 246 с.

23. Вакарюк Л. Українська мова. Морфеміка і словотвір / Л. Вакарюк, С. Панцьо. – Тернопіль : Лілея, 1999. – 220 с.

24. Васковець Л. Термінологізація та детермінологізація в казначейській терміносистемі / Л. Васковець // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. Проблеми української термінології. – Львів : Національний університет “Львівська політехніка”, 2013. – № 765. – С. 87–90.

25. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.

26. Веремчук О. А. Стилiстична транспозиція термінологічної лексики в сучасній українській мові (кодифікаційний аспект): монографія / [за ред. Л. В. Струганець]. – Рівне : ВАТ “Рівненська друкарня”, 2010. – 224 с.

27. Винник В. О. Назви одиниць виміру і ваги в українській мові / В. О. Винник. – К. : Наук. думка, 1966. – 151 с.

28. Вискушенко С. Фахові мови: основні риси, ознаки та функції / С. Вискушенко // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VII / [відп. ред. Л. О. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 235–236.

29. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови / І. Вихованець, К. Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – 398 с.
30. Вільчинська Т. П. Семантико-словотвірна характеристика оцінних назв осіб в українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / Т. П. Вільчинська. – Львів, 1996. – 24 с.
31. Віняр Г. М. Словник новотворів української мови кінця ХХ століття / Г. М. Віняр, Л. Р. Шпачук. – Кривий Ріг, 2002. – Вип. 2. – 180 с.
32. Віхров К. Л. Футбол у школі: навчально-методичний посібник / К. Л. Віхров. – К. : Комбі ЛТД, 2004. – 256 с.
33. Войцева О. А. Репрезентація науково-технічного знання в системі мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://storage.library.opu.ua/online/periodic/iopktXXI/388-400.pdf>.
34. Вокальчук Є. Культуромовні проблеми спортивного теледискурсу / Є. Вокальчук // Актуальні проблеми сучасної філології: зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. Мовознавчі студії. – Вип. 18. – Рівне : РДГУ, 2010. – С. 110–113.
35. Вокальчук Є. Л. Спортивний теледискурс: культура усного мовлення / Є. Л. Вокальчук // Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Вип. 17. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2010. – С. 166–173.
36. Гаращенко Л. Б. Аналітизм як тип термінологічної номінації / Л. Б. Гаращенко // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Х., 2012. – Вип. 34. – С. 223–229.
37. Гаращенко Л. Б. Аналітичні номінації в науково-технічній термінології: когнітивно-ономасіологічний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / Л. Б. Гаращенко. – Х., 2015. – 21 с.

38. Герд А. С. Прикладная лингвистика / А. С. Герд. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. – 268 с.
39. Гессе Г. Собрание сочинений: в 8 т.: [пер.с нем.] / Г. Гессе; [сост. Н. С. Павлова, В. Д. Седельник]. – М. : Прогресс-Литера, 1994.
40. Гимер Н. О. Лексика косметики та косметології сучасної української мови: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Гимер Надія Олександрівна. – Львів, 2010. – 413 с.
41. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах: учебн. пособ. для студ. филолог. спец. вузов / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 105 с.
42. Головин Б. Н. Термин и слово / Б. Н. Головин // Термин и слово. – Горький, 1980. – С. 3–11.
43. Голодюк Я. Б. Прагматичні виміри українськомовного інтернетного дискурсу: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Голодюк Ярослав Борисович. – Івано-Франківськ, 2013. – 204 с.
44. Голянич М. І. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / М. І. Голянич, Р. І. Стефурак, І. О. Бабій; [за ред. М. І. Голянич]. – Івано-Франківськ : Сімик, 2011. – 372 с.
45. Гонтар М. О. Українська терміносистема журналістики: формування, структурна організація та функціонування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / М. О. Гонтар. – К., 2011. – 19 с.
46. Городенська К. Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови / К. Городенська // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VIII / [відп. ред. Л. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2009. – С. 3–9.
47. Горпинич В. Будова слова і словотвір / В. Горпинич. – К. : Рад. школа, 1977. – 117 с.

48. Горпинич В. О. Українська словотвірна дериватологія: навчальний посібник / В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський держ. ун-т, 1998. – 189 с.
49. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение: учеб. пособие / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Изд. центр “Академия”, 2008. – 304 с.
50. Гудима Н. В. Семантика та стилістичні функції запозичень у мові української постмодерністської прози: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Гудима Наталія Василівна. – Чернівці, 2011. – 257 с.
51. Грещук В. Студії з українського мовознавства: Вибрані праці / В. Грещук; [упор. Р. Бачкур]. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. – 520 с.
52. Д'яков А. С. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Вид. дім “KM Academia”, 2000. – 218 с.
53. Даниленко В. Лингвистическое изучение терминологии и культура речи / В. Даниленко // Актуальные проблемы культуры речи. – М. : Наука, 1970. – С. 304–325.
54. Даниленко В. П. Русская терминология: опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 246 с.
55. Денисов П. Н. Лексика русского языка и принципы ее описания / Н. П. Денисов. – М. : Русский язык, 1980. – 253 с.
56. Дерба С. М. Українська термінологія в галузі прикладної (комп'ютерної) лінгвістики (логіко-лінгвістичний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / С. М. Дерба. – К., 2007. – 20 с.
57. Дидик-Меуш Г. Українська медицина. Історія назв / Г. Дидик-Меуш. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 400 с.
58. Дубяк М. Б. Ієрархічна структура найменувань фізичної дії на об'єкт у футбольній термінології (на матеріалі французької та іспанської мов) /

М. Б. Дубяк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – № 17. – Луцьк, 2009. – С. 111–115.

59. Дулібський А. В. Моделювання тактичних дій у процесі підготовки юнацьких команд з футболу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 “Олімпійський і професійний спорт” / А. В. Дулібський. – К., 2001. – 19 с.

60. Дятчук В. В. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови / В. В. Дятчук, Л. О. Пустовіт. – К. : Наук. думка, 1983. – 156 с.

61. Эйген М. Игра жизни: [пер. с нем.] / М. Эйген, Р. Винклер. – М. : Наука, 1979. – 96 с.

62. Эльконин Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1978. – 300 с.

63. Єрмоленко С. Я. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор; [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – К. : Либідь, 2001. – 223 с.

64. Єщенко Т. Український жаргон спортивних уболівальників / Т. Єщенко // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. – Вип. 13 / [укл.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк : ДонНУ, 2005. – С. 250–255.

65. Жадан С. Білі футболки, чорні труси / С. Жадан // Письменники про футбол. Літературна збірна України. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2011. – С. 76–106.

66. Жарський Е. Футбол / Е. Жарський // Енциклопедія українознавства / [гол. ред. В. Кубійович]. – Т. 9, перевидання в Україні. – Львів : Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 2000. – С. 3543–3544.

67. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису: монографія / А. П. Загнітко. – Вид. 3-тє, виправл. і доп. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 294 с.

68. Зілгалов В. Футбол як дзеркало української дійсності [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.radiosvoboda.mobi/a/2151864.html>.

69. Зильберт Б. А. Спортивный дискурс: базовые понятия и категории; исследовательские задачи / Б. А. Зильберт, А. Б. Зильберт // Язык, сознание, коммуникация: сб. статей / [отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – М. : МАКС Пресс, 2001. – Вып. 17. – С. 45–55.
70. Зінченко О. О. Уроки з футболу в школі: навчальний посібник / О. О. Зінченко, А. Г. Васильчук. – К.; Чернівці, 2002. – 214 с.
71. Ибрагимов М. М. Философия спорта как новый антропологический проект: монография / М. М. Ибрагимов. – К. : Олимпийская литература, 2014. – 296 с.
72. Ібрагімов М. Філософія спорту в контексті екзистенціальної антропології / М. Ібрагімов // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Філософські і психологічні науки. – Вип. 18. – Івано-Франківськ, 2014. – С. 43–50.
73. Іващенко В. Л. Основні напрями досліджень у термінознавстві кінця ХХ – початку ХХІ століть / В. Л. Іващенко // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. Проблеми української термінології. – Львів : Національний університет “Львівська політехніка”, 2014. – № 791. – С. 22–26.
74. Кабиш О. Лексико-семантичні зміни в словниковому складі сучасної української мови в контексті суспільно-політичних трансформацій лінгвосоціуму / О. Кабиш // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство): зб. наук. праць / [відп. ред. О. І. Леута, С. В. Шевчук]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 6. – С. 100–106.
75. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов / Т. Л. Канделаки. – М. : Наука, 1977. – 167 с.
76. Карпець Л. А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / Л. А. Карпець. – Х., 2006. – 19 с.

77. Карпець Л. Спортивний жаргон як відображення соціальної структури мови / Л. Карпець // Вісник Львівського університету. Серія “Філологія”. – Вип. 46. Ч. 1. – Львів, 2009. – С. 208–216.
78. Карпіловська Є. А. Конструювання складних одиниць / Є. А. Карпіловська. – К. : Наук. думка, 1990. – 156 с.
79. Карпіловська Є. А. Суфіксальна підсистема сучасної української мови: будова та реалізація / Є. А. Карпіловська. – К., 1999. – 298 с.
80. Кварацхелія М. Українсько-англійсько-російський футбольний словник / М. Кварацхелія. – К. : Промінь, 2012. – 223 с.
81. Кияк Т. Апологія лінгвістики фахових мов / Т. Кияк // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VII / [відп. ред. Л. О. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 18–21.
82. Кияк Т. До питання про “своє” та “чуже” в українській термінології / Т. Кияк // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 22–25.
83. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения: учебн. пособие / Т. Р. Кияк. – К. : УМК ВШ, 1989. – 104 с.
84. Кідрук М. Трансфер / М. Кідрук // Письменники про футбол. Літературна збірна України. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2011. – С. 107–148.
85. Клименко Н. Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови / Н. Клименко // Українська мова. – 2003. – № 3–4. – С. 83–105.
86. Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.
87. Клименко Н. Ф. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови / Н. Ф. Клименко. – К., 1998. – 182 с.
88. Клименко Н. Ф. Словотвірна семантика і структура складних слів у сучасній українській мові / Н. Ф. Клименко. – К., 1984. – 209 с.

89. Ковалик І. І. Вчення про словотвір / І. І. Ковалик. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1961. – Вип. 2. – 67 с.
90. Коваль Р. С. Синонімія у французькій футбольній лексиці / Р. С. Коваль // Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту / [за заг. ред. Є. Приступи]. – Львів, 2010. – Вип. 14, т. 2. – С. 107–112.
91. Комарова З. И. Русская отраслевая терминология и терминография: рекомендации по спец. курсу для студентов филологических факультетов вузов / З. И. Комарова. – Камянец-Подольский : Изд-во Камянец-Подольского ин-та, 1990. – 36 с.
92. Комарова З. И. Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание / З. И. Комарова. – Свердловск : Изд-во Уральского ун-та, 1991. – 156 с.
93. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія: навчальний посібник / В. І. Кононенко. – К. : Вища школа, 2008. – 328 с.
94. Корнейко І. В. Становлення термінології медичної радіології в українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / І. В. Корнейко. – Х., 1996. – 18 с.
95. Коцарев О. Так роблять усі переможці / О. Коцарев // Письменники про футбол. Літературна збірня України. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2011. – С. 182–198.
96. Кочан І. Варіанти і синоніми термінів з міжнародними компонентами / І. Кочан // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. Проблеми української термінології. – Львів : Національний університет “Львівська політехніка”, 2008. – № 620. – С. 14–19.
97. Кочан І. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові: монографія / І. Кочан. – Львів, 2004. – 519 с.
98. Кочан І. М. Синонімія у термінології / І. Кочан // Мовознавство. – 1992. – №3. – С. 32–34.

99. Кочан І. Терміни та професійна лексика кінця XX – початку XXI століття / І. Кочан // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VII / [відп. ред. Л. О. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 69–73.
100. Кочерга О. Про заповнення прогалин у термінологічних словотворчих ланцюжках / О. Кочерга, Н. Непийвода // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – К., 2001. – Вип. VI. – С. 182–185.
101. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : Видавничий центр “Академія”, 1999. – 288 с.
102. Кочерган М. П. Німецькі лексичні запозичення в південно-західних говорах української мови / М. П. Кочерган // Мовознавство. – 1997. – № 1. – С. 19–24.
103. Кочерган М. П. Про системність у лексиці та семантиці / М. П. Кочерган // Українська мова і література в школі. – 1976. – № 4. – С. 38–45.
104. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі: монографія / Т. А. Коць. – К. : Логос, 2010. – 303 с.
105. Крижанівська А. Як відрізнити термін від нетерміна / А. Крижанівська // Культура слова. – 1984. – Вип. 27. – С. 63–69.
106. Крыжановская А. В. Актуальные проблемы упорядочения научной терминологии / А. В. Крыжановская, Л. А. Симоненко. – К. : Наук. думка. – 1987. – 160 с.
107. Кримець О. Дослідження динаміки поглядів на поняття “терміна” / О. Кримець, Л. Васенко // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VII / [відп. ред. Л. О. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 73–78.
108. Кудрявцева Л. А. Словарь молодежного сленга города Киева. 2300 слов и выражений: учеб. пособ. / Л. А. Кудрявцева, И. Г. Приходько; [под ред. Л. А. Кудрявцевой]. – К. : Киевский национальный университет им. Т. Шевченко, 2006. – 198 с.

109. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка : [учеб. пособие для филол. фак. ун-тов] / Э. В. Кузнецова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. школа, 1989. – 216 с.
110. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови / З. Й. Куньч. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 848 с.
111. Лавриненко О. В. Жаргон російськомовного футбольного вболівальника: системний та жанрово-комунікативний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.02 “Російська мова” / О. В. Лавриненко. – Дніпропетровськ, 2013. – 20 с.
112. Лазебник Ю. С. Поэзия XX века: слово, текст, мир / Ю. С. Лазебник, В. И. Ярмак. – К. : Наук. думка, 1992. – 144 с.
113. Лебедева Н. М. Зміна значення як спосіб утворення сленгових одиниць (на матеріалі англomовної футбольної лексики) / Н. М. Лебедева, О. А. Бутенко // Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18–19 квітня 2014 р.). – Херсон : Видавничий дім “Тельветика”, 2013. – С. 106–110.
114. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : Нова Книга, 2006. – 512 с.
115. Левчук В. Є. Міні-футбол: вправи, ігри, стандарти: методичний посібник / В. Є. Левчук. – Львів : Українські технології, 2006. – 116 с.
116. Легкий Л. Футбол. Історія та статистика. Енциклопедичний довідник / Л. Легкий. – Вид. 2-ге, переробл. та доповн. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. – 616 с.
117. Лейчик В. М. Номенклатура – промежуточное звено между терминами и собственными именами / В. М. Лейчик // Вопросы терминологии и лингвистической статистики. – Воронеж, 1974. – С. 13–24.
118. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – 4-е изд. – М. : Либроком, 2009. – 256 с.

119. Лейчик В. М. Термины-синонимы, эквиваленты, варианты / В. М. Лейчик // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. – Новосибирск, 1973. – Вып. 2. – С. 103–107.

120. Лисенчук Г. А. Теоретико-методичні основи керування підготовкою футболістів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 “Олімпійський і професійний спорт” / Г. А. Лисенчук. – К., 2004. – 34 с.

121. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Л. А. Лисиченко. – Х.: Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, 1977. – 129 с.

122. Літературна норма і мовна практика: монографія / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, Т. А. Коць та ін.; [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2013. – 320 с.

123. Лотте Д. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д. Лотте. – М.: Наука, 1982. – 147 с.

124. Лотте Д. Основы построения научно-технической терминологии / Д. Лотте. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 157 с.

125. Мазурик Д. Сучасні тенденції в оновленні лексики української літературної мови / Д. Мазурик // Вісник Львівського університету: Серія філологічна. – 2000. – Вип. 29. – С. 177–182.

126. Максимчук В. В. Неологізми футбольного дискурсу як об’єкт лексикографічного опису / В. В. Максимчук // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологічна”: зб. наук. праць / [гол. ред. І. Д. Пасічник]. – Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2015. – Вип. 57. – С. 85–89.

127. Малышева Е. Г. Русский спортивный дискурс: лингвокогнитивное исследование: монография / Е. Г. Малышева. – 2-е изд., стер. – М.: ФЛИНТА, 2011. – 370 с.

128. Мартинюк М. Функціонування української спортової лексики у вищій школі / М. Мартинюк // Вісник Львівського університету. – Вип. 34. Ч. 1. – Серія “Філологія”. – Львів, 2004. – С. 478–481.
129. Мартос С. А. Сленг як складова молодіжної субкультури / С. А. Мартос // Південний архів. Філологічні науки: зб. наук. праць. – Вип. ХХІ. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2003. – С. 111–114.
130. Марценишин Д. Життя після олігархів. Як фінансова криза знищує українські футбольні клуби [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.espreso.tv/article/2016/03/18>.
131. Мацюк Г. П. Роль термінології в обogaщенні значень общепотребительной лексики украинского языка: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Мацюк Галина Петровна. – Львов, 1986. – 192 с.
132. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; [за ред. Л. І. Мацько]. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
133. Мацько Л. Українська мова в кінці ХХ ст. (Зміни в лексиці) / Л. І. Мацько // Дивослово. – 2000. – № 4. – С. 15–20.
134. Мельник П. І. Когнітивно-експресивні засоби синонімії в сучасних медіатекстах на футбольну тематику / П. І. Мельник. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1984>.
135. Миколишин Л. Історичні корені медичної термінології / Л. Миколишин, З. Гельнер // Актуальні проблеми медичної термінології: тези доповідей І Міжнародної наукової конференції. – Львів, 1993. – С. 13–14.
136. Михайлишин Б. П. Лінгвістичний статус складених термінів / Б. П. Михайлишин // Vocabulum et vocabularium: зб. науч. трудов по лексикографії. – Гродно, 1998. – Вип. 5. – С. 134–137.
137. Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / Т. В. Михайлова. – Х., 2002. – 18 с.

138. Мова футболу. Шестимовний словник футбольної лексики / [уклад.: Р. С. Помірко, М. Б. Дубяк, Т. Р. Іваньо, М. І. Проців]. – Львів : НВФ “Українські технології”, 2009. – 100 с.
139. Москаленко А. А. Українська лексика першої половини XIX ст. / А. А. Москаленко. – Одеса, 1969. – 92 с.
140. Муромцева О. Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX ст. / О. Г. Муромцева. – Х. : Вид-во при ХДУ “Вища школа”, 1985. – 152 с.
141. Навальна М. І. Динаміка лексикону української періодики початку ХХІ ст. / М. І. Навальна. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – 328 с.
142. Назаркевич Ю. Гра триває / Ю. Назаркевич, О. Козинкевич. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2015. – 96 с.
143. Наконечна Г. В. Формування та розвиток української хімічної термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / Г. В. Наконечна. – К., 1993. – 20 с.
144. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (2004-2006): словник / А. М. Нелюба, С. А. Нелюба. – Х. : Майдан, 2007. – 144 с.
145. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (2008-2009): словник / А. Нелюба. – Х. : ХІФТ, 2010. – 116 с.
146. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації. 2012-2013: словник / А. Нелюба, Є. Редько; [заг. ред. А. Нелюби]. – Х. : ХІФТ, 2014. – 172 с.
147. Непийвода Н. Мова науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) / Н. Непийвода. – К. : ТОВ “Міжнародна фінансова агенція”, 1997. – 303 с.
148. Непийвода Н. Ф. Детермінологізація як результат взаємодії загальнолітературної та термінологічної лексики: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Непийвода Наталія Федорівна. – К., 1983. – 167 с.
149. Нікітіна Ф. О. Семантичні та словотворчі проблеми сучасної термінології / Ф. О. Нікітіна. – К. : Вища школа, 1978. – 31 с.

150. Новий словник іншомовних слів / [уклад. і передм. О. М. Сліпушко]. – К. : Аконіт, 2008. – 848 с.
151. Новиков Л. А. Семантика русского языка / Л. А. Новиков. – М. : Высшая школа, 1982. – 272 с.
152. Нові слова та значення: словник / [укл. Л. В. Туровська, Л. М. Василькова]. – К. : Довіра, 2008. – 271 с.
153. Огієнко І. Для одного народу одна наукова термінологія / І. Огієнко // Рідна мова. – 1935. – Ч. 2. – С. 419–496.
154. Олексенко В. П. Функції детермінологічної лексики у творах херсонських поетів / В. П. Олексенко // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2011. – Вип. 6. – С. 647–658.
155. Олексенко О. Лінгвістичні етюди: зб. наук. праць / О. Олексенко. – Х. : ХНПУ, 2014. – 304 с.
156. Осипенко З. М. Різновиди термінів і їх особливості / З. М. Осипенко // Мовознавство. – 1974. – № 2. – С. 65–69.
157. Паночко М. Н. Украинская спортивная лексика: автореф. дисс... канд. філол. наук: 10.02.02 “Украинский язык” / М. Н. Паночко. – К., 1978. – 23 с.
158. Панько Т. Концептосфера термінологічної розбудови української мови / Т. Панько // Мовознавство. – 1994. – №1. – С. 14–21.
159. Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 217 с.
160. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль / М. М. Пилинський. – К. : Наук. думка, 1976. – 288 с.
161. Письменники про футбол. Літературна збірна України / [уклад. С. Жадан]. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2011. – 320 с.
162. Півнюва Л. Мова спеціального призначення як об'єкт лінгвістичних студій / Л. Півнюва // Українська мова. – 2014. – № 4. – С. 117–125.

163. Пілецький В. І. Про деякі запозичення в сучасній українській термінології / В. І. Пілецький // *Культура народів Причорномор'я*: сб. научн. трудов. – Сімферополь, 2004. – С. 34–38.

164. Пілецький В. І. Сучасний український термін (проблеми збереження національної самобутності) / В. І. Пілецький // *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. – Вип. 34. Ч. 1. – Львів, 2004. – С. 428–437.

165. Полюга Л. Здобутки і втрати української термінології та термінографії за десять років незалежності / Л. Полюга // *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. – 2002. – № 453. – С. 21–24.

166. Полюга Л. М. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. / Л. М. Полюга. – К. : *Наук. думка*, 1991. – 238 с.

167. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – К., 1993. – 192 с.

168. Процик І. Вербальне самовираження в субкультурі українських футбольних уболівальників / І. Процик // *Мова і суспільство*: зб. наук. праць. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2012. – Вип. 3. – С. 224–229.

169. Процик І. І. Мистецькі терміни в соціолекті українських футбольних фанатів / І. І. Процик // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. – Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2012. – Вип. 2 (21) 2011 – 1 (22) 2012. – С. 54–60.

170. Процик І. Опозиція “свій” – “чужий” в соціолекті українських футбольних фанатів / І. Процик // *Мова і суспільство*: зб. наук. праць. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. – Вип. 6. – С. 115–120.

171. Процик І. Терміни “колір” і “барва” в соціолекті українських футбольних фанатів / І. Процик // *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Проблеми української термінології. – 2013. – № 765. –

С. 110–114. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPUT_2013_765_27.

172. Процик І. “Хохол народився – жид заплакав”: прізвиська футбольних команд та їхніх уболівальників у соціолекті українських футбольних фанатів / І. Процик // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство. – Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2014. – Вип. 2 (24). – С. 214–220.

173. Пустовалова В. І. Лінгвокультурний код гри в українській масовій комунікації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / В. І. Пустовалова. – Харків, 2016. – 20 с.

174. Реформатский А. Мысли о терминологии / А. Реформатский // Современные проблемы терминологии в науке и технике: сб. статей. – М. : Наука, 1969. – С. 163–199.

175. Реформатский А. Термин как член лексической системы языка / А. Реформатский // Проблемы структурной лингвистики. – М., 1967. – С. 68–75.

176. Реформатский А. Что такое термин и терминология / А. Реформатский // Вопросы терминологии. – М., 1961. – С. 47–52.

177. Рылов А. С. Терминологическая система “Футбол” в русском языке: дисс. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Рылов Александр Станиславович. – Нижний Новгород, 1998. – 250 с.

178. Рылов А. С. Футбольная терминология: словарь-справочник / А. С. Рылов. – Нижний Новгород : ННГУ, 1997. – 126 с.

179. Рудницька Л. Функціональний аспект українських номенклатурних одиниць і проблеми культури мови / Л. Рудницька // Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка: зб. наук. праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко / [відп. ред. академік НАН України В. Г. Складенко]. – К., 2007. – С. 498–501.

180. Русанівський В. М. Семантичні процеси розвитку української лексики / В. М. Русанівський // Історія української мови: Лексика і фразеологія. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 660 – 715.
181. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1988. – 236 с.
182. Сабадош І. В. Формування української ботанічної номенклатури / І. В. Сабадош. – Ужгород, 1996. – 124 с.
183. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
184. Селіванова О. О. Субстантивні композити у російській та українській мовах (еквівалентність, онемасіологічна структура, функціонування): дис. ... доктора філол. наук: 10.02.02 / Селіванова Олена Олександрівна. – Черкаси, 1997. – 298 с.
185. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля К, 2006. – 716 с.
186. Семотюк О. П. Сучасний словник іншомовних слів / О. П. Семотюк. – Х. : Ранок, 2007. – 464 с.
187. Сергієнко В. Футбол + Свиня + Собака / В. Сергієнко // Письменники про футбол. Літературна збірна України. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2011. – С. 199–210.
188. Симоненко Л. Лінгвістичні проблеми унормування наукової термінології / Л. Симоненко // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VII / [відп. ред. Л. О. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 21–25.
189. Симоненко Л. О. Біологічна термінологія: формування та функціонування: навчальний посібник / Л. О. Симоненко. – Умань, 2006. – 103 с.
190. Симоненко Л. О. Термін / Л. О. Симоненко // Українська мова. Енциклопедія / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – С. 629–630.

191. Симоненко Л. О. Термін у загальномовних словниках / Л. О. Симоненко // Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія. Леонідові Сидоровичу Паламарчукові / Інститут української мови НАН України; [відп. ред. І. С. Гнатюк]. – К. : КММ, 2012. – С. 218–225.
192. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології: монографія / Л. О. Симоненко. – К. : Наук. думка, 1991. – 150 с.
193. Сімонок В. П. Мовна картина світу. Взаємодія мов / В. П. Сімонок. – Х. : Основа, 1998. – 169 с.
194. Словник іншомовних слів / [укладач Л. О. Пустовіт та ін.]. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
195. Словник синонімів української мови: у 2-х т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К. : Наук. думка, 1999–2000.
196. Словник української мови: в 20 томах. – Т. 1 – 6. – Режим доступу до книги: <http://lcorp.ulif.org.ua/ExplS/>.
197. Словник футбольних термінів / [уклад. О. А. Свєртнев]. – Полтава : Полтавський державний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка, 2007. – 32 с.
198. Словотворчість незалежної України. 1991-2011: словник / [укл. А. Нелюба]. – Х. : ХІФТ, 2012. – 608 с.
199. Сложеникина Ю. В. Термин: семантическое, формальное, функциональное варьирование / Ю. В. Сложеникина. – Самара : Изд-во СГПУ, 2005. – 228 с.
200. Соломахін А. Ф. Структура, функціонування та розвиток астрономічної термінології української мови (друга половина XX – початок XXI століть): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Соломахін Андрій Федорович. – Херсон, 2015. – 317 с.
201. Сорока М. М. Український футбол на чемпіонатах світу / М. М. Сорока, О. М. Сорока. – К. : Київська правда, 2006. – 288 с.
202. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови / Л. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 464 с.

203. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови / Л. Ставицька. – К. : Критика, 2003. – 336 с.
204. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1985. – 171 с.
205. Стернин И. А. Русский язык конца XX века: Изменения в лексико-фразеологической системе / И. А. Стернин // Филологические записки. – Воронеж, 1997. – Вып. 9. – С. 149 – 174.
206. Стишов О. А. Особливості розвитку лексичного складу української мови кінця XX ст. / О. А. Стишов // Мовознавство. – 1999. – № 1. – С. 7–21.
207. Стишов О. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі засобів масової інформації) / О. Стишов. – К. : Видавничий центр КНЛУ. – 2003. – 387 с.
208. Струганец Ю. Синтаксическая номинация в украинской футбольной терминологии / Ю. Струганец // Научни трудове на Русенския университет. – Том 52. – Серия 6.3: Езикознание, литературознание, изкуствознание. – Русе : Русенски университет “Ангел Кънчев”, 2013. – С. 55–60.
209. Струганец Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови XX століття / Л. В. Струганець. – Тернопіль : Астон, 2002. – 352 с.
210. Струганець Ю. Б. Загальновживані слова у складі футбольної лексики / Ю. Б. Струганець // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали IX Всеукраїнської наук. конф., 18–22 листопада 2013 р. – Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2013. – С. 203–205.
211. Струганець Ю. Б. Процес іншомовних запозичень у футбольній лексиці сучасної української мови / Ю. Б. Струганець // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологічна”: зб. наук. праць / [гол. ред. І. Д. Пасічник]. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2015. – Вип. 57. – С. 116–120.

212. Струганець Ю. Б. Семантична стратифікація тематичної групи “Організація гри” футбольної лексики сучасної української мови / Ю. Б. Струганець // *Moderní slovanské jazyky a literatury: traduce a současnost. Lingvistická studia mladých vedců V. / Alla Arkhangel'ska (ed.). – Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. – С. 25–29.*

213. Струганець Ю. Б. Функціонування тематичної групи лексики “Назви гравців футбольних команд” в українському спортивному дискурсі / Ю. Б. Струганець // Роль українознавства у вихованні національної свідомості та гідності нової генерації українців: зб. наук. праць Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 14–15 листопада 2013 р. – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2013. – С. 24–27.

214. Струганець Ю. Б. Функціонування футбольної лексики у художній мові / Ю. Б. Струганець // Матеріали XX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції “Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку”: зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 20. – С. 122–124. – Режим доступу: <http://rmuphdpu.webnode.com.ua>.

215. Струганець Ю. Б. Футбольна лексика української літературної мови: іманентні ознаки / Ю. Б. Струганець // *Studia Metodologica.* – Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2015. – Вип. 41. – С. 67–72.

216. Струганець Ю. Б. Шляхи формування предметно-понятійної номінації сфери футболу в сучасній українській мові / Ю. Б. Струганець // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика: зб. наук. праць / [гол. ред. В. П. Олексенко]. – Херсон : ХДУ, 2015. – Вип. 24. – С. 62–66.

217. Струганець Ю. Тематична група “процес гри” у футбольній лексиці сучасної української мови” / Ю. Струганець // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство. – Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2014. – Вип. 1 (23). – С. 188–191.

218. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; [за ред. А. П. Грищенка]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Вища школа, 1997. – 493 с.

219. Сучасна українська мова. Морфологія: підручник / Л. А. Алексієнко, О. М. Зубань, І. В. Козленко; [за ред. А. К. Мойсієнка]. – К. : Знання, 2013. – 524 с.

220. Сушинська І. Структурно-семантична типологія спортивної лексики у текстах публіцистичного стилю / І. Сушинська, П. Давидов // Молода спортивна наука України. – 2008. – Т. І. – С. 359–364.

221. Сюта Г. Мовний образ реклами / Г. Сюта // Культура слова. – К., 2013. – Вип. 79. – С. 141–144.

222. Тараненко А. А. Языковая семантика в ее динамических аспектах (основные семантические процессы) / А. А. Тараненко. – К. : Наук. думка, 1989. – 256 с.

223. Тараненко О. О. Антоніми / О. О. Тараненко // Українська мова. Енциклопедія / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – С. 27–29.

224. Тараненко О. О. Запозичені слова / О. О. Тараненко // Українська мова. Енциклопедія / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – С. 179.

225. Тараненко О. О. Іншомовні слова / О. О. Тараненко // Українська мова. Енциклопедія / [редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – С. 213.

226. Тараненко О. О. Новий словник української мови (концепція і принципи укладання словника) / О. О. Тараненко. – К. – Кам'янець-Подільський, 1996. – 170 с.

227. Терещенко С. Культура мови в інтернетних публікаціях на економічну тематику / С. Терещенко // Культура слова. – К., 2013. – Вип. 79. – С. 153–161.

228. Томенко М. Уроки футболу у школі слугуватимуть олігархізації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.pravda.com.ua/news/2001/08/6/2983403>.

229. Третяк Н. В. Жаргонна лексика в друкованих ЗМІ (номінативно-експресивна функція): монографія / Н. В. Третяк. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – 184 с.

230. Тропіна Н. П. До питання про сутність лексико-семантичної деривації / Н. П. Тропіна // Мовознавство. – 1997. – №1. – С. 54–59.

231. Український орфографічний словник / [за ред. В. М. Русанівського]; уклад.: В. В. Чумак та ін. – 6-е вид., переробл. і доповн. – К. : Довіра, 2006. – 959 с.

232. Українсько-польський, польсько-український перекладний словник футбольних термінів / [уклад.: Л. В. Левків, В. М. Хім'як, В. І. Левків, В. В. Осінчук]. – Львів : ЛДУФК, 2012. – 170 с.

233. Уфимцева А. А. Лексическое значение: Принципы семасиологического описания лексики / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1986. – 240 с.

234. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1962. – 288 с.

235. Уфимцева А. А. Слово в лексико-семантической системе языка / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1968. – 272 с.

236. Ушаков С. Бутси / С. Ушаков // Письменники про футбол. Літературна збірна України. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2011. – С. 211–243.

237. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності) / О. Федик. – Львів : Місіонер, 2000. – 300 с.

238. Ферм Л. Особенности развития русской лексики в новейший период (на материале газет) / Л. Ферм. – Uppsala, 1994. – 236 с.

239. Футбол / Х. Петрі, Іл. Андреас Піль; [пер. з нім.]. – К. : Школа, 2002. – 40 с.

240. Хруцька Н. В. Лексикографічна параметризація як джерело дослідження зміни стилістичної кваліфікації лексичних одиниць / Н. В. Хруцька // Система і структура східнослов'янських мов: зб. наук. праць / [редкол.: В. І. Гончаров (відп. ред.) та ін.]. – К. : Знання, 2002. – С. 238–241.

241. Цимбал Н. Л. Сучасна українська термінологія органічної хімії / Н. Л. Цимбал. – Умань : РВЦ “Софія”, 2007. – 135 с.

242. Чех А. Останній нокаут / А. Чех // Письменники про футбол. Літературна збірна України. – Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2011. – С. 283–317.

243. Чорновол Г. Явища термінологізації та детермінологізації в економічній терміносистемі / Г. Чорновол // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VIII / [відп. ред. Л. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2009. – С. 106–110.

244. Чуєшкова О. В. Аналітичні номінації в економічній терміносистемі (структурно-типологічний аспект): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Чуєшкова Оксана Володимирівна. – Х., 2002. – 200 с.

245. Шаленко В. В. Формування рухових якостей та технічної підготовленості школярів протягом безперервної футбольної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання: 24.00.01 “Олімпійський і професійний спорт” / В. В. Шаленко. – Х., 2005. – 20 с.

246. Шведова Н. Ю. Теоретические результаты, полученные в работе над “Русским семантическим словарем” / Н. Ю. Шведова // Вопросы языкознания. – 1999. – № 1. – С. 3–16.

247. Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект: монографія / І. Ю. Шкіцька; [за наук. ред. проф. В. М. Бріцина]. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 440 с.

248. Штольце П. Роль ринкових факторів у розвитку професійного футболу в Німеччині наприкінці XX – початку XXI сторіччя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 “Олімпійський і професійний спорт” / П. Штольце. – К., 2012. – 21 с.

249. Шуляк С. Музична термінологія в художніх текстах Євгена Гуцала / С. Шуляк // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VIII / [відп. ред. Л. О. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2009. – С. 246–250.

250. Щур І. І. Українськомовний комп’ютерний сленг: формування і функціонування: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Щур Ірина Ігорівна. – К., 2006. – 245 с.

251. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.

252. Bronwen M. Dictionary of Semiotics / M. Bronwen, F. Ringham. – London, New York : Cassell, 2000. – 177 p.

253. Dictionary of Contemporary English. New edition / [edit. M. Mayor]. – London : Longman, 2010. – 2081 p.

254. Döbler H. Lexikon Fußball / H. Döbler. – Leipzig : Bibliographisches Institut, 1996. – 448 s.

255. Dunaj B. Teoretyczne problemy onomastyki sportowej. Sposoby identyfikacji klubów / B. Dunaj // Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze. – Kraków : PANDIT, 2008. – С. 489–494.

256. Dybalski J. “Legia, drużyna najbardziej piśsudska. Ale kiedy powstała?”. – 20 maja 2012. – Режим доступу: www.sport.pl.

257. Fowler R. Language in the News: Discourse and Ideology in the Press / R. Fowler. – London : Routledge; New York : Hart, 1991. – 254 p.

258. Haslett B. Communication: Strategic action in context / B. Haslett. – Hillsdale, New Jersey, London, 1987. – 315 p.

259. Jaruszewski K. Nazewnictwo polskich klubów i organizacji sportowych / K. Jaruszewski // Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze. – Bydgoszcz : Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 2000. – С. 223–234.

260. Kiklewicz A. Znaczenie w języku – znaczenie w umyśle. Krytyczna analiza współczesnych teorii semantyki / A. Kiklewicz. – Olsztyn : UWM, 2012. – 298 s.
261. Lejchyk W. Terminoznawstwo: przedmiot, metody, struktura / W. Lejchyk, L. Biesikerska. – Białystok, 1998. – 184 s.
262. Lyons J. Structural Semantics. An Analysis of Part of the Vocabulary of Plato / J. Lyons. – Oxford : Basil Blackwell, 1972. – 237 p.
263. Miodunka W. Podstawy leksykologii i leksykografii / W. Miodunka. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1989. – 269 s.
264. Oxford Advanced Learner's Dictionary. – [7th. ed.]. – Oxford University Press, 2005. – 1780 p.
265. Sager J. Terminological Problems Involved in the Process of Exchange of New Terminology between Developing and Developed Countries / J. Sager, B. Nkwenti-Azeh. – Paris : Unesco, 1989. – 38 p.
266. Weinreich H. Das große Fußballlexikon / H. Weinreich. – München-Berlin, 1981. – 323 s.
267. <http://www.fcdnipro.ua>.
268. <http://www.fcdynamo.kiev.ua>.
269. <http://www.fifa.com>.
270. <https://www.football24.ua>.
271. <http://www.football.at.ua>.
272. <http://www.football-bible.com/soccer-glossary/letterb.html>.
273. <http://www.footballua.tv>.
274. <http://www.football.ua>.
275. <https://www.football-ukraine.com>.
276. <http://www.gamerisms.com/football-game-terms.html>.
277. <http://www.journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1984>.
278. <http://www.lingo.arollo.com/sport.html>.
279. <http://www.prosport.tsn.ua>.
280. <http://www.shakhtar.com>.

281. <http://www.sportscience.ldufk.edu.ua>.
282. <http://www.sum.in.ua>.
283. http://www.tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk765/.
284. <http://www.telekritika.ua>.
285. <http://www.ua-football.com>.
286. <http://www.ukrfootball.ua>.
287. <https://www.uk.wikipedia.org>.
288. <http://www.ulif.org.ua>.
289. http://www.vyshynsky.com.ua/glossary/ua_es.php.
290. http://www.vyshynsky.com.ua/glossary/ua_pt.php.

SUMMARY

Yuriy Struhanets

Football in the measurement of the word

The monograph is dedicated to the study of the semantic, formal, structural and functional parameters of the football vocabulary in the Ukrainian literary language at the beginning of the XXI century.

Today football is a social and cultural phenomenon without national boundaries. Naturally, that in the vocabulary of the Ukrainian literary language the group “Football” has been formed as the result of a long object and conceptual nomination in this field of sport.

The peculiarity of the language of football is that it aims at a narrow sphere of communication of specialists in this sector and a wide range of participants of football communications, including journalists and fans. Soccer vocabulary is a vocabulary for describing objects and concepts from the sphere of football, which functions both in professional and unprofessional language. To indicate the professional sphere the concept “Language for Specific Purposes” is used as the most common in the English language.

Football vocabulary that functions in the language for specific purposes includes terms of football area, extradisciplinary terminological units, terminologized common lexical units, nomenclature, professionalism and professional jargon. In unprofessional language (in the media, fiction, spoken language) football terms are determinologized, acquiring new meanings.

The main factors of semantic organization of football vocabulary are paradigmatic ratios: hypero-hiponimiya, synonyms, antonyms. On the basis of semantic investigation of the source material four thematic groups of football lexicon have been formed: “The Game”, “Ensuring of the game”, “Participants of the game”, “Process of the game”.

Football vocabulary in the Ukrainian literary language at the beginning of the XXI century has been formed according to the following language trends: the

adequacy or accuracy of concept, which is typical especially for those lexical items that have the status of terms; derivation or ability to create original, high performance composite items, borrowing of lexical items from other languages.

Most efficient ways of creating football vocabulary are the following: semantic derivation, suffixes; less common is compounding words, word derivation using prefixes as well as both prefixes and suffixes; unproductive ways of abbreviations, morphological and syntactic ways. The high performance of compound items (75%) and the diversity of their models is noted. Among the multicomponent football terms those with two- and three-part structure (over 40 models) prevail.

General sports and proper football nominations refer to the structure of borrowings originating from the following languages: English, French, German, Italian, Greek. English terms are dominating in frequency of usage.

Football vocabulary significantly extended the range of its functioning, as it is widely used in special and non-special areas of lingual society. Modern media considerably highlight sport life of the country and the world: there is a television and radio broadcasting of football matches and sports channels have large audiences. Globalization processes contributed to the democratization of communication, while the development of digital technologies has diversified its shape. Internet and electronic media compete with traditional paper publications for supremacy in the representation of football news. The most popular information about the scope of football is presented on football sites in blogs of an author, in chat rooms and on football forums. Football vocabulary is commonly used in advertising. In non-special contexts of the language of media lexical units of football thematic field acquire new semantic nuances.

Observations on the artistic language of the XXI century allows to conclude that the usage of artistic and stylistic possibilities of determinologized football vocabulary is used to nominate realities of this sport, to assess and enhance expression and emotion as well as for image making along with expressing humoristic coloring of the stories.

Considering the fact that football vocabulary is a dynamic segment of the linguistic universe, it is necessary to constantly carry out systematization, normalization, codification of lexical units. This will help to remove excess variability, reduce functional load of borrowings (especially from the English language), intensify the usage of specific linguistic units with football semantics and effectively use word building potential of the Ukrainian language. Consequently football vocabulary requires permanent research.

Key words: football vocabulary, language for specific purposes, terms of football area, extradisciplinary terminological units, terminologized common lexical units, nomenclature, professionalisms, professional jargon.

**More
Books!**

yes
I want morebooks!

Buy your books fast and straightforward online - at one of the world's fastest growing online book stores! Environmentally sound due to Print-on-Demand technologies.

Buy your books online at
www.get-morebooks.com

Kaufen Sie Ihre Bücher schnell und unkompliziert online – auf einer der am schnellsten wachsenden Buchhandelsplattformen weltweit!
Dank Print-On-Demand umwelt- und ressourcenschonend produziert.

Bücher schneller online kaufen
www.morebooks.de

SIA OmniScriptum Publishing
Brivibas gatve 197
LV-103 9 Riga, Latvia
Telefax: +371 68620455

info@omniscryptum.com
www.omniscryptum.com

OMNI Scriptum

